

Debreceni Egyetem Informatikai Kara

Komputergrafikai és Könyvtár-informatikai Tanszék

SZAKDOLGOZAT

Az olvasás a tudás szolgálatában?

Konzulens: Boda István

Készítette: Tóth Zsuzsa

Debreceni Egyetem

informatikus könyvtáros szak

2007.

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	4
MÚLT	8
1. KULTÚRA	9
2. TUDOMÁNY	10
2.1. MI A TUDÁS?.....	11
2.1.1. Szemantikai hálók.....	11
2.1.2. Produkciós rendszerek.....	14
2.1.3. Konnekcionista hálózatok.....	15
2.1.4. Mit mond a pedagógia a tudásról?.....	16
2.1.5. Mit mond a törvényhozás a tudásról?	16
2.2. TUDÁSALAPÚ TÁRSADALOM – ÉLETHOSSZIG TARTÓ TANULÁS	17
2.2.1. Az Európai Unió és a tudásalapú társadalom.....	18
2.3. TANULÁS	21
3. OLVASÁS	22
4. A VIZSGÁLAT HELYSZÍNÉRŐL ÉS MENETÉRŐL RÖVIDEN	23
5. OLVASÁSI SZOKÁSOK	24
AZ OLVASÁSI SZOKÁSOKAT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK	26
5.1. SZOCIÁLIS HÁTTÉR.....	26
5.2. OLVASNI ÖRÖM.....	34
5.2.1. Miért olvas a gyerek?	34
5.2.2. Mit olvas?	37
5.2.3. Mennyit olvas?.....	42

5.3. MIVEL TÖLTIK SZABADIDEJÜKET A DIÁKOK?	46
5.4. TV-NÉZÉSI SZOKÁSOK	50
5.4.1. Mennyi időt töltünk a tv előtt?	51
5.4.2. Legkedveltebb tv-műsorok	54
5.4.3. Milyen hatással van a gyerek személyiségére a televízió?	56
5.5. MIÉRT NEM OLVAS A GYEREK?	57
5.6. MIÉRT OLVAS(NA) A GYERMEK?	61
5.6.1. Honnan szerzik be a diákok az olvasmányait?.....	63
5.7. KÖNYVTÁRI TAGSÁG, KÖNYVTÁRHASZNÁLAT	66
6. OLVASNI KELL!.....	70
6.1. GONDOLATOK AZ OLVASÁS ÉS AZ ÉLETHOSSZIG TARTÓ TANULÁS KAPCSOLATÁRÓL .	70
6.2. AZ ISKOLA FELADATA AZ OLVASÓVÁ NEVELÉSBEN.....	72
6.3. MIT TEHET A KÖNYVTÁR AZ OLVASÓVÁ NEVELÉS ÉRDEKÉBEN?	75
6.4. MIT TEHET A SZÜLŐ AZ OLVASÓVÁ NEVELÉS ÉRDEKÉBEN?.....	78
7. VAN JÖVŐJE AZ OLVASÁSNAK?.....	79
BEFEJEZÉS - ÖSSZEGZÉS	81
IRODALOMJEGYZÉK	84
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	88
ÁBRÁK JEGYZÉKE	89
MELLÉKLET	90

Bevezetés

Manapság rengeteg új kiadvány lát napvilágot. Azonban az írott szövegek, a könyvajánlások 90%-a, ami a kezembe kerül a szexről, szerelemről, csalásról, hazugságról, ármánykodásról szól. Hazudunk másoknak, hazudunk magunknak. Becsapjuk a törvényt, becsapunk másokat, becsapjuk saját magunkat...

Nem érték a tudás, nem érték a munka. Nincs érteke a pénznek, az erkölcsnek, sőt az embernek sem. Érték lett a butaság, a kulturálatlanság, a fizikai erőfölény, a bűnözés: ha valami nincs, elveszük mástól – akinek van. Alkoholba, narkotikumba folytjuk bánatunkat, örömünket. Erről szólnak a könyvek, a tévé, a rádió, az újságok, még a „vízcsapból is ez folyik”.

Milyen világban élünk ma, 2007-ben Magyarországon? Hol vannak a klasszikus értelemben vett értékek? Hová lett az egymás iránti tisztelet, megbecsülés? Hová lett a művelt, társadalmat építeni akaró emberek sokasága, akik a fejlődést szándékozzák szolgálni? **Miért romboljuk le azt, amit valaha felépítettünk?** Miért érezzük jól magunkat az egyre sivárosodó közegben? Mire nevel az iskola? Mire NEVELJEN az iskola? Mire nevelnek/neveljenek a könyvek? Arra, hogy szexből, szerelemből, csalásból, hazugságból, ármánykodásból áll az élet – ma, 2007-ben Magyarországon, és a világban?

Ahhoz, hogy ne a „21. századi középkor” felé haladjunk, a század fordulója előtt két olyan nagy horderejű dokumentum született. Ezek javaslatokat tartalmaznak a felnőttkori tanulásra, és az **egész életen át tartó művelődés** jelentőségét vizsgálják. Az egyik az Európai Bizottság *Tanítani és tanulni, a tanuló társadalom felé* című *Fehér könyve* (White Paper on Education and Training. Teaching and Learning. Towards the Learning Society), amely 1996-ban jelent meg „Az egész életen át tartó oktatás és képzés európai éve” alkalmából.

A másik fontos mű *A tanulás rejtett kincs* (Learning: The Treasure Within) című jelentés, melyet az UNESCO Nemzetközi Bizottság a Huszonegyedik Század Oktatásáról elnevezésű, 14 kimagasló tudósból és művelődéspolitikusból álló testülete fogalmazott meg az 1993-tól 1996-ig tartó vizsgálata alapján. A bizottság elnöke *Jacques Lucien Jean Delors* volt, az Európai Bizottság korábbi elnöke, róla kapta a világszerte ismert és sokszor hivatkozott dokumentum a „Delors-jelentés” a nevét.¹

A Delors-jelentés alap gondolata értelmében az oktatásnak annak érdekében, hogy a jövő század kihívásainak megfelelhessen, a következő négy alapeladatot kell teljesítenie:

- minden embernek meg kell tanulnia ismereteket szerezni, megismerni, vagyis tudni
- meg kell tanulnia cselekedni, vagyis dolgozni
- meg kell tanulnia másokkal együtt élni
- s meg kell tanulnia élni.²

A tanulás soha meg nem szűnő folyamat, amely az élet folyamán sokirányú tapasztalatokkal egészül ki. Különösen fontosak lesznek a jövőben a munkatapasztalatok, mivel a munka egyre inkább elveszti rutinjellegét, maga is tanulási környezetté válik.³

Mіндеzen gondolatok megvalósításához elengedhetetlenül szükséges az olvasni tudás, az értő olvasás megfelelő szintű művelése minden korosztályban.

Olvasáskutatók több évtizede vizsgálják a társadalom különböző rétegeinek olvasási szokásait. A 10-14 éves korosztály körében a '70-es évektől napjainkig több országos szintű reprezentatív, ill. kisebb területeken végzett, ún. helyi felmérés készült. E dolgozatban Nagy Attila (1979, 1997, 2003), Kosik Szilvia (1999) és Ábrahám Mónika (2004) által készített vizsgálatainak eredményeit vetem össze az általam, a hajdúnánási Maklár Lajos Általános, Művészeti Iskola, Gimnázium és Pedagógiai Szakszolgálat felső tagozatos diákjai körében készített mérés eredményeivel.

¹ Harangi László: Két stratégiai dokumentum a felnőttkori tanulásról = Új Pedagógiai Szemle, 2000. 11. sz. 7. o.

² Oktatás – rejtett kincs. A Jacques Delors vezette Nemzetközi Bizottság jelentése az UNESCO-nak az oktatás XXI. századra vonatkozó kérdéseiről. Budapest, Osiris Kiadó, 1977.– Magyar Unesco Bizottság (UNESCO KÖNYVEK)

³ Harangi László im. 8. o.

A felméréssel az általános iskola felső tagozatos korosztályú tanulóinak az olvasáshoz való viszonyát, az olvasmányválasztási szokásait vizsgálom, valamint azt, hogy a családi háttér miként befolyásolja e korosztály olvasási kedvét, s ez milyen hatással van a tanulóknak könyvekhez való viszonyulására. Arra is kitérek, mivel tölti ez a korcsoport a szabadidejét, mennyi időt tölt tv-nézéssel, miért olvas, ill. miért nem olvas.

Igyekszem rávilágítani arra is, milyen feladatai vannak az iskolának, a könyvtárnak, az iskolai könyvtárnak, a pedagógusoknak, a szülőknek abban, hogy a felső tagozatos gyerekek könyvszerető és olvasó fiatalokká, felnőttekké váljanak, mikor kell elkezdni a gyerekek olvasóvá nevelését.

Mivel az olvasás a tanulás eszköze, a tanulás eredménye pedig a tudás, így dolgozatomban foglalkozom az olvasás – tanulás – tudás kapcsolatrendszerével is. Arra is rámutatok, hogy az Európai Unióban miként vélekednek e fogalmak jelentőségéről, hogyan ösztönzi az EU a tagországait arra, hogy művelt, kultúrál nemzetként a 21. században megfeleljenek a kor kihívásainak. Az élethosszig tartó tanulás segítségével miként kívánja megvalósítani a tudásalapú társadalom eszményét, hogy Európa méltó versenytársa lehessen bármely kulturális nagyhatalomnak.

A téma feldolgozásához a könyvformában megjelent szakirodalom mellett az 1982 és 2007 januárja között magyar nyelven megjelent folyóiratok, különös tekintettel a

- Könyvtáros
- Könyv, Könyvtár, Könyvtáros
- Könyvtári Figyelő
- Könyv és Nevelés
- Új Pedagógiai Szemle
- Honismeret
- Iskolakultúra
- Fordulópont
- Kortárs és az
- Üzenő

vonatkozó cikkeit, tanulmányait, valamint elektronikus formában megjelent anyagokat használtam fel.

A hajdúnánási Maklár János Általános, Művészeti Iskola, Gimnázium és Pedagógiai Szakszolgálat 10-14 éves korú tanulói körében empirikus kutatást végeztem olvasási szokásaik, szabadidős tevékenységük bemutatására. A vizsgálathoz a kérdőíves módszert alkalmaztam.

Múlt...

Kultúránk alapja és ma is legfőbb hordozója az olvasás és az írás, melynek története mintegy hatezer évre vezethető vissza. Az írás az emberiség egyik legforradalmibb találmánya, az emberi tudat első meghosszabbítása térben és időben. Az írás sokszorosítási technikájának, a könyvnyomtatásnak az elterjedése máig megszabta az egész emberi kultúra fejlődésének kommunikációs alapját.⁴ Sokáig csak a papok és a tudósok kiváltsága volt az olvasni, írni tudás. Az alsóbb szintű iskolák és az egyetemek nagyszámú elterjedése, a humanista műveltség kifejlődése következtében oly mértékben megnőtt a társadalmi igény a könyvek iránt, melyet Gutenberg új találmányával, a nyomdával volt csak lehetőség kielégíteni. A nyomdatechnikával sokszorosított könyvek megjelenésével az olvasni tudókat körülölelő mágikus fal mindinkább kezdett leomlani, s egyre szélesebb körben nyílt lehetőség a betűvetés és olvasás technikájának megismerésére és alkalmazására.

„Die Schule ist und bleibt ein Politikum”⁵, azaz az iskola politikum, közügy – mondta Mária Terézia, aki ennek a gondolatnak a jegyében adta ki a modern magyarországi oktatási rendszer alapjának tekinthető királyi rendeletét, a Ratio educationist⁶ 1777-ben, melyben az iskolai oktatást kötelezővé tette minden állampolgár számára. A tankötelezettség bevezetésével az alapkészségek (írás, olvasás, számolás) fejlesztésére nagy hangsúlyt helyeztek. Fontosnak tekintették a kifejezőképesség fejlesztését szóban és írásban egyaránt. Az írás és olvasás ugyanazon tevékenység két különböző oldala. Aki nem tud olvasni, nem ismerheti meg a saját, s más népek kultúráját, tájékozatlan maradhat az őt érintő politikai események tekintetében, nem élvezheti a magyar és más nemzetiségű írók remekművei nyújtotta örömet... és még sorolhatnánk. Olvasni tehát tudni kell! Mindenkinék.

⁴ Gereben Ferenc – Katsányi Sándor – Nagy Attila: Olvasásismeret. Olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia. Egységes jegyzet, kézirat. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1992. 29. o.

⁵ Ratio ducationis. Az 1777-i és az 1806-i kiadás magyar nyelvű változata. Ford., jegyzetekkel és mutatóval ellátta Mészáros István. Budapest, 1981.

⁶ Dr. Kelemen Eleménné: Az 1777.évi Ratio educationis jelentősége a magyarországi oktatás történetében. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum 2002. dec. 11-én rendezett Ratio-émlékülésén elhangzott előadás szerkesztett változata. <http://www.opkm.hu/konyvesneveles/2003/1/Kelemen.html>

1. Kultúra

A 10-14 éves tanuló ugyanúgy, mint barátai, szülei, pedagógusai, embertársai, kisebb-nagyobb közösségeknek, a társadalomnak része, tagja. A társadalomé, mely saját szokásokkal, szabályokkal, normákkal, ismeretekkel és értékekkel, azaz kultúrával rendelkezik. A kultúra, a művelődés nem luxuscikk, hanem a társadalom fejlődésének feltétele. A társadalom fejlődését pedig az aktív, cselekvő ember szolgálja. A kultúra tehát az emberhez méltó életnek és az egész társadalom fejlődésének nélkülözhetetlen feltétele.

A kultúra az a képesség, hogy a mindennapi életünkben felmerülő élethelyzeteket a saját magunk és a társadalom számára a legoptimálisabban meg tudjuk oldani.⁷ A művelődéskutatás nem a kultúra elsajátításának a pszichológiai mozzanataira, módszertani problémáira helyezi a hangsúlyt, hanem azokra a kultúrával – művelődéssel kapcsolatos társadalmi folyamatokra és jelenségekre, melyek az emberek nagyobb csoportjaiban, ill. ösztársadalmi méretekben észlelhetők.⁸

Az olvasáskutatás szerves része a művelődéskutatásnak, az olvasáskultúra pedig része a kultúrának, a művelődési tevékenységek sorának. De mi az olvasás helye, jelentősége e rendszeren belül? A művelődés, mint a kultúra alanyi oldala – hogyan épül be az emberi tevékenységek rendszerébe?⁹ E kérdésekre keresve a választ nézzük meg, miként vélekednek a szakemberek a tudományról, a tudásról, a tanulásról és az olvasásról.

⁷ Gereben – Katsányi – Nagy: im. 16-17. o.

⁸ Gereben – Katsányi – Nagy: im. 18. o.

⁹ Gereben – Katsányi – Nagy: im. 5-13. o.

2. Tudomány

„A tudomány egyrészt az emberi megismerés egyfajta módja, másrészt e tevékenység eredménye. A tudományt mint megismerési módot tudományos kutatásnak nevezzük. Ez csak akkor lehet eredményes, ha a már korábban megszerzett tudományos ismereteket újakkal gyarapítja és/vagy azokat megújítja. ... A tudomány történelmi képződmény, és nagyszámú, egymástól eltérő ágát ismerjük. ... Az egyes történelmileg kialakult területeit megismerésük célja szempontjából kognitív (megismerési) és operatív (műveleti, gyakorlati) tudományágakra osztjuk. A kognitív tudomány az emberi tudás gyarapítására törekszik, az operatív tudomány a hatalmunkat és jólétünket igyekszik növelni...”¹⁰

„A tudomány az emberi tudás szisztematikus rendszere... azzal az igénnyel lép fel, hogy a dolgokat olyanoknak mutassa be, amilyenek azok valójában. – A tudomány önmegértése a történelem különböző korszakaiban más és más alakot öltött. Pl. Arisztotelész, aki elsőként látta be egy mindenki számára mindenkor érvényes tudományos meghatározás lehetetlenségét, a tudományokat elméletiekre, ill. gyakorlatiakra választotta szét.”¹¹

A XX. sz. során a tudományos nézetek drámai változásokon mentek keresztül. A század elején a tudomány az objektív tények pusztá összegyűjtését jelentette, ahol a tényeknek megpróbálták értelmet találni. Majd fokozatosan felismerték, hogy a tudomány sokkal bonyolultabb tevékenység, mint azt korábban gondolták. Érdekes hasonlóságokat fogalmaztak meg az emberi viselkedés és a számítógépek működése között, s komoly erőfeszítéseket tettek a számítógépes metafora teljesebb alátámasztására, kihasználására. A különböző kutatási irányzatokat képviselő tudósok körében paradigmaváltás történt abban az értelemben, hogy egy egészen új megközelítés alakult ki az emberi megismeréssel kapcsolatban. Itt feltétlenül meg kell említenem a 20. század jeles tudományfilozófusának Thomas Samuel **Kuhn**nak a személyét, akinek neve szinte egyé vált a paradigma – paradigmaváltás fogalmakkal. Kuhn tudománytörténeti felfogásának központi fogalma a paradigma. A tudomány normál fejlődése Kuhn szerint elfogadott paradigma alapján megy végbe. Amikor azonban sor kerül valamely jelentős elmélet elvetésére, gyakran paradigmaváltás is bekövetkezik, mert nem csupán a tudás gyarapítása válik szükségessé, hanem azok a világszemléleti alapok is kérdésessé válnak, amelyek korábban kétségen

¹⁰ Hársing László: Tudományelméleti kisenciklopédia. Bíbor Kiadó, Miskolc, 1999. 194-195. o.

¹¹ Magyar Nagylexikon 17. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2003. 769. o.

felül álltak.¹² Kuhn szerint „a paradigmák nemcsak térképet adnak a tudósok kezébe, hanem útmutatást is nyújtanak a térképkészítéshez. A paradigma elsajátításával együtt a tudós az elméletre, módszerre és normákra is szert tesz; ezek általában felbontatlan egységet alkotnak. Ezzel magyarázható, hogy amikor a paradigma megváltozik, rendszerint vele együtt lényegesen megváltoznak azok a kritériumok is, melyek alapján eldöntik a problémák és a javasolt megoldások jogosultságát.”¹³

2.1. Mi a tudás?

A Magyar Nagylexikon szerint a „tudás: a megismerés, a tanulás, ill. a tapasztalás folyamatának végeredménye. Megfogalmazása az elmélet, az elméletek egy tárgyra vonatkoztatott rendszere; a tudás összefoglalása a tudomány. A tudás a vélekedéssel ellentétben bizonyítható, szükségszerű ismeret (episztemé), v. ezeken túl valamilyen magasabb rendű ideában való részesedés, ill. intuíció.”¹⁴

A tudás szerveződése az egyik legrégebb és legjobban kutatott téma a kognitív pszichológiában. A kutatás e területen sincs nyugalomban. A tudás szerveződésének megismeréséhez a megismeréstudomány kutatói számítógépes modelleket dolgoztak ki, melyek típusai: szemantikai hálók, produkciós rendszerek és konneccionista hálózatok.

2.1.1. Szemantikai hálók

Arisztotelész és a brit empirista filozófusok szerint mindenféle tudás, így a világról alkotott tudásunk is asszociációkban létezik. Az asszociációknak három fő elvét különböztették meg:

- szomszédosság, mely szerint két dolog asszociációs kapcsolatba kerül egymással, mert időben együtt fordulnak elő
- hasonlóság elve szerint: két dolog asszociációs kapcsolatba kerül egymással, mert hasonlóak
- ellentét: két dolog asszociációs kapcsolatba kerül egymással, mert ellentétesek egymással.¹⁵

¹² Hársing László: im. 274-275. o.

¹³ Thomas S. Kuhn: A tudományos forradalmak szerkezete. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 117-118. o.

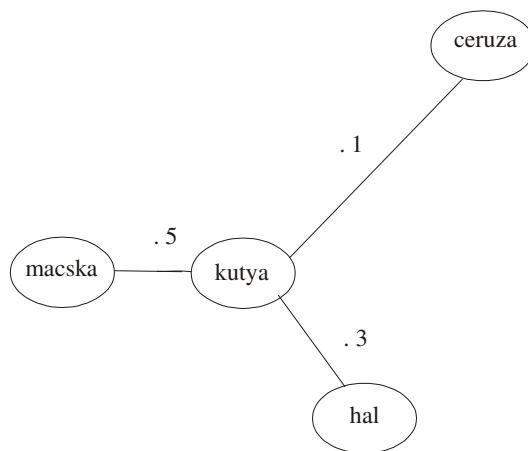
¹⁴ Magyar Nagylexikon 17. kötet, 767. o.

¹⁵ M. W. Eysenck – M. T. Keane: Kognitív pszichológia. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003. 27. o.

A szemantikai hálók jellemzői:

- a fogalmakat (virág, asztal...) összekapcsolt csomópontok reprezentálják, melyek hálót alkotnak
- a kapcsolódások különböző fajtájúak lehetnek:
 - egyszerű reláció, pl.: valaki – valami => Kati – óvónő
 - összetett reláció, mint: játszik, olvas, dob
- a csomópontok és a közöttük lévő kapcsolatok aktivációs ereje is különböző, melyek egy fogalom hasonlóságát reprezentálják egy másik fogalomhoz
- a hálózatban előforduló legtöbb folyamat arra szolgál, hogy a csomópontok közötti kapcsolatok aktivációs erejét megváltoztassák.

Egy egyszerű szemantikai háló sematikus diagramja, különböző fogalmakat jelölő csomópontokkal (kutya, macska) és a közöttük lévő kapcsolatokkal, melyek a fogalmak egymáshoz viszonyított differenciális hasonlóságot mutatják¹⁶

1. ábra Egyszerű szemantikai háló sematikus diagrammja

Az ábrán a csomópontok különböző fogalmakat (azaz: kutya, macska...) és a közöttük lévő kapcsolatokat jelölik, melyek a fogalmak egymáshoz viszonyított differenciális hasonlóságot mutatják.

¹⁶ Eysenck – Keane: im. 28. o.

A tudás egyik formája a lexikai, vagy tárgyi tudás. A tudásunk szerveződése azonban ennél sokkal többet jelent, sokkal összetettebb. Az emberi tudás esetében egyértelműen többről van szó, mint egyszerű fogalmakról, vagy viszonyokról szóló tulajdonságszerű ismeretekről. A tudás szerveződésének magyarázatára szolgáló leggyakrabban alkalmazott elméleti „konstrukció” a séma. „A séma fogalmak strukturált csoportja, általános tudást jellemez, és események, eseménysorozatok, képzetek, szituációk, viszonyok, sőt még tárgyak reprezentációjára is alkalmas.”¹⁷ Kant szerint az elme velünk született, a priori szerkezetei teszik lehetővé, hogy felfogjuk pl. az időt, a 3 dimenziós teret, vagy akár a geometriát.

A séma több szempontból is nagyon laza fogalom. Mivel a tudás szerveződését reprezentálja, rendszerint sok, látszatra kevés különböző formában jelenik meg. A sémák generikus tudást kódolnak, melyet sok konkrét helyzetben alkalmazhatunk. A percepcióban (valóságnak megfelelő érzékszervi érzékelés) is kimutatták a sémák szerepét, mely szerint a sémák felszabadítják a kognitív rendszert attól, hogy a vizuális esemény összes részletét elemezni kelljen. A sémának fontos szerepe van a tudás szerveződésére és szerkezetére vonatkozóan a hosszú távú memóriában. Rumelhart és Norman (1981) szerint egy séma alapú rendszerben a tanulás 3 alapvető módon mehet végbe:

- gyarapodás
- behangolás
- újrastrukturálás útján.¹⁸

Barsalou (1989) szerint az emberi tudás szerkezetével foglalkozó minden kutatás azon a feltételezésen alapul, hogy:

„... a tudásstruktúrák stabilak: a tudásstruktúrák a hosszú távú memóriában diszkrét és viszonylag statikus információ formájában tárolódnak; érintetlen módon kerülnek előhívásra, amikor relevánsak az aktuális feldolgozás számára; a populáció különböző tagjai ugyanazokat az alapvető struktúrákat használják; és egy adott egyén minden kontextusban ugyanazokat a struktúrákat használja...”¹⁹

¹⁷ Eysenck – Keane: im. 292. o.

¹⁸ Eysenck – Keane: im. 292-304. o.

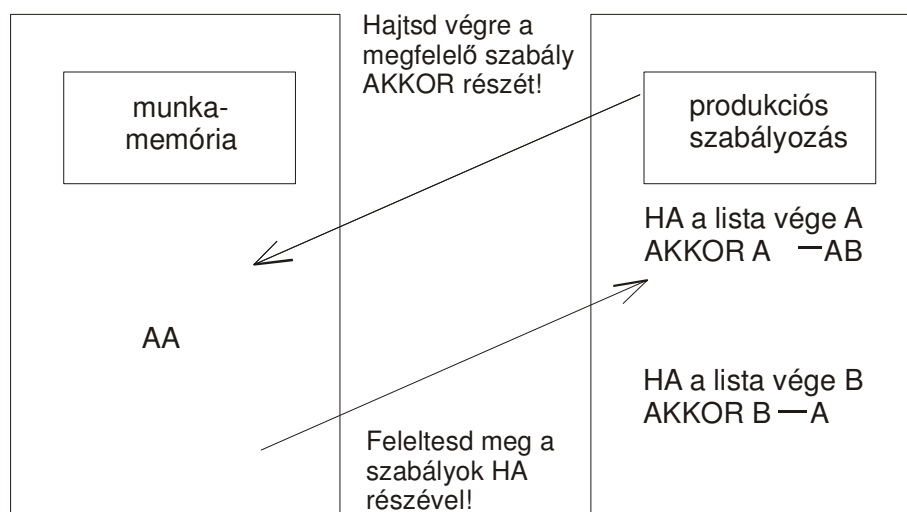
¹⁹ Eysenck – Keane: im. 308. o.

2.1.2. *Produkción rendszerek*

A megismerés egy másik népszerű modellálási rendszere a produkciós rendszer. A produkciós rendszerek általános jellemzői:

- nagyszámú HA ... AKKOR szabály él bennünk
- a munkamemóriánk a feldolgozás alatt álló információt tartalmazza
- a produkciós modell úgy működik, hogy a munkamemória tartalmát összeveti a szabályok HA részével, és végrehajtja az AKKOR részt.

A produkciós rendszerek tehát produkciókból állnak, egy produkció pedig egy „HA ... AKKOR” típusú szabály. A szabályok sokféle formát vehetnek fel. Például gyerekek esetében kívánatosnak tarthatnánk a „HA valaki rád mosolyog, AKKOR mosolyogj vissza!” szabályt. Egy tipikus produkciós modellben a hosszú távú memória tárolja az ilyen „HA ... AKKOR” szabályok halmazát. A hosszú távú memória mellett működik még a munkamemória is, mely az épp feldolgozás alatt lévő információt tárolja. Ennek értelmében ha a környezetből az az információ érkezik a munkamemóriába, hogy „valaki épp mosolyog rád”, akkor ez kielégíti a szabály HA részét a hosszú távú memóriában, és megindítja a szabály AKKOR részét, azaz: mosolyogj vissza! Ennek értelmében a világ tele lenne mosolygó gyerekekkel.

2. ábra Egy egyszerű produkciós rendszer sematikus diagrammja²⁰

²⁰ Eysenck – Keane: im. 29. o.

2.1.3. Konnekcionista hálózatok

A konnekcionista hálózatokat másként neurális hálók, vagy párhuzamosan elosztott feldolgozási modellek néven is szokás emlegetni. Több tekintetben különböznek a többi komputációs modellálási technikáktól. Míg az előző technikákat (szemantikai hálók, produkciós rendszerek) az jellemezte, hogy a modell minden aspektusát explicit módon be kellett írni a programba és explicit szimbólumokat használtak a fogalmak reprezentálására, addig a konnekcionista hálózatok bizonyos mértékig programozni tudják saját magukat, azaz „megtanulnak” bizonyos kimeneteket produkálni bizonyos bemenetekre. A konnekcionista modellekben az explicit szabályok és szimbólumok alkalmazása helyett gyakran elosztott reprezentációkat használnak, melyekben a fogalmakat aktivációs mintázatok jellemzik a hálózatban.

A konnekcionista hálózatok jellemzői:

- a hálózat elemi vagy idegsejtszerű egységekből, csomópontokból áll, melyek úgy kapcsolódnak egymáshoz, hogy egy egységnek számos más egységgel van összeköttetése
- az egységek egymást serkentik, vagy gátolják
- a hálózatot mint egészet az őt alkotó egységek tulajdonságai jellemzik azon keresztül, ahogyan az egységek egymáshoz kapcsolódnak
- a hálózatoknak különböző szerkezetük vagy rétegeik vannak (bemeneti, közbenső vagy rejtett, valamint kimeneti réteg)
- egy fogalom reprezentációját aktivációs mintázat formájában az egész hálózatban elosztott módon lehet tárolni
- ugyanaz a hálózat sok különböző aktivációs mintázatot tud tárolni így anélkül, hogy egymást megzavarnák, de csak akkor, ha eléggé különbözőek egymástól
- azt az algoritmust vagy szabályt, mely több más mellett lehetővé teszi a tanulást a hálózatban: hibavisszafuttatásnak (Backpropagation) nevezzük.²¹

A konnekcionista hálózatokat az észlelés, az emlékezet és az olvasás területein alkalmazták.

²¹ Eysenck – Keane: im. 30-33. o.

2.1.4. Mit mond a pedagógia a tudásról?

Az emberi emlékezet három tartományra osztható: a rövid távú emlékezetre, amely egy ideiglenes "tárolónak" felel meg. Mihelyt az itt tárolt információra nincs szükségünk, azonnal törlődik. Az ilyen emlékezetben tárolt tudás (ez a felvett tudás) későbbi életünk számára haszontalan.

Sokkal jelentősebb viszont közepes távú emlékezet. Ezen alapul az úgynevezett rögzített tudás. Ennek a tudásnak a terjedelme nagyobb az előzőnél, beletartozik minden, amit valaha rögzítettünk, tanultunk. Hatalmas a különbség a valaha megtanult, és a jelenleg is birtokunkban lévő tudás mennyisége közt! Viszont ezen tudás egy része, az, amit gyakorolunk, állandósult tudássá válik. Az állandósult tudás a hosszú távú memórián alapul. Bármikor felidézhető, mindig birtokában vagyunk.

2.1.5. Mit mond a törvényhozás a tudásról?

Az elméleti tudás helyett a tudás alkalmazásának a képessége kerül előtérbe.

A tudás

- egyrészt képességek és készségek hierarchikusan felépített rendszere
- másodsorban a tapasztalatok révén megszerzett tudást jelenti, amelyet más élethelyzetben kreatívan alkalmazni tudunk.

A tudás tanulás útján sajátítható el. A tanulás azonban nemcsak ismeretsajátítás, hanem tágabb értelemben az egész személyiség fejlődése, főként az értelmi képességé.

A tanulási módszerek közé tartozik a cselekvés, szemléltetés, tapasztalás, problémamegoldás, tehát a tanulás nem az ismeretek befogadását jelenti, hanem azok kreatív felhasználását vagy kritikáját.

Az ismeretszerzés eszközei pedig: az adatgyűjtés és -válogatás, témafeldolgozás, melynek eredménye a tudás átadásának képessége.²²

²² 243/2003. Kormányrendelet a Nemzeti Alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

2.2. Tudásalapú társadalom – Élethosszig tartó tanulás

A tudás és a tanulás tehát szoros kapcsolatban állnak egymással. Kétséget kizáróan a jövő egyik kulcsfogalma a tudásalapú társadalom. Magyarországon, valamint az Európai Unió tagállamaiban minden állampolgár – korra és nemre való tekintet nélkül – esélyt kap a művelődésre, aki képes, s hajlandó „tanulásra adni a fejét”. A megvalósuláshoz azonban folyamatosan meg kell újulniuk az oktatási, képzési rendszereknek is.

A világ gyors fejlődése következtében a tanulás ideje ma már az egész élet. A XXI. századba való belépés kulcsa az „egész életen át tartó oktatás” (82. o.), ami többet jelent, mint az iskolai képzés és a továbbképzés összegét.

Bizonyítást nyert, hogy a fejlett piacgazdaságokban az oktatás-képzés **egyre kevésbé fejeződik be az iskolarendszerből való kilépéssel**, a szakképesítés megszerzésével. A folyamatos technológiai fejlődés szükségszerűvé teszi a képzésbe való többszöri bekapcsolódást, rendszeres továbbképzést, a gazdasági szerkezet átalakulásával járó szakmaváltást. Az egyén egész életen át tartó tanulási folyamata a munkaerőnek a gazdaság által megkövetelt változó igényekhez való alkalmazkodását szolgálja.

Az élethosszig tartó tanulás fontosságának növekedésével a tanulás fogalma is változott, bővült. Míg korábban ez jellemzően az iskolarendszerű oktatásra korlátozódott, addig az élethosszig tartó tanulás átfog minden olyan tervszerű tanulási tevékenységet – legyen az formális, nem-formális vagy informális –, melynek célja ismeretek szerzése, illetve készségek és „kompetenciák” fejlesztése. A tanulás e kibővített fogalma minden egyes emberre értelmezhető, életkortól, munkaerő-piaci státusztól, intézményi és társadalmi keretektől függetlenül. Elvileg magában foglal mindenfajta tanulási tevékenységet, kezdve a gyermekkori készségfejlesztéstől, egészen a nyugdíjasok szellemi frissességet megőrző tanulási tréningjéig.

Az élethosszig tartó tanulás a kilencvenes évek végén került igazán a figyelem középpontjába, és ezzel párhuzamosan az oktatásra, a képzésre vonatkozó információk is felértékelődtek. Alapvető különbségek vannak azonban az oktatás tartalmában és perspektívájában. Amíg a hagyományos oktatási intézmények figyelmüket elsősorban az ismeretek átadására irányították és irányítják jelenleg is, addig a korszerű tanulási lehetőségek és az élethosszig tartó tanulás megközelítése **az egyéni képességek, valamint a tanulási képességek fejlesztésére helyezik a hangsúlyt**.

Az élethosszig tartó tanulás sikerének a kulcsa, hogy az embereket képessé tegyék és ösztönözzék arra, hogy „megtanulják, hogyan kell tanulni”.

A fentiekből következik, hogy az élethosszig tartó tanulás középpontjában az egyén áll, azaz a tanuló maga.²³

Az egész életen át tartó oktatás megvalósulását lehetővé tevő oktatás különböző típusai, szakaszai és formái kiegészítik egymást, megteremtve az aktív polgár számára a munka és a tanulás egyensúlyát. Ha az alapoktatás folyamán az egyén sikeres, az a tanulás folytatására ösztönöz.²⁴

2.2.1. Az Európai Unió és a tudásalapú társadalom

A holnap társadalmának létrehozása érdekében „az emberi képzeletnek meg kell előznie a technikai fejlődést, az egész életen át tartó oktatásnak központi helyet kell kapnia a társadalomban. Minden országnak ki kell alakítania a maga tartós fejlődési modelljét, tiszteletben tartva az országokéit” – írja Jacques Delors, az UNESCO Nemzetközi Bizottságának elnöke.²⁵ A Delors-jelentés a XXI. századi információs társadalomban várható oktatásra vonatkozó előrejelzéseket tartalmazza.

Az oktatás, a tanulás ügye tulajdonképpen csak a legutóbbi másfél évtizedben nyerte el méltó helyét az Európai Unió politikai arzenáljában, de akkor szinte egy csapásra a politikai döntéshozók érdeklődésének a homlokterébe került.

Az Európai Unión belül is olyan mélyreható társadalmi, gazdasági-technológiai és kulturális változások mentek végbe, amelyek gyökeresen megváltoztatták az oktatás társadalmi, gazdasági szerepéről, fontosságáról vallott tudományos, közpolitikai gondolkodást és felfogást. A globális gazdasági versengés kiéleződése, valamint a tudományos-technológiai fejlesztéssel szemben támasztott fokozott követelmények hihetetlen módon felértékelték a tudás, a készségek és az alkalmazkodó készség eredőjének tekinthető emberi erőforrás minőségét, amely a versenyképesség meghatározó alkotóeleme. Noha az emberi erőforrás minősége számos egyéb tényezőtől függ, aligha vitatható, hogy a versenyképes és a folyamatosan megújulásra képes tudás elsődleges

²³ Az élethosszig tartó tanulás. Összeáll.: Csernyák Mariann Natália, Janák Katalin, Zaláné Olbrich Anikó. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2004. = Lifelong learning. Contributed by: Csernyák Mariann Natália, Janák Katalin, Zaláné Olbrich Anikó. Hungarian Central Statistical Office, Budapest, 2004.

²⁴ Oktatás – rejtett kincs. 82. o.

²⁵ Oktatás – rejtett kincs. 18. o.

forrása az oktatás és a képzés. Más szóval *az oktatás, képzés mindenkori színvonala, eredményessége és hatékonysága nem csupán a gazdasági versenyképesség, a növekedési potenciál erősítésének kulcseleme, hanem végeredményben a jólét gyarapításának, a társadalmi összetartozás megőrzésének és újrateremtésének egyik legfontosabb záloga.* Az Európai Tanács 2000 márciusi lisszaboni csúcscrtekezlete azt a célt tűzte az Európai Unió elé, hogy *Európát a világ legversenyképesebb, legdinamikusabban fejlődő tudásalapú térségévé változtassa, ahol a tartós gazdasági növekedés feltételei között több és jobb munkahely teremthető, s ahol erősödik a társadalmi kohézió.* A stratégiai célok megvalósításához az Európai Unió kiemelkedő szerepet szán az oktatásnak, képzésnek. A tudásalapú társadalom kiépítésének körülményei között az oktatási és a képzési rendszerek átfogó korszerűsítésének elveit és céljait az EU az egész életen át tartó tanulás paradigmájában foglalta össze, a konkrét célokat pedig az Oktatás és Képzés 2010 elnevezésű 10 évre szóló munkaprogram jelöli ki. A program az óvodai neveléstől, a tanárképzésen át, az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásáig az oktatás és képzés minden szintjét és formáját átfogó 13 olyan konkrét célt fogalmaz meg, amelyek megvalósítását a tagállamok saját adottságaikhoz, szükségleteikhez igazodva valósítanak meg.²⁶

Az 1992-ben aláírt Maastrichti Szerződés az oktatást már az Unió általános céljait megfogalmazó első cikkelyekben is említi. A 3. cikkely „p” bekezdése megfogalmazza azt, hogy az Unió hozzájárul a minőségi oktatáshoz és képzéshez. Az igazán jelentős változás azonban az, hogy a Szerződésben a szakképzéssel foglalkozó 127. cikkely mellett megjelent egy önálló cikkely (a 126.), amely az általános képzéssel foglalkozik.

A 126. cikkely első bekezdése a következőt fogalmazza meg: „A Közösség hozzájárul a minőségi oktatás fejlődéséhez oly módon, hogy bátorítja a Tagállamok közötti együttműködést, és ha szükséges, támogatja és kiegészíti cselekvésüket, teljes mértékben tiszteletben tartva a Tagállamok felelősségét a tanítás tartalmát, oktatási rendszerük szervezetét, illetve kulturális és nyelvi sokféleségüket.”²⁷

²⁶ <http://www.om.hu/main.php?folderID=861>

²⁷ The Community shall contribute to the development of quality education by encouraging cooperation between the Member States and, if necessary, by supporting and complementing their action while fully respecting the responsibility of the Member States for the content of teaching and the organisation of education systems and their cultural and linguistic diversity.” Treaty on the European Union, Article 126 (1).

Az oktatás felértékelődéséhez vezethet az, ha az unió politikai összetartozásának a célja továbbra is tartós marad, így még inkább előtérbe helyeződik az európai identitás és az európai polgári tudat kialakításának a lehetősége. Ennek eredménye a gazdasági megerősödés, az emberi erőforrás felértékelődése, az oktatás és a kultúra színvonalának emelkedése.²⁸

Edith Cresson, a Bizottság oktatásért felelős tagja 1997 áprilisában az EU oktatási minisztereinek Varsói konferenciáján a következőket mondta: „Ha valóban azt akarjuk, hogy Európa több legyen mint egyszerű gazdasági térség, s hogy mindenekelőtt emberi és társadalmi közösség legyen, akkor nyilvánvaló, hogy beszélhetünk, sőt beszélünk kell az oktatás és a képzés Európájáról. Ha a cél az, hogy Európa az emberek és ne csak az áruk Európája legyen, akkor az oktatás és a képzés alapvető eszközökké kell, hogy váljanak.” (Cresson, 1997)

²⁸ <http://www.oki.hu/printerFriendly.php?tipus=cikk&kod=oktatas-xx-oktatas>

2.3. Tanulás

A „tanulás: a tapasztalás v. gyakorlás eredményeként bekövetkező viselkedésváltozás, tudás, ill. készségek kialakulása; az oktatási gyakorlatban a tanulók motiváció hatására végzett, egyénileg különböző mértékű erőfeszítést igénylő tudatos, alkalom-, v. tervszerű, folyamatos tevékenysége. ... Sajátos tanulási forma a perceptuális tanulás, ahol a tapasztalat az egész ingerfeldolgozási módot, ill. egyes ingerek jelentését alakítja. A bonyolultabb formák egyike a belátásos tanulás: az összefüggéseket az ember és az emberszabásúak gyorsan látják be. ... Sajátosan fontosak az ember esetében a társadalmi tanulás formái, amikor a társak viselkedéséből és mintaadásából tanulunk, pozitív visszajelzések, megerősítések segítségével, utánzás, ill. identifikáció révén. – Az iskolai tanulás során a diák a feladott v. saját maga által választott tananyagot elsajátítja reprodukív v. produktív felidézés, ismétlés, gyakorlás, emlékezetbe vésés, feladatok megoldása, az ismeretek analóg és önálló alkalmazása, az összefüggések feltárása révén. A tanulással gyarapodnak ismeretei, jártasságokat, készségeket sajátít el, kialakulnak és fejlődnek képességei, formálódik a magatartása...”²⁹

A tanulás során végbemenő folyamatok:

- *vizuális észlelés*: a nyomtatott lapon, számítógép képernyőjén lévő információ megszerzésében játszik szerepet
- *figyelem*: a könyv, elektronikus szöveg tartalmára irányul
- *nyelvi képességek*: az olvasott szöveg megfelelő szintű reprodukálása szempontjából kiemelkedően fontos
- *tudásreprezentációk*, melyek relevánsak a könyv tartalmával kapcsolatban
- *problémamegoldás*, amikor az olvasó megpróbálja az olvasott dolgokat a máshol már megszerzett ismereteihez kapcsolni
- az olvasottak befogadása nagymértékben függ az olvasónak a tanulás, olvasás pillanatában fennálló *emocionális állapotától*
- s végül az *emlékezés*, mely a tanulás hatékonyságát mutatja meg.

Ezek az összetevők kölcsönösen hatnak egymásra. Pl.: az észlelés függ a figyelemtől, a hosszú távú memóriától a tárolt reprezentációktól...³⁰

²⁹ Magyar Nagylexikon 17. kötet p. 160-161.

³⁰ Eysenck – Keane: im. p. 51-52.

3. Olvasás

„Az olvasás introvertáló, aktív pszichikai folyamat, befelé fordulást, a „lelki világban”, képzeletben, gondolatok, emlékek, tudattartalmak körében való mozgást feltételező és megkívánó művelet. Nem egyszerű befogadás, hanem belső „szerkesztő” folyamat... Az olvasásprodukción és a megértés nem azonos, amiképp a felfogás, az átélés sem.”³¹

Az olvasás alapvető mozzanata az értelmezés. Az irodalmi, költői szöveg nyújtja a leghálásabb anyagot az olvasás gyakorlására, s egyben csiszolja, finomítja a gondolkodás nyelvi kifejezés eszközeit is.³²

A társadalom megítélésének egyik fokmérője a kulturális színvonal. A társadalomnak és a társadalom tagjainak egyaránt érdeke e szint emelése, melynek első állomása az olvasás. Fontos tehát, hogy könyvet szerető és értő gyerekeket neveljünk, akinek nemcsak tudása gyarapszik, hanem személyisége is gazdagabbá válik ezáltal. „Az olvasóvá nevelés már a kisgyermek megszületése előtt, az anyaméhben megkezdődik. Kutatások bizonyították, hogy a gyermek intelligenciájának 50%-a már 4 éves korára kialakul. Ebben az időszakban a legnyitottabb ugyanis a gyermek bármilyen befogadásra. Ekkor utánoz a legintenzívebben is. Ha környezetében olvasó embereket (felnőtteket, gyerekeket) lát, azt fogja utánozni, az lesz a követendő minta, környezete hatására tanul meg olvasni mindenféle ösztönzés, kényszerítés nélkül.”³³

„Az olvasás igen gazdag lélektani problémakör. Többek között olyan kérdéseket foglal magába, mint hogy mi az olvasás motivációja, milyen érzelmi és tudati állapotot jelent az olvasás, milyen kielégülési módok, közvetlen lélektani hatások játszanak szerepet benne, vagy milyen pszichológiai tényezők határozzák meg az olvasmányok jellegét. Olvasás történhet információszerzés (pl. sajtótermékek olvasása) vagy tanulás (pl. szakirodalom, tankönyv olvasása) érdekében is, ilyenkor az olvasás racionális tevékenység, a személyiség Én-részét, gondolkodási funkcióit veszi igénybe... Mai pszichológiai ismereteink szerint az olvasás komplex pszichológiai teljesítmény, a személyiségfejlődés során ki kell alakulniuk az olvasás iránti igényeknek és az olvasás szokásainak.”³⁴

³¹ Bagdy Emőke: Az olvasás jövőjéről = Könyv és Nevelés III. évf. 2001/3. sz. 11-13. o.

³² Gereben – Katsányi – Nagy: im. 31. o.

³³ Bocsák Veronika – Benkő Zsuzsanna – Hölgyesi Györgyi: Olvass nekem! Kalauz szülőknek, óvónőknek, tanítóknak a gyermekkönyvek útvesztőjében. Budapest, Trezor Kiadó, 1995. 25-28. o.

³⁴ Világirodalmi lexikon. Főszerk.: Király István. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970. 9. köt. (N-O) 644. o.

4. A vizsgálat helyszínéről és menetéről röviden

Dolgozatomban a hajdúnánási Maklár Iskola felső tagozatos tanulóinak olvasáshoz való viszonyát vizsgálom.

A Maklár Lajos Általános, Művészeti Iskola, Gimnázium és Pedagógiai Szakszolgálat a Tiszántúlon, mintegy 20 ezer lelket számláló alföldi településen működő – mint ahogy a neve is mutatja – komplex intézmény, sokrétű tevékenységével szolgálja tanulói képességfejlődését.

Mivel a Maklár Iskolában nem készült még felmérés a tanulók olvasási szokásait illetően, részletes térképet kívántam készíteni e területről úgy, hogy a dolgozatban tárgyalt olvasáskutatók tapasztalatait összevettem a saját tanulóink által nyújtott képpel. Hogy a kapott eredmények összehasonlíthatók legyenek, Nagy Attila, Ábrahám Mónika és Kosik Szilvia a dolgozatban vizsgált kérdései alapján állítottam össze a saját, 41 kérdésből álló kérdőívet, melyet június 1. hetében tölttettem ki a hajdúnánási Maklár Iskola 10-14 éves korosztályú tanulóival. Összesen 187 tanuló: 87 fiú és 100 lány válaszolt a feltett kérdésekre. Vizsgálatom reprezentatív értékű (ugyanis minden felső tagozatos diákot megkérdeztem), s magyarázó jellegű, mivel a kapott eredményekből következtetést vontam le iskolánk tanulóinak olvasottságát, ill. az olvasáshoz való hozzáállását, érdeklődését tekintve.

Mivel intézményünk általános iskola és 6 osztályos gimnáziumként is működik, ezért a kiértékelést nem csupán évfolyamonként és nemenként, de osztályonként is elvégeztem, s külön figyelmet szenteltem az általános iskolai, ill. gimnáziumi osztályokba járó tanulók által adott válaszok közötti hasonlóságoknak, különbségeknek. Arra voltam kíváncsi, hogy az iskolánk tanulói által nyújtott kép mennyire egyezik meg, ill. tér el az országos, ill. az ország más területein végzett mérések eredményeitől.

Iskolánk tanulói a 6. évfolyam befejeztével választás elé kerülnek: a hatosztályos gimnáziumunkban kívánják tanulmányaikat folytatni – ők lesznek a gimnazisták (a kiértékeléskor a táblázatban „g” jelzéssel jelöltem) – vagy a 8. évfolyam elvégzése után más oktatási intézményben tanulnak tovább – ők az általános iskolások (a kiértékeléskor a táblázatban „a” jelölést kaptak).

A vizsgálatot kétfordulósra terveztem. Nem szerettem volna tanulóink türelmével visszaélni, ám mégis átfogó, reális képet kívántam nyújtani, ezért olyan kérdőívet állítottam össze, mely 45 perc alatt biztonsággal kitölthető. Ez az idő nem elegendő ahhoz, hogy minden területet alaposan górcső alá vegyen, ezért a napjaink diákjait rabul ejtő számítógép-használattal kapcsolatos szokásokra vonatkozó felmérést – ugyanezekkel a diákokkal – a következő tanévben kívánom elvégezni.

5. Olvasási szokások

Olvasáskutatók évtizedek óta kongatják a vészharangot az olvasási kedv csökkenése miatt. Nemzetközi és hazai vizsgálatok támasztják alá, hogy a technika fejlődésének eredményeként megjelenő új eszközök következtében egyre kevesebbet olvasunk. A XVI. századtól a Gutenberg nevével fémjelzett találmány megjelenésével az írott dokumentumok jelentősen megsokszorozódtak, melynek következtében nagyobb mennyiségben, s több helyre eljuthattak. Ez az olvasás népszerűsödését, terjedését eredményezte. Ezáltal a sötét tudatlanságból a tájékozottság felé tehettek lépéseket azok, akik az olvasás csodálatos rejtelemiben kívántak elmerülni. Majd az olvasási kedv a tv, a rádió, a videó, a számítógép megjelenésével csökkenni kezdett. A Gutenberg galaxis válságba került – mondják a szakemberek. A XX. sz. közepétől hazánkban Nagy Attila, Gereben Ferenc, Katsányi Sándor, Vidra Szabó Ferenc, Kamarás István, Lőrincz Judit és még sokan mások kutatásai bizonyítják, hogy egyre kevesebb időt fordítunk olvasásra, s többet nézünk tévét, számítógépezünk, hogy baj van az értő olvasással, s egyáltalán az olvasni tudással. Megjelent egy új fogalom, a funkcionális analfabétizmus fogalma, mely meggátolja a XXI. sz. emberét a boldogulásban. De valóban ennyire vészes a helyzet? Vajon valóban lehet boldogulni ma, a digitális galaxis korszakában (amikor az egész világ kitérülhet előttünk) olvasni tudás nélkül?

Napjainkban egyre hangosabban zúg a harang. Az olvasás ügyét a szívükön viselő, tenni akaró és tenni tudó szakemberek, szervezetek, a média egyre nagyobb erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy a funkcionális analfabéták számát visszaszorítsák, hogy az olvasást ismét az örömteli, kedvelt időtöltések sorába emeljék, s ezáltal az elsivárosodó,

elszűrűlő életvitel helyett az élet apró örömeit is észreévő, boldog pillanatokkal ajándékozzák meg magukat azok, akik könyvet vesznek a kezükbe.

A 2005-ben országos megmozdulásra ösztönző Nagy Könyv akció hatására néhány lelkes néző a tv képernyőjét – ha csak néhány perc erejéig is, egy csendes kis szegletbe húzódva félre – felváltotta egy-egy kedvenc könyv lapjainak forgatásával, hogy pihenésképpen megajándékozza magát a mára már homályfedte izgalmak ízével, az olvasás örömteli pillanataival. S valóban, a végeredmény is arról tanúskodik, hogy az idősebb korosztály olvas. A dobogós helyezést elért művek is az ő ízlés és értékvilágukat tükrözi:

1. Gárdonyi Géza: Egri csillagok, 2. Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk, 3. Szabó Magda: Abigél. De miért fosztják meg magukat a ma fiataljai e remekművek megismerésétől?

Az olvasás megtanítása és megszerettetése az iskola feladata. És a családé. Fontos a személyes példamutatás. De milyen példát kövessen az a gyerek, aki folyton a tv előtt ülő, a programdömpingből a saját maga által választott, gyakran értéket nem képviselő műsort élvezettel néző szülőt lát a kezében könyvet tartó, elmélyülten olvasó szülő helyett? S vajon teljes biztonsággal kijelenthetjük-e, hogy a médiából nem juthatunk hasznos és értékes információhoz? „Új embertípus van ... kialakulóban, olyan embertípus, amely tudását a hálózaton, a multimédia-alapú globális programok révén szerzi, kiválóan ért a számítógéphez, tökéletesen eligazodik az Internet-dzsungelben, minden információt meg tud szerezni, amire szüksége van, pragmatikus, nem olvas, nem elvont fogalmakban gondolkodik, szókinca minimális, érzelmi élete – ha van – nagyon redukált.”³⁵ A homo sapiens mellett megjelenik a homo informaticus, az információs-kommunikációs technika fejlődésének köszönhetően. „... a televízióval és a számítógéppel a robbanó hangnál és az áramütésnél kíméletesebb, de talán sokkal hatásosabb módszert találtak ki a könyv – és a természet – megutáltatására.”³⁶ – nyilatkozta Fülöp Géza.

S valóban, az olvasás lassan „kimegy a divatból”. „Az olvasás lassan luxus lesz. A könyv pedig kevesek játékszere ... az olvasónépből ... könyv nélküli nemzet lesz belátható időn

³⁵ Fülöp Géza: Habent sua fata... (Az olvasás jövője). In: Olvasásfejlesztés iskolában és könyvtárban : a Magyar Olvasástársaság, a Sárospataki Városi Könyvtár és az MKE Zempléni Könyvtárosok Szervezetének konferenciája. Sárospatak, 1999. május 28-30. 128. o.

³⁶ Fülöp Géza: im. 129. o.

belül” – mondta Györffy Miklós A szólás szabadsága c. műsor vezetője 2006. aug. 14-én³⁷. Ez nem újkeletű probléma. A továbbiakban az olvasási szokásokat befolyásoló tényezőket vizsgálom meg.

Az olvasási szokásokat befolyásoló tényezők

5.1. Szociális háttér

Kutatások bizonyítják, hogy a családi háttér, a családban kialakult szokások jelentősen befolyásolják tagjainak mindenfajta tevékenységét: a munkához való viszonyt, az egymáshoz való viszonyt, más emberek tiszteletét, megbecsülését, a művelődésre való igényt, a szabadidő eltöltésére, az olvasásra stb. vonatkozó szokásokat. Mindenek előtt arra voltam kíváncsi, hogy milyen körülmények között élnek tanulóink.

Kivel élsz együtt a családban?

	5. évf.		6. évf.		7. évf.		8. évf.		Összesen %		Össz. fiú + lány
	fiú	lány	fiú	lány	fiú (a+g)	92,5	Fiú (a+g)	lány (a+g)	fiú	lány	
anya	100,0	96,4	91,7	91,7	100	82,7	100	84,6	97,9	92,5	95,2
apa	76,5	78,6	83,3	87,5	72,7	81,6	83,3	84,6	79,0	82,7	80,9
testvérek	94,1	75,0	79,2	91,7	77,3	5,5	91,7	76,9	85,6	81,6	83,6
nagyszülők	17,6	7,1	8,3	4,2	4,5	9,1	16,7	7,7	11,8	5,5	8,7
más	17,6	7,1	4,2	8,3	4,5	5,7	4,2	15,4	7,6	9,1	8,4

1. táblázat Kivel élsz együtt a családban? (hajdúnánási Maklár Iskola, 10-14 évesek, 2006)

Az adatok jobb képet mutatnak az országos átlagnál, mégis szomorúnak tartom (de sajnos egyre gyakoribb), hogy a gyerekek csonka családban nőnek fel. A lányok 7,5%-a édesanya, a fiúk 21%-a édesapa nélkül nevelkedik, így a hiányzik a családból a saját nemükre vonatkozó példakép. Mikor, hol és ki által készül fel az a 7,5% az anyaszerepre? Kitől és mikor tanulja meg hogy kell a családot összetartani, hogy kell szerető, gondoskodó édesanyának, odaadó feleségnek lennie?

Különösen aggasztó, hogy a fiúk 21%-ának, azaz minden 5. fiúgyermeknek nélkülöznie kell édesapja jelenlétét felnőtté válásáig. S ők vajon kitől kapnak mintát? Hogyan készülnek fel a családfenntartó nem könnyű feladatainak ellátására?

³⁷ Lapoznak – A nem olvasó ember. Műsorvezető: Györffy Miklós, a műsor vendégei: Nagy Attila, a Magyar Olvasástársaság elnöke, és Kádárné Fülöp Judit, az Oktatási és Kulturális Minisztérium tanácsadója = A szólás szabadsága. 2006. augusztus 14. M1 (Magyar Televízió 1. csatorna). www.aszolasszabadsaga.hu

A következő táblázat a testvérek számát mutatja. Jól látható, hogy mind a fiúk, mind a lányok 2-3 gyermekes családban nőnek fel, de sok közöttük az egyke is (8,5%, ill. 13,1%). Nekik nehezebb az alkalmazkodás a közösségben, mert a családban nem tanulják ezt meg.

A tanulóknak több mint negyede nagycsaládban nevelkedik. Különösen sok az utóbbi időben nem „divatos” 4-5-6 gyermeket nevelő családok száma a Maklár Iskolában. Ez a tendencia főként a fiúk esetében figyelhető meg, a lányoknál szinte elenyésző.

	5. évf.		6. évf.		7. évf.		8. évf.		Összesen %		Össz. fiú + lány
	fiú	lány	fiú	lány	fiú (a+g)	92,5	fiú (a+g)	lány (a+g)	fiú	lány	
0	0,0	21,4	16,7	4,2	9,1	11,4	8,3	15,4	8,5	13,1	10,8
1	5,9	39,3	29,2	45,8	36,4	45,7	54,2	23,1	37,1	38,5	35,1
2	11,8	25,0	33,3	41,7	50,0	28,6	37,5	30,8	33,7	31,5	32,6
3	17,6	14,3	12,5	4,2	0,0	11,4	0,0	30,8	8,3	15,2	11,8
4	23,5	0,0	0,0	4,2	4,5	0,0	0,0	0,0	8,0	1,1	4,6
5	29,4	0,0	4,2	0,0	0,0	2,9	0,0	0,0	9,7	0,7	5,2
6	35,3	0,0	4,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	11,4	0,0	5,7

2. táblázat Testvérek száma (hajdúnánási Maklár Iskola, 10-14 évesek, 2006)

Vizsgálatok támasztják alá, hogy a gyerekek olvasási kedve, érdeklődése, szokásai, ill. az olvasással kapcsolatos attitűdök elsősorban a családban, a szülői házban látott minták alapján alakulnak ki. Vizsgálatok bebizonyították azt is, hogy az olvasási kedv összefüggésben áll a szülők, elsősorban az édesanya iskolai végzettségével, ill. foglalkozásával.

Ábrahám Mónika 2004-ben Komárom-Esztergom megye 4 általános és 2 középiskola 12-14 éves tanulói körében végzett felméréséből kiderült, hogy a gimnáziumban tanuló gyerekek édesanyjának iskolai végzettsége jóval magasabb, mint a hátrányos körülmények között élő diákok szüleié. Valószínűnek tartja, hogy a főiskolát, egyetemet végzett édesanyák körében nagyobb az olvasási kedv, mint a csak 8 általános iskolai végzettséggel rendelkező édesanyáknál.³⁸

A családtagok között nincs olyan, aki szeret olvasni	%
Gimnázium	16,9
Kisközség	11,5
Város	19,1
Periféria	28

3. táblázat Nemolvasó családtagok (Komárom-Esztergom megye, 12-14 évesek, 2004)

³⁸ Ábrahám Mónika: 12–14 éves gyerekek olvasási, könyv- és könyvtárhasználati szokásai. = Új Pedagógiai Szemle 2006. január, 19-20. o.

Hasonló eredményre jutott Nagy Attila, aki 2003-ban Újbudán 10-14 éves korú tanulók körében végzett felmérést. Meglepőnek tartja azonban, hogy a tanulók harmada nem tudja a szülei iskolai végzettségét. Az apák fokozott érzelmi, fizikai, intellektuális távolságát feltehetően jól mutatja a csaknem 36%-os tanácstalanság.³⁹

A szülők iskolai végzettsége (%)	Édesapa iskolai végzettsége	Édesanya iskolai végzettsége
Nem fejezte be az általános iskolát	0,5	0,3
Általános iskola	1,1	2,7
Szaktanácsképző	12,5	6,6
Érettségi	18,5	29,5
Egyetemi vagy főiskolai diploma	30,6	31,4
Nem tudja	35,7	28,9

4. táblázat Szülők iskolai végzettsége (Újbuda, 10-14 évesek, 2003)

Ha ezzel a táblázattal egybevetjük a Maklár Iskola eredményeit, megállapíthatjuk, hogy a főváros frekventált helyén, Újbudán a szülők iskolai végzettsége jelentősen magasabb, mint az Alföld északkeleti régiójában fekvő kisváros jó iskolájának számító Maklár Iskola tanulóinak szüleié. Meglepő volt számomra, hogy a fiúk édesanyjának és édesapjának egyaránt 1,2%-a nem rendelkezik általános iskolai végzettséggel a 21. sz. elején.

	Édesapa (%)			Édesanya (%)		
	fiú	lány	össz.	fiú	lány	össz.
kevesebb, mint 8 osztály	2,3	0	1,2	2,3	0	1,2
általános iskola	2,3	6	4,2	4,6	8	6,3
szaktanácsképző	25,6	24	24,8	20,7	22	21,4
szakközépiskola	12,8	7	9,9	9,2	5	7,1
gimnázium	3,5	8	5,8	9,2	11	10,1
főiskola	9,3	8	8,7	16,1	10	13,1
egyetem	3,5	3	3,3	5,75	7	6,4
több felsőfokú is	1,2	3	2,1	1,15	4	2,6
nem tudom	39,5	41	40,3	31,0	33	32,0
összesen:	100	100	100	100,0	100	100,0

5. táblázat Szülők iskolai végzettsége (hajdúnánási Maklár Iskola, 10-14 évesek, 2006)

Öröndetes azonban, hogy az édesanyák 2,1%-a, az édesapáknak pedig 2,6%-a több felsőfokú diplomával is bír a tanulók bevallása szerint. Az általános iskolába járók és a gimnáziumi tagozatra járó tanulók válaszai alapján jelentős különbségek fedezhetők fel

³⁹ Nagy Attila: Változás vagy folytonosság, avagy új/régi olvasók Újbudán? = Új Pedagógiai Szemle 2006. január, 25. o.

szüleik iskolai végzettségét illetően. A 7-8. évfolyamon az általános iskolások szüleinél (mind édesanyjuk, mind édesapjuk tekintetében) a legmagasabb bizonyítvány az érettségi, míg a gimnáziumi tagozatra járó fiú évfolyamtársaik 43,3%-a, lány évfolyamtársaiknak pedig 28,6%-a felsőfokú diplomával rendelkezik.

Elkeserítőnek tartom, hogy a tanulók 40%-a nem tudja az édesanyja, 1/3-a pedig az édesapja iskolai végzettségét. E tekintetben a lányok tájékozatlanabbak. Közülük is kiemelkednek az 5. b osztályos lányok, akiknek 64,7%-a az édesanyja, 82,4%-a az édesapja végzettségével nincs tisztában. Ez határozottan elgondolkodtató! Szomorúnak tartom azt is, hogy a 7. évfolyam gimnazista fiúinak csaknem a fele sem az édesanyja (41,2%), sem az édesapja (47%) végzettségét nem ismeri. A hetedikes lányok esetében ez 7,1%, ill. 17,9%. Sajnos még a 8. évfolyam gimnazistái is jeleztek ismerethiányt, de számuk elenyésző.

A szülők foglalkozását is megvizsgáltam. Megállapítottam, hogy a tanulók szüleinek több mint a fele fizikai munkával szerzett keresetből tartja el a családját. Ennél a kérdésnél szintén megdöbbentő adattal szembesültem: a lányok 75,5%-ának az édesapja fizikai dolgozó. Említést érdemel az is, hogy a 7-8. évfolyamon a nem gimnáziumi tagozatra járó tanulók szülei kivétel nélkül vagy fizikai dolgozók, vagy munkanélküliek.

A rendszerváltást követően két új fogalommal ismerkedhetett meg a magyar lakosság: vállalkozó, ill. munkanélküli. Ezekre is kitértem a kérdőívben. Ma, amikor a vállalkozások népszerűsítésének oly sok módját alkalmazzák, iskolánk felső tagozatos tanulói szüleinek körében mégsem népszerű ez a munkaforma. Az édesanyáknak csupán 3,3%-a, az édesapáknak pedig 8,5%-a keresi vállalkozással a kenyerét.

	Édesapa (%)			Édesanya (%)		
	fiú	lány	össz.	fiú	lány	össz.
fizikai	55,4	75,5	65,5	49,4	57,7	53,6
szellemi	21,6	8,5	15,1	35,8	25,8	30,8
vállalkozó	9,5	7,4	8,5	2,5	4,1	3,3
(rokkant)nyugdíjas	1,4	2,1	1,8	0,0	3,1	1,6
munkanélküli	5,4	1,1	3,3	7,4	6,2	6,8
nem tudja	6,8	5,3	6,1	4,9	3,1	4,0

6. táblázat Szülők foglalkozása (hajdúnánási Maklárny Iskola, 10-14 évesek, 2006)

A munkanélküliek aránya sajnos elég magas. Anya 6,8, apa 3,3%. Picit megnyugtató azonban, hogy a családfenntartók jó része rendelkezik biztos jövedelemmel.

A szülők foglalkozását illetően is találkozunk tájékozatlan tanulókkal, noha ennek aránya csupán töredéke az iskolai végzettségre vonatkozó tájékozatlanságnak. Az adatokból az is kiderül, hogy a lányok tájékozottabbak a család szociális helyzetéről.

E kérdés kontrolljaként kitértem arra is, hogy rendelkeznek-e munkahellyel a szülők. Itt egy kicsi ellentmondásba keveredtek a tanulók, ugyanis míg az előző kérdésnél az édesanyák 6,8%-át, az édesapák 3,3%-át vallották munkanélkülinek, a mostani adatok alapján 16,15% (apa) és 8,3% (anya) nem rendelkezik munkahellyel. Ez az eltérés természetesen adódhat abból a félreértésből is, hogy a vállalkozás munkahelynek számít-e. (Persze az adatok így sem egyeznek.)

A 10-14 évesek olvasási kultúráját jelentősen befolyásolja a szülők társadalmi helyzete. A nem olvasás mértéke elsősorban az anya iskolai végzettségétől függ. Ha az anya nem végezte el a 8 általánost, akkor a gyerekek 1/4-e nem olvas, a felsőfokú végzettséggel rendelkező anyák esetében ez az arány 1-2% körül mozog a '80-as évek elején.⁴⁰

Láthattuk, hogy a gyermekek szocializációja szempontjából rendkívül fontos a család. Azonban az anya, apa mellett a testvér és a nagyszülők szerepe is jelentős, róluk sem szabad megfeledkeznünk. Meghatározó, hogy milyen példa áll a kisgyermek előtt. Olvasnak-e otthon? Értéknek tartják a könyveket? Mesélnek-e gyermekeiknek? Kosik Szilvia Balassagyarmaton és Sárváron a 10-12 éves tanulók körében végzett vizsgálatából kitűnik, hogy Balassagyarmaton főként a szülők, Sárváron pedig elsősorban a nagyszülők mesélnek szívesen a gyerekeknek.⁴¹

Nagy Attila szerint is azokból a fiatalokból lesz olvasó felnőtt, akik hallgattak mesét gyermekkorukban.⁴² A gyermekek életében rendkívül fontos szerepet játszanak a mesék. Ezek a művek adják meg az alapot ahhoz, hogy később élvezni tudják a legnagyobb irodalmi és művészeti alkotásokat.⁴³ „A mese az egyetlen irodalmi műfaj, amely utat mutat a gyermeknek, hogyan fedezze fel identitását és hogyan találja meg helyét az életben.”⁴⁴

⁴⁰ Nagy Attila: A 10-14 évesek olvasási kultúrájáról = Kortárs 1984. 2. sz. 272-273. o.

⁴¹ Kosik Szilvia: A tizenévesek és az olvasás = Könyv és Nevelés III. évf. 2001/3. sz. 49. o.

⁴² Nagy Attila: A mesehallgató gyerekből lesz a felnőtt olvasó. = Üzenő, 1998/1999. 2-3. sz. 6. o.

⁴³ Bada István – Bada Johanna: Az olvasás öröme. Újvidék, Fehér Ferenc Könyvbarátok Köre, 1997. 72. o.

⁴⁴ Bettelheim, Bruno: A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek. Budapest, 1985. 34. o.

Ezek a gondolatok is bizonyítják, hogy a mesék szerepét nem lehet elhanyagolni. Fontos, hogy a tizenévesek is olvassanak meséket? A legtöbb kiskamasz szereti ezt a műfajt, de amíg Nagy Attila vizsgálatában (Nagy Attila: Tiffany vagy Baradlay Jenő: A 10-14 éves korosztály olvasási kultúrájának változási tendenciái. = Könyv, könyvtár, könyvtáros. 1995. 5. sz. 29. o.) a lányok, Kosik Szilvia felmérésében a fiúk kedvelik inkább a meséket, valószínűleg azért, mert ők később érnek, mint a lányok. Hogy miért kedveltek ezek az alkotások? „Tanulságosak és elgondolkoztatók.” „Mert közel állnak a szívemhez.” – indokolták a 10-12 évesek Kosik felmérésében. Akik nem szívesen olvassák ezeket a műveket, úgy érzik, hogy kicsiknek szólnak. A mesékben megtalálható a kaland, az izgalom, a csodálatos elemek és a humor, ezek mind nagyon fontosak a tizenéveseknek.⁴⁵ A Makláry Iskola lánytanulóinak 4%-a és mindössze csupán egyetlen fiú szeret mesét olvasni. Pedig a gyermekek képzelete az olvasás, a meseolvasás hatására gazdagszik, épül, fejlődik. Ezt a képzeletvilágot, e belső képet, az ún. „belső mozit” nem helyettesítheti, nem válthatja fel egyetlen „készen kapott” képsor, a televízió által sugárzott műsor sem. Ma azonban nem divat, nem szokás a mesélés, a felolvasás – derül ki a kutatók felméréséből. Nagy Attila 1991: a gyerekek 30-50%-ának ritkán, vagy soha nem olvasnak otthon mesét. Nagy Attila 1994: a 3. osztályos tanulók 54%-ának soha, 27%-ának hetente 1-2-szer, 6,7%-ának heti 3-4 alkalommal, minden nap mindössze a megkérdezettek 12,3%-ának olvasnak otthon. Pedig a gyermekek kifejezőképessége, szókincse az olvasással gyarapszik, ezáltal szerez olyan élményeket, tapasztalatokat, melynek hatására határozottabbá, magabiztosabbá válik, könnyebben el tud igazodni a környezetében.⁴⁶ Azokban a családokban, ahol van a gyerekeknek, a szülőknek saját könyvük, könyvtáruk, ott, ahol szeretnek olvasni, az olvasás a mindennapi élet részét képezi, ez meglátszik „a gyermek szellemi fejlettségén, beszédképességén, beszédkultúráján, esztétikai érzékén, igényességén és iskolai teljesítményén is”.⁴⁷

Bármilyen értékes könyvnek csak akkor van igazán értéke, ha forgatják is azokat.

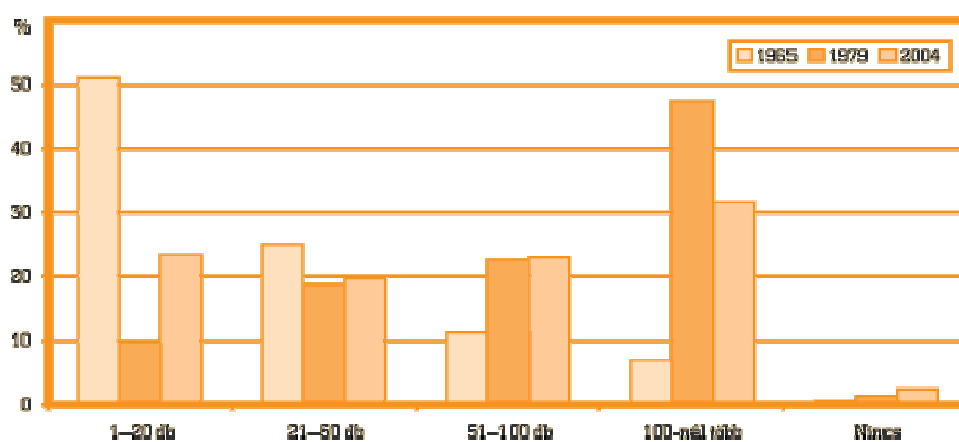
⁴⁵ Kosik Szilvia: im. 52-53. o.

⁴⁶ Bocskák – Benkő – Hölgyesi: im. 64. o.

⁴⁷ Nagy Attila: A 13–14 éves gyerekek olvasási szokásai 1965-ben és 1979-ben. = Könyvtáros, 1982. 11. sz.

Most vizsgáljuk meg, hogyan változott a családok könyvállománya az elmúlt negyven évben. 1965 és 1979 között jelentősen nőtt a családi könyvtárak nagysága. A '80-as években a megkérdezettek 2%-ának egyetlen saját könyve sincs, 11%-nak 1-10 db, 54%-nak 11-50 db, 21%-nak 51-100 db, kb. 10%-nak 100 db fölött. A legfontosabb differenciáló tényező – amint azt már az előzőekben is láttuk – az anya iskolai végzettsége.⁴⁸ A 2004-es adatokat vizsgálva viszont visszaesés tapasztalható az 1979-es adatokhoz képest.

A családi könyvtár állománya (1965, 1979, 2004) (%)⁴⁹

A 2004-es adatoktól némileg eltérő képet mutat Nagy Attila 2003-ban Újbudán végzett felmérése:

Hány könyved van otthon?	%
Nincs	1,1
1–20 db	9,7
21–50 db	23,5
51–100 db	28,1
100-nál is több	37,2
hiányzó adat	0,3
Összesen:	100,0

7. táblázat Családi könyvtár állománya (Újbuda, 10-14 évesek, 2003)

⁴⁸ Nagy Attila 1984. im. 270. o.

⁴⁹ Ábrahám Mónika: im. 16. o.

Míg 2003-ban az Újbudán élő diákok 33,2%-a tippelt 50-nél kevesebb könyvet a családban, addig 2006-ban a Maklárly Iskolában tanuló felső tagozatosoknak csupán 15,9%-a, 50 és 100 között pedig 26,4%-a. Ez nagyjából megegyezik a fővárosi iskola adataival. Egy ötödikes és két nyolcadikos fiú tanulónk pedig 1000-nél is többnek ítélte meg a családi könyvtár állományát.

Vajon valóban ennyire szeretnek olvasni a tiszántúli gyerekek?

Kíváncsi voltam arra is, hogy ki gyűjti a könyveket a családban.

	5. évf.		6. évf.		7. évf.		8. évf.		Összesen %		Össz. fiú + lány
	fiú	lány	fiú	lány	Fiú (a+g)	92,5	Fiú (a+g)	lány (a+g)	fiú	lány	
anya	47,1	28,6	33,3	37,5	18,2	34,3	41,7	46,2	35,1	36,7	35,9
apa	17,6	10,7	12,5	20,8	27,3	11,4	20,8	23,1	19,6	16,5	18,1
testvérem	23,5	14,3	12,5	8,3	9,1	11,4	12,5	7,7	14,4	10,4	12,4
én	23,5	14,3	20,8	37,5	9,1	20,0	4,2	30,8	14,4	25,7	20,1
nevelőszülő	5,9	3,6	0,0	4,2	0,0	2,9	0,0	7,7	1,5	4,6	3,1
nagyszülők	0,0	0,0	0,0	4,2	0,0	0,0	4,2	0,0	1,1	1,1	1,1
mindenki	11,8	7,1	12,5	8,3	13,6	25,7	29,2	15,4	16,8	14,1	15,5
senki	17,6	10,7	20,8	25,0	18,2	20,0	12,5	7,7	17,3	15,9	16,6

8. táblázat Ki gyűjti a könyvet a családban? (hajdúnánási Maklárly Iskola, 10-14 évesek, 2006)

Az adatokból az látszik, hogy a lányok jobban szeretik az otthoni könyvespolcon tudni a számukra érdekes olvasnivalót. 25,7%-uk, míg a fiúknak csupán 14,4%-uk vallja azt, hogy ő gyűjti a könyveket.

A táblázatból az is kiolvasható, hogy elsősorban az édesanya könyvrajongó, de sajnos elég nagy a száma azoknak a családoknak, ahol a könyv nem képvisel értéket. Ez megerősíti az előző kérdésre adott választ, miszerint a tanulók 11,4%-ának egyáltalán nincs, vagy 50-nél kevesebb kötet van a birtokában.

A Vannak-e saját könyveid? kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy a tanulók átlagosan mindössze 20-50 saját kötettel rendelkeznek, 200-nál is többet egy 8. osztályos gimnazista fiú határozott meg. A fiúk 11,6%-a, a lányok 2%-a egyáltalán nem rendelkezik saját olvasnivalóval. Meglepő, hogy a hetedikes gimnazista fiúk között is van olyan, aki nem rendelkezik saját könyvvel.

Tudjuk, hogy a házikönyvtárak léte, nagysága kevésbé függ a jövedelmi viszonyoktól, mint a családi hagyományoktól, a szülők iskolázottságának mértékétől. Ráadásul a gyűjtemények gazdagsága, választéka összefüggésben áll a tanulók sikeres továbbtanulási szándékaival. A könyvespolcon sorakozó könyvek a kulturális tőke egyik legérzékenyebb mutatója.⁵⁰

5.2. Olvasni öröm

Olvasni jó, olvasni öröm, ha:

- az olvasót belső motiváció fűti
- tud olvasni
- önként, szívesen vállalkozik rá
- napi rendszerességgel történik
- pihenést, kikapcsolódást jelent
- beszélget az olvasottakról, véleményt cserél valakivel.⁵¹

5.2.1. Miért olvas a gyerek?

Miért olvasnak a gyerekek 1997-ben?⁵²

Olvasási motívum	%
Művelődés	34,0
Szórakozás	11,0
Kíváncsiság	17,0
Izgalom	3,0
Minta, utánzás	0,3
Kötelező	14,0
Unalom, magány	8,0
Öröm, élmény	9,0
Nem válaszolt	5,0

9. táblázat Olvasási motívumok 1997-ben

⁵⁰ Nagy Attila 2006. im. 30. o.

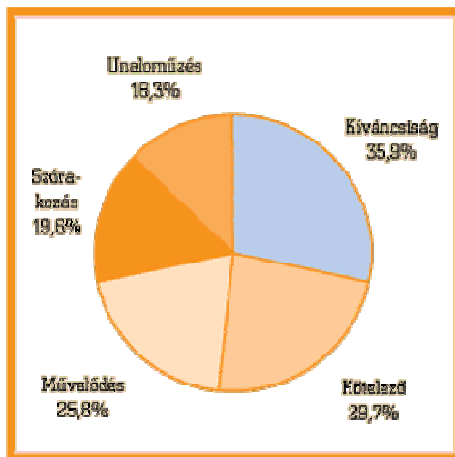
⁵¹ Bocskák – Benkő – Hölgyesi: im. 81-84. o.

⁵² Nagy Attila: Tiffany vagy Baradlay Jenő = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1999/5. 26. o.

Az 1990-es évektől jellemző tendencia:

- növekedett a középiskolába kerülők és a felsőoktatásban résztvevők aránya. Ez az ismeretközlő irodalom felé irányítják a tanulókat
- '89-től politikai szólásszabadság következtében bárki szabadon kinyilváníthatja politikai érzületét, gondolatainak hangot adhat
- a szépirodalom iránt csökken az érdeklődés
- romlik a szépirodalmi művek minősége is (Stephen King, Robin Cook, Daniel Steel...)⁵³

Miért olvasnak a gyerekek 2004-ben?

A diagramról jól kitűnik, hogy bár elsősorban a kíváncsiság vezérli a diákokat az olvasás irányába, igen nagy százalékban jelenik meg a második helyet elfoglaló „kötelező, muszáj” (29,7%) kategória. Miért olvas a gyerek? Egy gimnazista fiú Komárom-Esztergom megyéből 2004-ben: „*a gyerekek azért olvasnak, mert kényszerítik őket*”. Egy kisközségi diák: „*azért kell olvasni, mert a kötelező olvasmányokból dolgot írnak*”.

1. diagram Olvasási motívumok (Komárom-Esztergom megye, 12-14 évesek, 2004)

A 3. helyen a művelődés áll, melytől a tanulók 11,5%-a a nyelvhelyességet, a szókincs és az olvasáskészség fejlődését, 14,4%-a pedig ismeretgyarapodást, tudást remél.

Szórakozásból örömszerzés, élvezet céljából a diákok mintegy 1/5-e olvas, míg a sort az unaloműzésből olvasók zárják. A beleélést, álmodozást, mintakövetést és utánpótlást csak nagyon kevés diák említette.⁵⁴

⁵³ Az olvasási szokások változásai. Nagy Attila olvasáskutatóval beszélget Székely András Bertalan = Honismeret 1999/2. sz. 87-88. o.

⁵⁴ Ábrahám Mónika: im. 19. o.

Fontos az igényes irodalom kiválasztása, melyet személyes (szülői) példamutatással lehet irányítani.

Miért olvasnak a gyerekek 2006-ban – a Maklárly Iskolában?

	5. évf.		6. évf.		7. évf.		8. évf.		Összesen %		Össz. fiú + lány
	fiú	lány	fiú	lány	fiú (a+g)	lány (a+g)	Fiú (a+g)	lány (a+g)	fiú	lány	
művelődés	23,5	25,0	33,3	25,0	18,2	34,3	33,3	23,1	27,1	26,9	27,0
kíváncsiság	64,7	71,4	50,0	58,3	50,0	60,0	37,5	61,5	50,6	62,8	56,7
kötelező	29,4	46,4	12,5	8,3	27,3	40,0	33,3	38,5	25,6	33,3	29,5
unaloműzés	17,6	21,4	20,8	20,8	22,7	28,6	16,7	38,5	19,5	27,3	23,4
szórakozás	11,8	17,9	25,0	41,7	13,6	28,6	29,2	7,7	19,9	24,0	22,0
öröm	0,0	7,1	8,3	12,5	0,0	14,3	12,5	0,0	5,2	8,5	6,9
ezt látom otthon	0,0	3,6	0,0	4,2	13,6	14,3	0,0	0,0	3,4	5,5	4,5
ezt látom a barátaimtól	0,0	3,6	0,0	8,3	4,5	0,0	0,0	0,0	1,0	3,0	2,0
izgalmas	5,9	46,4	16,7	33,3	9,1	0,0	41,7	23,1	18,4	35,7	27,1
más	11,8	0,0	8,3	0,0	9,1	5,7	8,3	0,0	9,4	1,4	5,4

10. táblázat Olvasási motívumok (hajdúnánási Maklárly Iskola, 10-14 évesek, 2006)

A tudás napjainkban egyre inkább leértékelődik. A tendenciát, miszerint művelődés céljából manapság nem divat olvasni a Maklárly Iskola diákjai is alátámasztják, de a művelődés utáni vágy a fiúknál a kíváncsiság mögött csupán a 2. helyre szorult vissza, azonban a lányoknál is az élmezőnyben foglal helyet. Ebből az is következik, hogy a Maklárly iskolások mégiscsak értéknek tekintik a tudást. De miért olvasnak a tinédzserek? Olvasni valóban öröm? A táblázatból egyértelműen kiderül, hogy a tanulók olvasási vágyát legfőbbképpen a kíváncsiság motiválja mind a lányok, mind a fiúk esetében. Pozitívumként értékelendő azonban, hogy a 2. helyre a fiúknál a művelődés került, a lányok pedig „izgalmasnak” tartják az olvasást. A kötelező olvasmányoknak jelentős szerepük van a tanulók olvasásra fordított idejének tekintetében. Mindkét nemnél a sor elején, a 3. helyen áll. Vagyis ha nem lenne kötelezően elolvasandó irodalom, sokan nem is vennének könyvet a kezükbe. Ez nem túl biztató! Ezt a megállapítást támasztja alá az a tény is, hogy csak keveseknek okoz örömet az olvasás. E negatívumok okai a családi mintában keresendők. Mint ahogy a tanulók válaszaiból is jól látszik, csak kevesen látják otthon, vagy a barátaiktól, hogy olvasni lehet, hogy olvasni jó, hogy olvasni öröm.

5.2.2. Mit olvas?

„...az olvasói ízlés a felsőtagozatosok körében sajátos infantilizálódási tendenciát mutat.” Nagy Attila 1984-ben tett kijelentését azzal támasztja alá, hogy míg a hatvanas években a 10-14 éves korú tanulók a felnőtteknek szóló romantikus és a klasszikus realista irodalom legjavát kedvelte és olvasta, a '80-as évek elején a nem mindig magas színvonalú ifjúsági irodalom művei „tartják fogva” a kamaszok érzelmeit és fantáziáját. A szépirodalom személyiségformáló, példaadó szerepe is csökken, mert a kamaszok a felnőtt magatartás-mintákat, vélekedéseket, a nőies vagy férfias viselkedési formákat nem a szépirodalmi olvasmányokból, hanem a televízió műsoraiból merítik.⁵⁵

Mit olvasnak a tanulók szívesen, mi a kedvenc olvasmányuk a nyolcvanas évek elején?

Könyvek	Fiúk %	Lányok %
Kalandos gyermek- és ifjúsági irodalom	30,6	8,7
klasszikus gyermekirodalom	27,9	23,5
ismeretterjesztő irodalom felnőtteknek	3,5	1,5
új, értékes gyermekirodalom	8,4	12,2
tudományos fantasztikus művek	1,2	0,2
Modern (kortárs, értékes) gyermekirodalom	0,6	0,2
ismeretterjesztő irodalom gyerekeknek	2,9	3,3
krimi	1,7	1,5
mese	6,5	13,1
versek	6,2	12,2

11. táblázat Mit olvasnak a '80-as évek elején?

A táblázatból kitűnik, hogy

- a klasszikus gyermekirodalmat (Cooper, Defoe, Dickens, Gárdonyi, Molnár, Verne) a tanulók 28%-a
- a kalandos gyermek- és ifjúsági irodalmat (Bourroughs, Fehér T., Gerstacker, May, Reid...) fiúk 18, lányok 8%-a
- az új, értékes gyermekirodalmat (Csukás, Fekete István, Lázár Ervin, Mándy, Szabó Magda, Török Sándor...) 1-10%
- felnőtteknek szóló ismeretterjesztő irodalmat, a romantika, realizmus alkotásait, meséket, tudományos fantasztikus műveket: 1,5-1,5% körül
- lányregényeket a lányok 7%, a fiúk 1%-a olvassa.⁵⁶

⁵⁵ Nagy Attila 1984. im. 273. o.

⁵⁶ Nagy Attila 1984. im. 270-271. o.

A 10-14 éves fiúk a kalandos, izgalmas, harcias témájú szépirodalmat, az ismeretközlő és a tudományos fantasztikus irodalmat; a lányok pedig az érzelmesebb, jellegzetesen női problémákat feldolgozó romantikus műveket, verseket, a mesék különböző típusait (didaktikus, meseregény: Óz, Micimackó, Alice csodaországban, A kis herceg...) részesítik előnyben. A kamaszokra jellemző fiús-férfias, ill. lányos-nőies olvasói magatartás szépen kirajzolódik az olvasmányválasztásukban is.⁵⁷

Az 1997-ben végzett felmérés után Nagy Attila az első és legfontosabb megállapításnak az ízlésszerkezet stabilitását tekinti, mely húsz év múltán is meglepő hasonlóságot mutat: a tanulók jó harmada a klasszikus gyerekirodalom alkotásait tartja legmaradandóbb élményének, s ez jó 10%-kal magasabb, mint az előző vizsgálat idején volt.⁵⁸

A 2003 novemberében végzett felmérés adatai radikális változásokat jeleznek a 13 évesek olvasói ízlésében: a nemzeti klasszikusok helyét a divatos amerikai, angol szerzők vették át. Növekedni látszik az egyes társadalmi rétegek közötti kulturális távolság is, például a semmit nem olvasók, az otthoni könyvgyűjteménnyel nem rendelkezők arányát illetően. Az újbudai tanulóknál az utóbbi 6 hónapban olvasott művek tekintetében még a klasszikus irodalom dominanciája figyelhető meg, mely a tantervi követelményekkel hozható összefüggésbe. Jókai 35%-kal abszolút első! Az Egri csillagok, Szent Péter esernyője, A Pál utcai fiúk népszerűsége tagadhatatlan. Ezt a Harry Potter (bár a szabadon választott olvasmányok mezőnyében félreérthetetlenül a legkedveltebb), A Gyűrűk Ura, a mágustörténetek, a fantasztikus könyvek követnek, mindössze 17%-ot tesznek ki. A kamaszoknak szóló mai történetek 10%, a krimi és a vámpírtörténet 6%, az ismeretterjesztő irodalom és a lányregény egyaránt csupán 5-5%, Fekete István munkái, a vers és a vallásos művek pedig szinte elenyészőek. Mindent összevetve, 60-70%-nyi a nemzeti klasszikus irodalom, melyet 30-40%-os kortárs irodalom követ.⁵⁹

Ezt az eredményt támasztja alá Ábrahám Mónika 2004-es Komárom-Esztergom megyei felmérése is. Megállapítja, hogy az olvasott művek listáját az iskolai kötelező olvasmányok, valamint az új ifjúsági és gyermekkönyvek uralják. Elmondható továbbá, hogy a periférián élő gyerekek többsége azokat a műveket ismeri, amelyeknek szerzője azonos a kötelező olvasmányok szerzőivel, vagy amelyekről irodalomórán már valamilyen

⁵⁷ Nagy Attila 1984. im. 271-272. o.

⁵⁸ Nagy Attila 1999. im. 32. o.

⁵⁹ Nagy Attila 2006. im. 24-39. o

formában esett szó. Az ifjúsági és gyermekirodalmat egy-két kivételtől eltekintve (Rowling: Harry Potter-kötetei vagy Meg Cabot regényei) alig olvasták, vagy alig ismerik.⁶⁰ A kortárs, divatos művek erős érzelmi kötődést mutatnak a 10-14 éves korosztályban, a klasszikusok háttérbe szorulása viszont továbbra is tagadhatatlanul folytatódó tendencia. A felmérés adatainak „gondolkodóba kell ejtenie a jövő iránt felelősséget érző minden pedagógust, szülőt, médiapolitikust és a közoktatás irányítóit. A Pál utcai fiúk, az Egri csillagok, A kőszívű ember fiai együttesen nem érik el a Harry Potter és A Gyűrűk Ura átütő erejét. Törésponthoz érkeztünk, ahol értékvilágok állnak egymással szemben. Jó és rossz, furfang, varázslat, küzdelem, érzelmek, de egyúttal atomizálódó társadalomkép. A korábbi, történelmi tudatot erősítő, a családi, nemzeti összetartozást, a kölcsönös felelősségvállalást hangsúlyozó „mesék” helyett egyre inkább talán maga az izgalom, a fordulatos cselekmény, a permanens feszültség, az egyéni létbiztonság keresése, a család szétesésének kétségbeesett átélése, az iskolán, az osztályon belüli erőviszonyok, szerepek átalakulásával járó szorongások, félelmek válnak elsődleges témává, központi értéké?” – veti fel a kérdést 2006 januárjában Nagy Attila olvasáskutató.⁶¹

Mit olvasnak a Maklárty iskolás tanulók?

	5. évf.		6. évf.		7. évf.		8. évf.		Összesen %		Össz. fiú + lány
	fiú	lány	fiú	lány	fiú (a+g)	lány (a+g)	fiú (a+g)	lány (a+g)	fiú	lány	
romantikus	5,9	14,3	0,0	45,8	4,5	40,0	0,0	7,7	2,6	27,0	14,8
kalandregény	47,1	71,4	54,2	62,5	40,9	68,6	37,5	69,2	44,9	67,9	56,4
klasszikus ifjúsági irod.	11,8	10,7	12,5	0,0	0,0	20,0	12,5	7,7	9,2	9,6	9,4
modern ifjúsági irod.	11,8	32,1	8,3	29,2	4,5	51,4	16,7	15,4	10,3	32,0	21,2
ismeretterjesztő irod.	29,4	21,4	8,3	0,0	13,6	17,1	33,3	0,0	21,2	9,6	15,4
tud. fantasztikus irod.	11,8	17,9	12,5	4,2	27,3	31,4	41,7	7,7	23,3	15,3	19,3
krimi	5,9	3,6	16,7	12,5	18,2	11,4	8,3	23,1	12,3	12,7	12,5
mese	11,8	39,3	12,5	8,5	0,0	14,3	4,2	23,1	7,1	21,3	14,2
vers	5,9	10,7	4,2	12,5	0,0	17,1	8,3	30,8	4,6	17,8	11,2
más	35,3	7,1	16,7	4,2	40,9	11,4	20,8	0,0	28,4	5,7	17,1

12. táblázat Mit olvasnak? (hajdúnánási Maklárty Iskola, 10-14 évesek, 2006)

Az adatok jól mutatják, hogy a hajdúnánási Maklárty Iskola tanulói körében a kalandregények olvasása áll az 1. helyen. Meglepő számomra, hogy a lányok nagyobb arányban forgatják e műfajú köteteket. Ebből következtethetünk arra is, hogy felcserélődni

⁶⁰ Ábrahám Mónika: im. 11. o.

⁶¹ Nagy Attila 2006. im. 40. o.

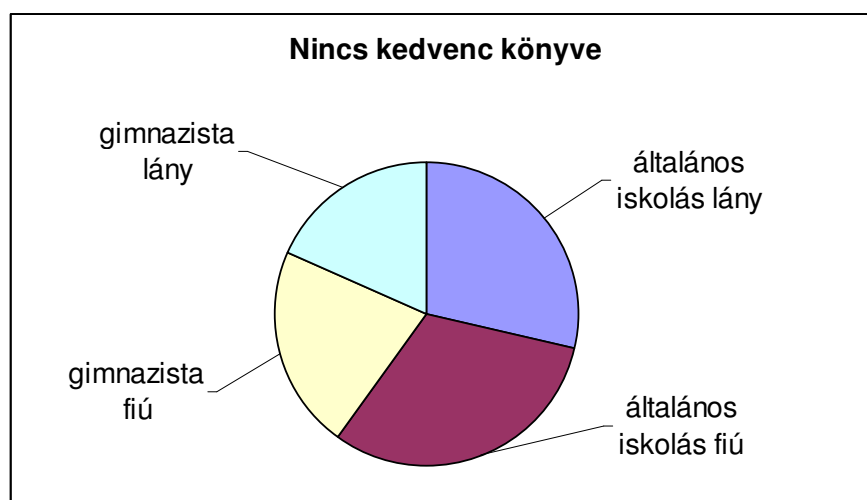
látszanak a szerepek. Az elmúlt évtizedekben főként a fiúk, most elsősorban a lányok keresik inkább a kalandot – a valóságban ugyanúgy, mint a regények lapjain –, a fiúk viszont a hagyományos kaland mellett a fantasztikum, az egyelőre még elérhetetlennek tűnő, de a fantáziát megmozgató, új környezetbe ágyazott, új módszereket, új technikákat alkalmazó, újfajta kaland után vágyakoznak, melyet a tudományos fantasztikus irodalomban, a sci-fiben találnak meg. A science fictions bizonyos mértékig a mese határát is súrolja, mely a klasszikus helyett új köntösbe burkolózik. Mesét (saját bevallásuk alapján) mindkét nem képviselői olvasnak, a hagyományosnak tekinthető meséket a lányok meglepően sokan, 21,3%, a fiúknak pedig 7,1%-a élvezetesnek tekinti. A fiúknál ugyanígy nem örvend népszerűségnek a versek olvasása, helyette az ismeretterjesztő irodalmat forgatják, a lányok a modern ifjúsági irodalomból és a romantikus irodalomból elégítik ki olvasási igényüket. Választásuk itt is alátámasztják a nemek közötti érdeklődés különbségét: a fiúk próbálnak a realitás talaján maradni (ennek a sci-fi iránti rajongásuk ellent mond), a lányok viszont a romantikát keresik még a kalandokban is, melyeket a jelen időbe ágyaznak be, abba a jelen korba, amelyben élnek. Bizonyítja ezt az is, hogy a modern ifjúsági irodalom forgatása orrhosszal vezet a klasszikus ifjúsági irodalom előtt – melynek ismerete szerintem elengedhetetlen a felnövekvő ifjúság nevelése szempontjából, ez a műfaj mégsem örvend népszerűségnek egyik nem esetében sem. A fiúk ebben a korban egyáltalán nem romantikus alkatúak (az országos felmérés eredményeit erősítik a Maklárty Iskola tinédzser korú férfiúi is), érdeklődéssel fordulnak viszont a küzdősportok és az erotikus kiadványok felé.

Lényeges eltérés az általános iskolai tanulók és a gimnáziumba járó általános iskolai korosztályú tanulók olvasmányválasztásában szinte nincs is. Az egyetlen különbség, hogy a fiúk nagyobb arányban olvasnak szívesen kalandregényeket a lányoknál.

Tanulóink „a kedvenc” könyvére is rákérdeztem. A fiúk esetében A Pál utcai fiúk, a Harry Potter, majd az Egri csillagok, A gyűrűk ura és az Ábel a sorrend, míg a lányoknál a Rómeó és Júlia és Meg Cabot könyvei vezetnek toronymagasan, ezt követően a sorrend a fiúkéval megegyező. A lányok megemlézték még a Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig c. regényét, valamint Thomas Brezina könyveit, Saint-Exupéry A kis herceg-jét és Fekete István Vuk című művét is. Bár a kérdőívben nem kértem, hogy a kedvenc könyvük szerzőjét is tüntessék fel, mégis örültem volna, ha megteszik ezt tanulóink. Sajnos azonban keveseknek jutott ez eszükbe. Talán nem is tudják? Ezt az érzésemet támasztják

alá azok a lánytanulók, akik szerint a Vuk és A kőszívű ember fiai is Móra Ferenc írásai. Elgondolkodtató! Az pedig különösen továbbgondolkodásra készítet, hogy a tanulók 26,5%-ának egyáltalán nincs kedvenc olvasmányuk. Az országos, ill. a kisebb területek mérési eredményeit erősíti az a tény is, miszerint iskolánkban is a fiútanulók szeretnek kevésbé olvasni, ők 29,9%-ban nem rendelkeznek kedvenc olvasnivalóval.

Megvizsgáltam ugyanazon évfolyamok általános és középiskolába járó tanulók válaszait is, melyből egyértelműen kiderül, hogy a magasabb képzésben részesülő tanulók jobban szeretnek olvasni, de közöttük is akadnak olyanok, akik nem tudnak „kedvenc”-et megnevezni. Ők is elsősorban a fiúk közül kerülnek ki.

2. diagram Nincs kedvenc könyve (hajdúnánási Maklár Iskola, iskolatípusonként, 2006)

Szerettem volna megtudni azt is, mi miatt vált kedvencé az általuk megnevezett mű.

Igazán érdekes válaszokat nem kaptam. A tanulók érdekesnek, izgalmasnak tartják az olyan típusú könyveket, melyeket olvasnak.

Arra is kíváncsi voltam, hogy milyen könyvet olvastak utoljára diákjaink. A válaszokból egyértelműen kiderül, hogy a kötelező olvasmányok vezetnek a listát (ennek oka lehet az is, hogy tanév közben kevesebb időt tudnak szentelni az érdeklődésüknek megfelelő könyvek forgatására), ezt a slágerkönyvek: Meg Cabot regényei és a Harry Potter követik. Több gyerek tesz említést arról, hogy főként újságot, képregényt, vagy viccet olvas szabad idejében. Az utóbbiak nem igazán fejlesztik sem jellemüket, ismereteiket sem gazdagítják.

Egy nyolcadikos gimnazista fiú több helyen említette a Biblia olvasását. Valószínűleg ő nagyon vallásos családban nevelkedik, s talán rendszeresen jár templomba is.

5.2.3. Mennyit olvas?

	1997	2003 Újbuda		2004 Komárom-Esztergom megye			
	országos	fiú	lány	fiú	lány	Gimn.	Periféria
Igen, rendszeresen (havonta legalább egy könyvet)	25	15	25	20	29,5	32,3	16
Igen, időnként (negyedévente legalább 1 könyvet)	42	43	48	35	41,9	53,8	20
Nagyon ritkán (évente legalább egy könyvet)	24	32	24	25	20,9	12,4	28
Nem olvas, vagy hiányzó adat	8	11	3	20	7,8	1,5	36

13. táblázat Az olvasás gyakorisága – 1997., 2003., 2004. évi összesített adatok

A táblázat az 1997-es, 2003-as és a 2004-es adatokat szemlélteti.

A 2003-as válaszok jelentős mértékű nemenkénti eltéréseket mutatnak. A rendszeresen olvasók között a lányok 10 százalékos előnnyel, míg a nagyon ritkán vagy egyáltalán nem olvasók táborában viszont a fiúk már (43%, ill. 27%) 16 százalékos különbséggel vezetnek. A lányok nem csak több időt szánnak olvasásra, hanem szélesebb skálán válogatnak. A fiúk egyedül az ismeretközlő művek olvasásában előzik meg a lányokat⁶² (lásd előbb a Maklár Iskola esetében is).

A 2004-ben kapott adatok alapján a serdülőkorúak körében az olvasás inkább lányos, mint fiús tevékenységnek minősül, hiszen míg a fiúk 45%-a nagyon ritkán vagy egyáltalán nem olvas könyveket, addig a lányoknak csak 28%-a tartozik ebbe a két szélső kategóriába. A táblázat adatai nagy eltérést mutatnak a gimnáziumba járó válogatott, jó képességű és a város peremén élő hátrányos helyzetű diákok olvasási szokásai között. A periférián élő gyerekek 64%-a elég távol áll a könyvolvasástól, ellentétben a gimnazistákkal, akiknek 86,1%-a rendszeresen vagy időnként (negyedévente legalább egy könyvet) olvas.⁶³

A Maklár Iskolába járó tanulók olvasási gyakoriságára a Milyen időközönként olvasol? kérdéssel kérdeztem rá. Válaszaikat a táblázat szemlélteti, melyből egyértelműen kitűnik, hogy felső tagozatos tanulóink hetente többször is vesznek kezükbe olvasnivalót. A lányok napi gyakorisággal végzett olvasása alátámasztja az előzőekben bemutatott olvasási kedvet. Kevesebb közöttük a nem olvasó is.

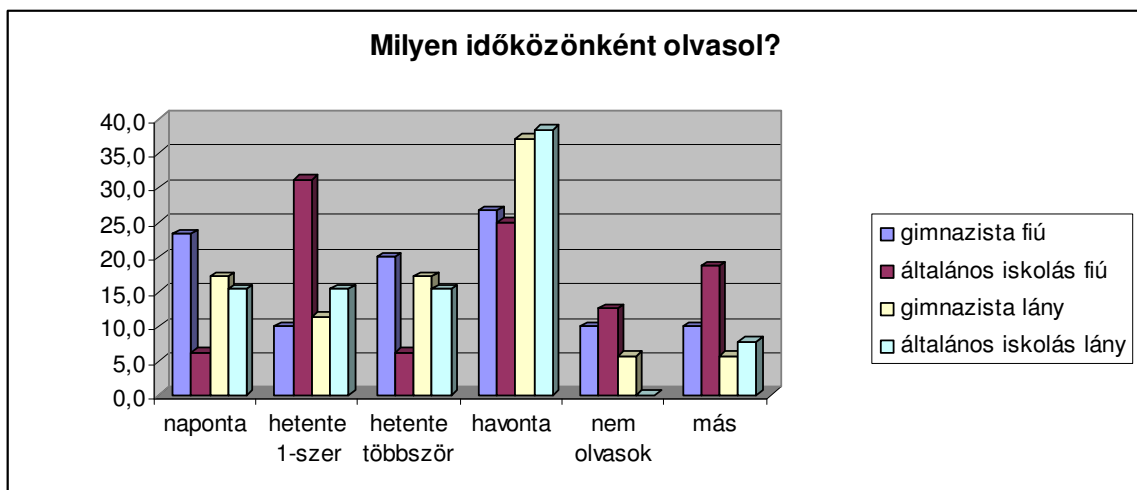
⁶² Nagy Attila 2006. im. 27-36. o.

⁶³ Ábrahám Mónika: im. 8-9. o.

	5. évf.		6. évf.		7. évf.		8. évf.		Összesen %		Össz. fiú + lány
	fiú	lány	fiú	lány	fiú (a+g)	lány (a+g)	Fiú (a+g)	lány (a+g)	fiú	lány	
naponta	11,8	28,6	16,7	37,5	22,7	20,0	12,5	61,5	15,9	20,4	18,2
hetente 1-szer	11,8	10,7	16,7	12,5	13,6	17,1	20,8	23,1	15,7	10,1	12,9
hetente többször	35,3	39,3	37,5	37,5	18,2	17,1	12,5	84,6	25,9	25,4	25,7
havonta	5,9	3,6	12,5	8,3	27,3	25,7	37,5	7,7	20,8	8,4	14,6
nem olvasok	17,6	0,0	0,0	0,0	9,1	5,7	12,5	0,0	9,8	1,4	5,6
más	11,8	14,3	12,5	4,2	4,5	8,6	4,2	30,8	8,3	9,9	9,1

14. táblázat Az olvasás gyakorisága (hajdúnánási Maklárly Iskola, 10-14 évesek, 2006)

Érdeemes megvizsgálni a 7-8. évfolyam gimnáziumi tagozatának és általános iskolás tanulóinak olvasáshoz való viszonyát is.

3. diagram Az olvasás gyakorisága (hajdúnánási Maklárly Iskola, iskolatípusonként, 2006)

A diagramról jól látszik, hogy a havonta olvasó lányok a legkimagaslóbbak. Kellemes meglepetés számomra, hogy az általános iskolás fiúk is kezükbe veszik a könyvet hetente 1-szer, feltehetőleg hétvégén.

Napi rendszerességgel minden vizsgált csoport olvas, közülük kiemelkedő a gimnazista fiúk aránya, akik tudásszomja nagyobb a korosztálya többi tagjánál. A más kategóriába a havi rendszerességnél ritkábban olvasók kerültek, ők többnyire a nyári szünetben olvasnak. Viszonylag magas azonban a nem olvasók aránya, ami odafigyelést igényel majd a következő tanévekben a Maklárly Iskolában dolgozó pedagógusoktól.

Mennyi időt töltenek a tizenévesek olvasással naponta?

Időtartam / Szülők bégzettsége	Balassagyarmat			Sárvár		
	Max. 30 perc	30-60 perc	60 percnél több	Max. 30 perc	30-60 perc	60 percnél több
Diploma	1	6	1	3	2	4
Érettségi	2	6	2	–	7	1
Nincs érettségi	5	2	2	–	4	4
Összesen	8	14	5	3	13	9

15. táblázat Olvasásra fordított idő a szülők iskolai végzettségének függvényében 1999-ben

Kosik Szilvia 1999-ben végzett vizsgálatából e tényszerű adatokon túl azt is megtudhatjuk, hogy az olvasásra fordított időt a szülők iskolai végzettsége is befolyásolja.

Vajon miért olvasnak ilyen keveset a 10-12 évesek? Kosik szerint azért, mert nagyon leterheltek: sokan különóra, szakkörre járnak.⁶⁴

Mennyi időt töltenek a tizenévesek olvasással naponta a Maklár Iskolában?

	5. évf.		6. évf.		7. évf.		8. évf.	
	fiú	lány	fiú	lány	fiú	lány	fiú	lány
nem olvas (naponta)	17,6	17,9	0,0	0,0	18,2	20,0	25,0	0,0
kevesebb, mint 10 percet	5,9	0,0	4,2	4,2	0,0	0,0	4,2	7,7
10_20 percet	5,9	10,7	4,2	0,0	4,5	0,0	0,0	0,0
20 - 30 percet	17,6	7,1	25,0	25,0	4,5	25,7	16,7	15,4
1/2 -1 órát	29,4	25,0	16,7	8,3	31,8	14,3	12,5	38,5
1 - 1,5 órát	5,9	21,4	33,3	16,7	22,7	17,1	33,3	15,4
1,5 -2 órát	0,0	7,1	8,3	12,5	0,0	0,0	0,0	7,7
2 - 3 órát	5,9	0,0	0,0	20,8	0,0	8,6	4,2	15,4
több, mint 3 órát	0,0	3,6	4,2	4,2	0,0	2,9	0,0	0,0
nem tudja, változó	5,9	7,1	4,2	8,3	18,2	11,4	4,2	0,0

16. táblázat Olvasásra fordított idő (hajdúnánási Maklár Iskola, 10-14 évesek, 2006)

A táblázat nagyon szórt képet mutat. Ennek alapján kitűnik, a Maklár Iskola azonos korosztályú tanulóinak több mint a harmada (35,9%) olvas fél óránál kevesebbet naponta, addig az ország nyugati részén élő tanulók esetében ez az arány valamivel jobb: Balassagyarmaton 29,6%, Sárváron pedig mindössze 12!

⁶⁴ Kosik Szilvia: i.: 49-50. o.

A táblázat jól szemlélteti azt is, hogy a hajdúnánásiak átlagosan naponta 20 perc és 2 óra közötti időt töltenek olvasással, ami viszont lényegesen jobb arány az előző két településhez viszonyítva. Különösen magas azonban a nem olvasók aránya, örvendetes viszont, hogy néhányan akár 3 óránál többet is szánnak e tevékenységre.

Érdeemes alaposabban szemügyre venni a 6. évfolyam válaszait. Az olvasásra szánt idő tekintetében igen színes képet mutatnak. Vannak olyan tanulók, akiket több órán keresztül is leköt egy-egy mű olvasása, míg mások (ugyanilyen arányban szerepelnek) 10 percnél is kevesebbet szánnak a művelődésre. Ugyanakkor nincs közöttük olyan, aki néhány percre ne hódolna az olvasás örömének.

Az általános és középiskolás tanulók válaszait megvizsgálva kicsit egységesebb képet kapunk. Az olvasás időtartama lerövidül 1,5 órára, a 20 percnél rövidebb idő elenyésző. A gimnazisták olvasáshoz való hozzáállása kívánnivalót hagy maga után. Majd minden 5. fiú és lány egyáltalán nem olvas. Milyen hatással van ez, s lesz majd a későbbiekben a tanulmányaikra? Gimnazista tanulóinkat művelt, jól képzett felnőttekké szeretnénk nevelni, akik megtalálják helyüket a társadalomban, akik sikeresek lesznek, kreatív ötleteikkel gazdagítják környezetüket, s kiegyensúlyozott, elégedett felnőttként élik majd az életüket. De ha nem szeretnek olvasni, ha a tudomány szele nem érinti meg őket ebben a korban, vajon elérjük-e célunkat? S milyen példát fognak közvetíteni szülőként a gyermekeik felé? Van tehát tennivaló bőven!

	általános isk. lány	általános isk. fiú	gimnazista fiú	gimnazista lány
nem olvas (naponta)	0,0	31,25	16,7	20,0
kevesebb, mint 10 percet	7,7	0,0	3,3	0,0
10_20 percet	0,0	0,0	3,3	0,0
20 - 30 percet	15,4	18,75	6,7	25,7
1/2 -1 órát	38,5	18,75	23,3	14,3
1 - 1,5 órát	15,4	18,75	33,3	17,1
1,5 -2 órát	0,0	0,0	0,0	2,9
2 - 3 órát	15,4	0,0	3,33	8,6
több, mint 3 órát	0,0	0,0	0,0	2,9
nem tudja, változó	7,7	12,5	10,0	8,6

17. táblázat Olvasásra fordított idő (hajdúnánási Maklárny Iskola, iskolatípusonként, 2006)

A Mikor olvastál utoljára kérdésre a tanulók nagy része a tegnapi napot és a múlt héten időpontot jelölte meg. Minden 5. tanuló pedig az elmúlt nyáron olvasott utoljára. Mivel most június van, ebből az következik, hogy egy egész tanév alatt nem vett könyvet a kezébe.

5.3. Mivel töltik szabadidejüket a diákok?

A hatvanas évek első felében a legelterjedtebb művelődési tevékenység a rádióhallgatás és az olvasás volt. Az 1972. évi országos reprezentatív felmérés szerint a megnövekedett szabadidő nem eredményezte az olvasási kedv növekedését is, helyette pénzkeresetre, fuszásra, másodállásra fordították a felszabadult időt. Az művelődött többet, aki eddig is több időt fordított az önművelődésre.⁶⁵

Az 1979-es vizsgálatból megtudhatjuk, hogy a szabadidős tevékenységek sorában az utolsó helyeken szerepel az ismeretközlő irodalom olvasása, a színházlátogatás, az újságolvasás, a múzeumlátogatás, a gondolkodás.⁶⁶

1998-ban a 14 évesek nagyobb arányban jelölik meg első helyen az olvasást a szabadidős tevékenységek között: a 16 évesek 37, a 14 évesek 52%-a. Tehát a 14 évesek többet olvasnának? Szembetűnő a fiúk és a lányok közötti különbség is, a lányok javára (21:16).⁶⁷

1999-ben a lányoknál Balassagyarmaton a 3., Sárváron az 5., míg a fiúknál Balassagyarmaton az 5., Sárváron pedig a 6. helyre szorult vissza az olvasás. Mindkét településen egyaránt megelőzte ezt a tevékenységet a sport, a kirándulás, a barátokkal történő beszélgetés, ill. a tv-nézés.⁶⁸ A 2003-ban Újbudán végzett vizsgálat megerősíti a '99-es adatokat.

A szabadidős tevékenységek rangsora	
Tevékenység	Átlag
1. Sportolás	4,99
2. Zenehallgatás (pop, rock)	4,95
3. Kirándulás, mozgás a szabadban	4,60
4. Számítógépezés	4,48
5. Tévézés, videózás	4,20
6. Játék, társasjáték	3,93
7. Olvasás (regény, vers, novella, mese)	3,81
8. Modellezés, barkácsolás, kézimunka	3,56
9. Zenélés, éneklés, színjátszás	3,19
10. Zenehallgatás (komolyzene)	3,18
11. Ismeretterjesztő irodalom olvasása	3,10
12. Tárgyak gyűjtése	2,79

18. táblázat Szabadidős tevékenységek (Újbuda, 10-14 évesek, 2003)

⁶⁵ Gereben – Katsányi – Nagy: im. 41-43. o.

⁶⁶ Nagy Attila 1984. im. 266. o.

⁶⁷ Baricné Kocsis Éva: Mit olvas a diák? = Iskolakultúra, 1998. 6-7. sz. 72-73. o.

⁶⁸ Kosik Szilvia: im. 50. o.

A lista első négy tagját akár egyetlen csoportnak is tekinthetjük. A zenehallgatás, a sportolás, a kirándulás vezető helyei feltehetően senkinek nem okoznak meglepetést, ám a számítógépezés jól érzékelhető előnye a tévével szemben újdonságnak minősült. Hasonló jellegű pozitív mozzanatnak tekinti Nagy Attila a szépirodalom középmezőnybeli elhelyezkedését, s megállapítja, hogy a korábbi, országos mintán készített vizsgálatok adatai szerint a szépirodalom és az ismeretközlő irodalom olvasása folyamatosan „lefelé csúszik” a szabadidős tevékenységek rangsorában.⁶⁹

2004 Komárom-Esztergom megye:

A szabadidős tevékenységek rangsora nemenként	Lány (129 fő)	Fiú (80 fő)	Összesen (209 fő;)
Együttlét barátokkal	1.	2.	1.
Játék a szabadban, kirándulás	3.	3.	3.
Videózás	4.	5.	5.
Szépirodalom olvasása (regény, vers, mese stb.)	15.	19.	16.
Számítógépezés	8.	1.	2.
Ismeretközlő irodalom olvasása	16.	14.	17.
Televíziózás	5.	4.	6.
Tánczene	2.	6.	4.

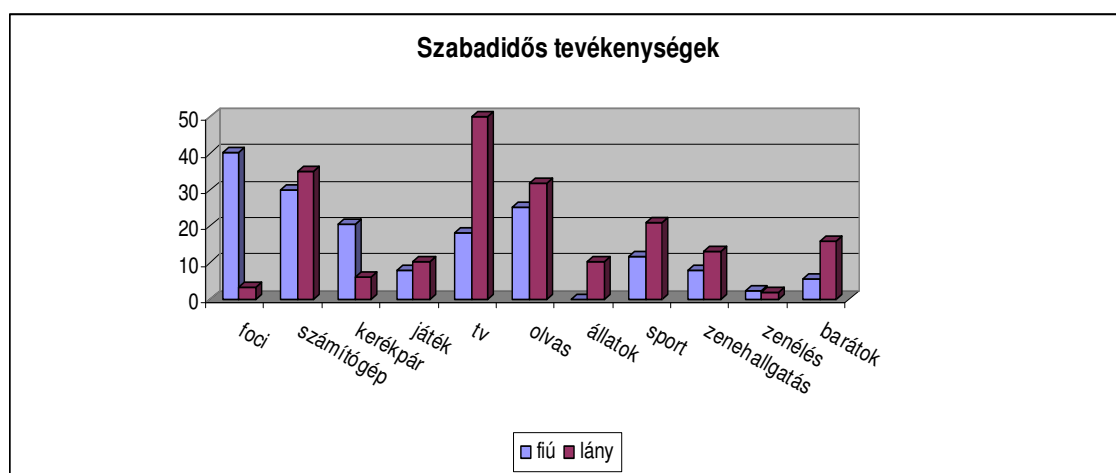
19. táblázat Szabadidős tevékenységek (Komárom-Esztergom megye, 12-14 évesek, 2004)

A táblázat önmagáért beszél. Adataiból az is leolvasható, hogy a lányok ebben az életkorban jobban szeretnek olvasni a fiúknál. Az ismeretközlő irodalom a fiúk listáján a 14., a lányoknál pedig csak a 16. helyen áll, mégis a lányok (2,83) szeretik jobban ezt a fajta irodalmat is lapozgatni, mint a fiúk (2,62) – állapítja meg Ábrahám Mónika, akit meglepett az az eredmény, miszerint az 1990-es években megjelenő számítógépezés igen erős konkurense a televíziózásnak és vele együtt az olvasásnak is. A számítógép-használat 1997-ben a 4. legkedveltebb időtöltés a gyerekek körében, 2004-ben már a televíziózást is lekörözve a 2. helyen áll (a fiúknál listavezető, a lányoknál a 8.). „Míg Nagy Attila 1999-es publikációjában „pozitív változás”-ként említi a számítógépezés népszerűségének emelkedését, 2004-ben ennek a megítélése már korántsem olyan egyértelmű.” A számítógép-használat tekintetében igen nagy népszerűségnek örvend az internet használata. A netet főként chat, e-mail, esetleg tiltott információk (pornóoldalak) keresésére használják a diákok. Bár az interneten talált információk sok esetben

⁶⁹ Nagy Attila 2006. im. 27. o.

pontatlanok, hiányosak, esetleg a valóságnak sem felelnek meg, mégis egyre szélesebb körben terjed. Természetesen a számítógépezésnek, ahogy a tv-nézésnek is, lehetnek pozitív, akár személyiségfejlesztő hatásai is.⁷⁰

A hajdúnánási Makáry Iskolában a szabadidős tevékenységek sorában a lányok tévénézése toronymagasan vezet, megelőzve a fiúk közismert focirajongását is. Második helyre a számítógépezés került mindkét nem esetében. Meglepő, hogy a lányok számítógép-választása nagyobb arányú a fiúkénál. Míg a fiúk az aktív testmozgást (foci, kerékpározás, a sport különböző változatai) részesítik előnyben, addig a lányok szeretik egyhelyben ücsörögve eltölteni az idejüket. A tevékenységek sorában 3. helyen ugyan, de mégiscsak szerepel az olvasás, mégha újságolvasás formájában is. Ez kicsit biztató.

4. diagram Szabadidős tevékenységek (hajdúnánási Maklár Iskola, 10-14 évesek, 2006)

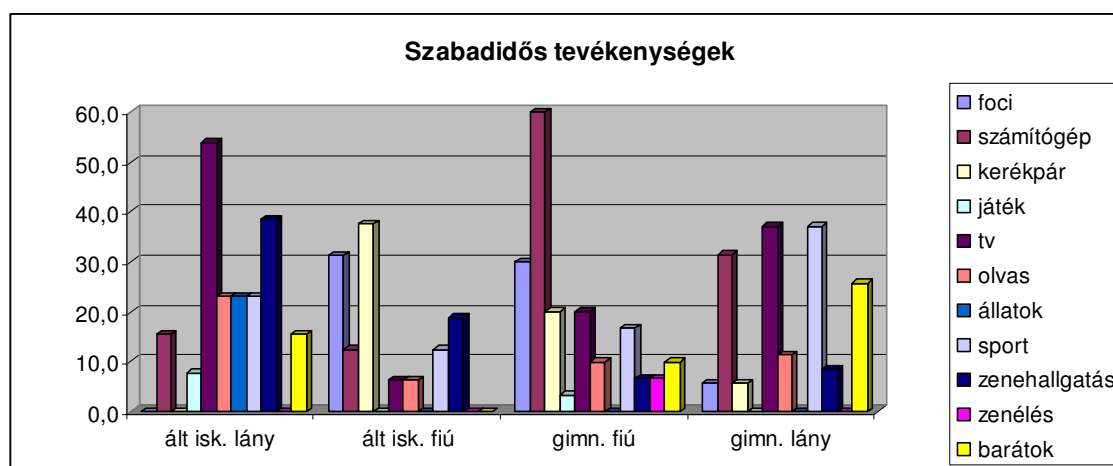
Meglepően sokan említették az állatokkal való foglalatosságot a szabad idejükben. Ez a tevékenység elsősorban nem az állatok gondozását, ellátását, tisztán tartását, etetését jelenti, hanem a sétáltatást, játszást velük. Ez főként a lányok kedvelt kedvtelése.

Az 5. b-s lányok szívesen táncolnak és fűznek gyöngyöt, míg a 6. b-s fiúk horgászni járnak. Egy 6. b osztályos lány pedig napló- és versírással foglalatosskodik, ha ideje engedi. A szülőknek csak az alsóbb évfolyamokon, kiemelten az 5. „a” fiútanulói segítenek. A tanulás, mint szabadidős tevékenység elvétve ugyan, de csak az 5-6. évfolyamon kapott említést.

⁷⁰ Ábrahám Mónika: im. 7. o.

A 7-8. évfolyamon lényeges változások tapasztalhatók. Nemenként vizsgálva az adatokat, a lányoknál a tv-nézés elsődlegessége továbbra is vitathatatlan, de a további sorrendben változások léptek fel az általános iskolások és a gimnazisták értékítéletében. Az általános iskolásoknál a zenehallgatás (egy újabb passzív tevékenység!) míg a gimnazista lányoknál a sport került a 2. helyre. Ebben a korosztályban már megjelenik az igényesség a külső megjelenésükkel szemben is, ezért úzik a sport különböző formáit. Ennek jelei láthatók az általános iskolai részbe járó lányoknál is, de a gimnáziumi tagozatra járók nagyobb hangsúlyt helyeznek rá, náluk a barátság is dominánsabb helyre került. Ezzel szemben az olvasás „leértékelődött”, hátrább csúszott a rangsorban. A serdülőkorral a különböző neműek egymás iránti vonzalma jelentősen felerősödik, a diákok gondolatának nagy részét ez tölti ki. A 7g/2 osztály lánytanulói közül nagy arányban tettek említést a barátkozás fontosságáról. Ugyanebből az osztályból többen szívesen motoroznak, ha tehetik.

A családjával szívesen tölti a szabadidejét a 7g/1 és a 8. „a” osztályos lányok egy része.

5. diagram Szabadidős tevékenységek (hajdúnánási Maklár Iskola, iskolatípusonként, 2006)

A fiúk esetében is észrevehető a sorrendcsere. A csapatszellemet fejlesztő foci veszített népszerűségéből. Helyette a gimnazistáknál a számítógépezés, mint barátkozási forma, az általános iskolásoknál a kerékpározás váltotta fel, mert itt is lehetőség nyílik akár azonos, akár ellentétes nemű barátságok ápolására. A testedzés iránti igény itt is a gimnazistáknál erősebb. A fiúk szívesen horgásznak, vagy alszanak pihenésképpen.

Ha a két iskolatípust hasonlítjuk össze, lényeges eltérések mutatkoznak. Míg az általános iskolások tv-nézés, a zenehallgatás, és a kerékpározás mellett a foci a legnépszerűbb szabadidős tevékenységi forma, addig a gimnazistáknál a tv veszített népszerűségéből, helyette a számítógép-használat és a sportolás után a barátságok kaptak nagyobb hangsúlyt. Az olvasás sajnos itt is csak a sor végére került.

5.4. Tv-nézési szokások

A tv-nézés önmagában nem ártalmas. Ártalmas viszont akkor, ha válogatás nélkül nézi a gyerek, mert:

- nem olvas, ezáltal szókincse nem gyarapszik
- gondolatvilága, képzelőereje nem, vagy csak lassan fejlődik, mindent készen kap, nem kell erőfeszítést tennie érte
- nem kérdez, nem gondolkodik a válaszon
- megszűnnek a családon belüli beszélgetések, kirekeszti magát a közösségből...⁷¹

Régen sem olvasott minden gyerek, de lényegesen többen olvastak, mint ma. Ennek oka, hogy a veleszületett meseigényt csak olvasással tudta kielégíteni, ehhez azonban meg kellett tanulnia olvasni. Régen a gyerekek még titokban is, a szülők tiltása ellenére is olvastak, ma a szülői kényszer hatására sem olvasnak. A mai gyerek minden fáradtság nélkül, könnyen kielégítheti meseigényét a televízióból. Mivel ez kevesebb energiáfordítást igényel, ezért a gyermek olvasás helyett tévét, videót néz.⁷²

Arra a kérdésre, hogy miért jobb a tévét nézni, mint olvasni, azt válaszolják: „ha a film közben elbambulok, attól még értem, de az se baj, ha nem”. Könyvet így nem lehet olvasni.

Lázár Ervin gondolata szerint: oly korban élünk, amikor az embereket szeretnék leszoktatni az erőfeszítésről. Igazi irodalmat olvasni pedig bizonyos szellemi erőfeszítést jelent. Akik kisgyermekkorukban olvasnak, azok is leteszik kezükből a könyvet kamaszkorukban, nehogy kilógnak a sorból. Helyette kisgyerekeknek való filmeket

⁷¹ Bocskák – Benkő – Hölgyesi: im. 70-80. o.

⁷² Benczik Vilmos: Az olvasás alkonya? = Fordulópont. I. évf., 1999/2-3. Miért (nem) olvas a gyermek? 7. o.

néznek. Igyekeznek minél tovább „gyereknek” maradni – nyilatkozta Mistéth Erika könyvtáros.⁷³

5.4.1. Mennyi időt töltünk a tv előtt?

A magyar gyerekek az 1970-es évek végén 2-2,3 órát, 80-as években a 9-11 éves kiskamaszok kb. 2,3, a 12-14 évesek átlagosan 2,7 órát ülnek a tv előtt naponta. Ez a növekvő tendencia előreláthatólag folytatódik, s jelentősen befolyásolja az olvasási szokásaikat: kevesebbet olvasnak.⁷⁴ Nagy Attila 1984-ben tett jóslata beigazolódott. A '90-es évek közepén Magyarországon egy felnőtt átlagosan 3 órát ült tv előtt, olvasásra pedig mindössze 10-15 percet szánt.⁷⁵

Míg a 70-es években a lakosság jó része bizonyos könyveket azért vett a kezébe, hogy kiszabaduljon a mindennapok szorításából, kikapcsolódjon, az ezredfordulón ezt a kikapcsolódást a tv-ből áradó vérfürdő biztosítja – nyilatkozta Nagy Attila 1999-ben a Székely András Bertalannal történő beszélgetése során.⁷⁶ Ugyanezeket a gondolatokat fogalmazza meg a Tiffany vagy Baradlay Jenő? című tanulmányában is: „...mind több időt töltünk a képernyő előtt (1998 tavaszán az 50 évesnél idősebb magyar férfiak naponta több mint 5 órát, de még a 18-24 évesek is napi 184 percet tévéznek), míg az olvasásra fordított percek száma szükségképpen csökken. S amint ezt nagyon jól tudjuk, a nevelés leghatékonyabb formája a példamutatás.

Az 1960-as évek végén a 14-15 évesek legkedveltebb szabadidős tevékenysége még a szépirodalom olvasás volt, húsz évvel ezelőtt (1977) a 21 tételes rangsor 6. helyén állt, míg most egy húszas lista 12. helyét foglalja el. Három évtized alatt a vitathatatlan első helyről a mezőny második felébe csúszott le az általunk oly fontosnak ítélt tevékenységfajta...”⁷⁷

⁷³ Miért olvas(na)... = Fordulópont. I. évf., 1999/2-3. Miért (nem) olvas a gyermek? 22. o.

⁷⁴ Nagy Attila 1984. im. 264-266. o.

⁷⁵ Az olvasási szokások változásai. Nagy Attila olvasáskutatóval beszélget Székely András Bertalan = Honismeret 1999/2. 87. o.

⁷⁶ Az olvasási szokások változásai. Nagy Attila olvasáskutatóval beszélget Székely András Bertalan = Honismeret 1999/2. 87. o.

⁷⁷ Nagy Attila 1999. im. 23. o.

Ezeket az adatokat támasztja alá Kosik '99-es felmérése is.

Időtartam / Szülők végzettsége	Balassagyarmat			Sárvár		
	Max. 1 óra	1-3 óra	3 óránál több	Max. 1 óra	1-3 óra	3 óránál több
Diploma	3	4	1	5	3	1
Érettségi	3	6	1	4	4	–
Nincs érettségi	3	4	2	3	2	3
Összesen	9	14	4	12	9	4

20. táblázat Tévénézésre fordított idő a szülők iskolai végzettségének függvényében 1999-ben

A televíziózással az a legnagyobb probléma, hogy a fiatalok és a felnőttek többsége is válogatás nélkül nézi a különböző műsorokat, s szinte a TV rabjaivá válnak. Az a tizenéves, aki órákat tölt televíziózással, annak már nem jut ideje olvasásra. A táblázat adataiból arról is tájékozódhatunk, hogy milyen összefüggés van a szülők iskolai végzettsége és a gyerekek tv előtt töltött ideje között.⁷⁸

Mennyi időt tölt tv-nézéssel a 10-14 éves gyerek az ezredforduló után, 2003 őszén?

Naponta hány órát nézel televíziót?	Gyakoriság %
Több mint 3 órát	18,9
1-3 óra hosszat	54,9
Kevesebb mint 1 órát	22,5
Nem nézek televíziót	3,2
Híányzó adat	0,5
Összesen	100,0

21. táblázat Tévénézésre fordított idő (Újbuda, 10-14 évesek, 2003)

Amint a táblázatból kiolvasható, a tanulók többsége 3 órát tölt a televízió képernyője előtt. „A mellékelt táblázat számai ismét az országos helyzetkép naposabb oldalát mutatják, hiszen itt csupán a kisebbség (18,9%) vállalta ezt a riadalmas mennyiséget (fiúk: 22%, lányok: 15%), a jól érzékelhető többség az 1-3 órás kategóriát választotta. A válogató, mérsékelt idejű tévénézést a diákok ötöde vallotta magáénak, és kifejezetten meglepőnek mondható a televíziót mellőzők 3%-os (fiúk: 2%, lányok: 4%) nagyságrendje. Itt azonban feltehetően a szülői szigoroknak van nagyobb túlsúlya, nem az „önkéntes felajánlásnak”.⁷⁹

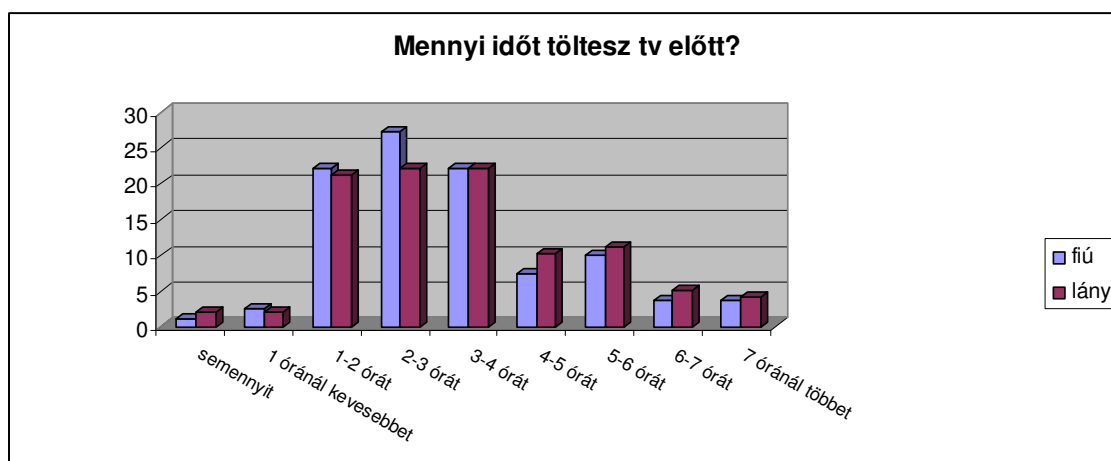
S mennyi időt tölt egy évvel később?

⁷⁸ Kosik Szilvia: im. 51. o.

⁷⁹ Nagy Attila 2006. im. 27. o.

A Komárom Esztergom megye 12-14 éves korú gimnáziumi és a periférián élő általános iskolai tanulók körében végzett felmérés értelmében a gimnazisták több mint kétharmada 1-2 órára vagy még annyira sem ül le a televízió elé, addig a periférián élő gyerekek (különösen a fiúk) nagy többsége (42%-a) a tévézés megszállottja, vagyis 2-3 óránál többet is képes eltölteni a képernyő előtt.⁸⁰

Mennyi időt töltenek a tv előtt a Maklár Iskola tanulói?

22. táblázat Tévézésre fordított idő (hajdúnánási Maklár Iskola, iskolatípusonként, 2006)

Amint az a diagramból jól látszik tanulóink saját bevallásuk szerint is 1-4 órát tévéznek naponta. Ha a nap 24 órájából kivonjuk az alvással és az iskolában töltött időt, kiderül, hogy a tanulók majdnem $\frac{3}{4}$ -e az összes többi időt a tv előtt tölti. Annál elkésőbb, hogy a maradék $\frac{1}{4}$ pedig még 4 óránál is többet, sőt 4% akár egy egész munkanapnyi időt képes tv-nézéssel tölteni az idejét. De mikor tanul? Mikor ápolja a baráti kapcsolatokat? Mikor beszélget a család többi tagjával? Mikor foglalkozik saját magával? Hogy tud beilleszkedni a közösségbe az a tanuló, aki örökké a tv társaságában tölti az összes idejét? Csodálkozhatunk akkor, hogy önző, egoista, hisztis felnöttekké válnak gyermekeink? S Milyenek lesznek az ő gyermekeik?

Ha a tv-nézést az olvasással vetjük egybe még szomorúbb kép tárul elénk. Míg tanulóink $\frac{3}{4}$ -e 1-4 órát tévézik, ugyanakkor több, mit $\frac{1}{3}$ -a fél óránál is kevesebbet, 13,6%-a pedig egyáltalán nem olvas. Nem is csoda. Nincs rá ideje. Valószínűleg azon kevesek (2,1%), akik 3 óránál is többet olvasnak, azok a semennyit, vagy 1 óránál kevesebbet tévézők csoportjába tartoznak.

⁸⁰ Ábrahám Mónika: im. 5-6. o.

A csupán a televízióból készen kapott hang és képi információ veszélyes a gyermekek fejlődése szempontjából, mert a belső képteremtő képességét nem fejleszti, sőt megbénítja azt.

5.4.2. Legkedveltebb tv-műsorok

Kedvenc tévéműsorok %	2003-ban	Maklárly 2006
Napi sorozat	42,5	65,1
Heti sorozat	14,6	18,2
Sport	9,1	11,4
Show-műsor	6,8	8,0
TV-csatornák	5,5	-
Természeti csatornák	4,6	14,3
Kvízműsorok	3,6	9,3
Akciófilm	3,2	7,5
Zenei csatornák	2,1	4,4
Show-vetélkedők	1,9	-
Híradás	1,7	5,9
Rajzfilmek	0,9	3,1
HBO	0,6	-
Gyerekműsor	0,6	5,7
Egyéb	2,3	11,3

23. táblázat Legkedveltebb tévéműsorok (Újbuda 2003, és hajdúnánási Maklárly Iskola 2006)

Abszolút vezető műfaj a szappanopera, a folytatásos mese, az életszerűnek látszó, ám hazug történetek. Ilyen típusú műsorokat várnak a 13-14 éves gyermekek ettől a varázsdoboztól, a televíziótól, ahonnan az életre való felkészüléshez kaphatnának eligazításokat, követhető viselkedési és magatartásmintákat, konfliktusmegoldó stratégiákat.

A napi és heti sorozatokat a lányok kétszer jobban kedvelik, mint a fiúk, a sport- és a show- műsorok közönsége fiús dominanciájú.⁸¹

A Maklárly Iskola tanulói sem mutatnak jobb képet a 2006-os felmérés alapján. Sőt! A helyzet még rosszabb a semmitmondó, végeláthatatlan hosszúságúra nyúló sorozatok tekintetében. A lányok 86,8%-a nyomon követi a napi sorozatokat, s mintegy rituális programot várják is azok vetítési idejét. Kedvenc műsoraik között a Barátok közt, a Csacska angyal, a Cobra 11 sorozatok, a Balázs show és a Mónika show, Győzike mindennapjai, a Legyen Ön is milliomos és az Áll az alku c. műsorok, valamint Columbo hadnagy nyomozásainak figyelemmel kísérése szerepelnek.

⁸¹ Nagy Attila 2006. im. 28. o.

Megkérdeztem a tanulókat, hogy miért kedvelik ezeket a műsorokat. Azért, mert szórakoztatónak, érdekesnek, izgalmasnak, sőt viccesnek tartják azokat. Az egyik fiú azt írta, hogy azért kedveli, mert sok benne a veszekedés. Egy lány szerint ezek az ő korosztályának szólnak. A valóságot azonban egy gimnazista lány fogalmazta meg: azért, mert nincs más. Ez itt a probléma! A néző azt nézi, amit kínálnak neki. A koradélutáni és az esti főműsor-időben, amikor a felső tagozatos korú tanulók a nap végeztével leülhetnek kikapcsolódni, pihenni a tv elé, csupa se eleje, se vége sorozatba, vagy véres akciófilmekbe csöppenhetnek bele. Valljuk be, valóban nem nyújtanak felüdülést e programok, s nem is méltó befejezései a munkával teli, fárasztó napnak.

Rengeteg csatorna kínálja műsorait, mindenki kénye-kedve szerint válogathat közülük – vethetnék ellen a szolgáltatók. Ez igaz, de nem mindenki fér hozzá. Azonkívül nincs aki irányítsa a tanulók műsorválasztását. A szülő többnyire nem teszi, mert ő is a szappanoperákat nézi. Sokszor az iskola sem teszi. Nem beszélnek meg a tévéműsorokat, annak hatásait, nem adnak feladatot, melyet más műsorokból kellene megoldani. Talán az előbb említett ok miatt: nem minden tanuló fér hozzá a megjelölendő csatornához. Van igazság az indokokban, mégis úgy érzem, szemléletváltásra van nagy szükség. A szülőkére, és az iskoláéra egyaránt azért, hogy egészséges szellemben nevelkedő, kiegyensúlyozott, nyugodt, terhelhető, dolgozni tudó és akaró felnőtteket neveljünk a ma gyermekéből. Ezt a példát nem a napi sorozatok mintái fogják mutatni.

Az újbudai diákok műsorválasztásától pozitív irányú eltérést is tapasztalhatunk a hajdúnánásiaknál. A természetfilmek, hír- és kvízműsorok, a dokumentumfilmek, a sport iránti érdeklődésük némi reményt csillanthat meg előttünk. Igaz, ezeket a műsorokat főként a gimnáziumi képzésben résztvevő tanulóink nézik.

Az egyéb kategóriába erotikus filmek (meglepő módon erről a fiatalabb korosztály tett említést), a sci-fi, a krimi és a horror is bekerült. A fantasztikus filmeket főként a lányok, a horror a fiúk kedvelik jobban, míg a krimi izgalmai mindegyik korosztályt rabul ejti.

Leszögezhetjük, hogy összességében az étékesebb, a valamilyen képességet fejlesztő műsorokat a gimnazisták választották, bár ők is sok időt fecsérelnek az értéktelen műsorok nézésére.

5.4.3. Milyen hatással van a gyerek személyiségére a televízió?

A válogatott, visszafogott időtartamú tévézés bizonyíthatóan érdeklődést kelt, kíváncsiságot ébreszt az olvasás iránt. Sajnos a mai fiatalság válogatás nélkül, rengeteg időt tölt a tévé előtt, ami az olvasás és egyéb hasznos intellektuális jellegű tevékenység rovására megy.⁸²

Elsősorban a szülőtől függ, hogy a gyermek milyen műsorokat néz, milyen tévénézési szokásai lesznek. Fontos az igényes műsorválasztás, melyet jó, ha megbeszélés követ szülővel, pedagógussal, baráttal...

Bizonyított, hogy azoknak a tanulóknak jobb a tanulmányi eredményük, akik kevesebb időt töltenek a tv előtt, s azoknak színesebb a fantáziájuk, akik többet olvasnak.⁸³ Azonban olvasás nélkül is válhat valaki műveltté. A természetben zajló folyamatok bemutatására azonban a tv, videó... által történő képi megjelenítés elengedhetetlen, szinte nélkülözhetetlen. Ellenben a szépirodalmi alakok a képzelet szüleményei, így azok megformálása az olvasótól függ. A tv épp ettől az elképzeléstől fosztja meg a gyereket, azáltal, hogy a gyerek készen kapja a mese- vagy regényhőst.

„Az olvasás eltűnését a szórakozási formák palettájáról leginkább a gyermekek nyelvi képességei sínylik meg, ugyanis az olvasás nyelvfejlesztő szerepét a mozgókép semmilyen tekintetben nem képes kiváltani.” A tv semmiképpen nem kelhet versenyre árnyaltság, gazdagság tekintetében a könyvek írott szövegével,⁸⁴ de minden bizonnyal csökkenti az olvasásra szánt időt. Ma már köztudott, hogy minél kevesebbet és minél ritkábban olvas egy gyerek, annál inkább csökken az olvasásértés színvonala, és ez egyet jelent a tanulás minőségének romlásával is,⁸⁵ ugyanis a tanulás tevékenységében, folyamatában kiemelt helye van az olvasásnak. A szövegértő olvasás technikáját kell megtanítani, elsajátíttatni a tanulóval, hogy belső igényévé váljon az olvasás. „... az olvasás készsége kialakítását egyénre szabottan, az egyéni képességeknek megfelelően kell végezni.”⁸⁶

⁸² Nagy Andor: Médiapedagógia : televízió a családban és az iskolában. Pécs, Seneca, 1993.

⁸³ Bocsák – Benkő – Hölgyesi: im. 70-80. o.

⁸⁴ Benczik Vilmos: im. 8. o.

⁸⁵ Ámrahám Mónika: im. 5-6. o.

⁸⁶ Suppné Tarnay Györgyi: A gyermekkönyvtárak és az iskolai könyvtárak együttműködése az olvasóvá nevelésben. Szerk.: Emmer Gáborné In: Az iskolai könyvtár új modellje a gyakorlatban. Budapest, Könyvtárostanárok Egyesülete, Flaccus Kiadó, 2004. 12. o.

5.5. Miért nem olvas a gyerek?

Különböző felmérések az olvasási készség visszaeséséről tanúskodnak. Bár gyerekeink nem analfabéták, ismerik a betűket, hosszabb szövegek olvasására mégsem vállalkoznak, mert az olvasás nem vált rutinszerűvé, ezért megterhelő számukra. Csak akkor olvasnak, ha muszáj, szórakozásból nem vesznek könyvet a kezükbe. „Itt persze bezárul az ördögi kör, mivel olvasási rutint csak olvasással lehet szerezni.” – írja Benczik Vilmos is.⁸⁷ Terestyéni Tamás vizsgálataiban megállapítja, hogy Magyarországon igen magas az ún. funkcionális analfabéták száma, s a dolgozó népesség nagy százaléka egyáltalán nem olvas, nem ír mindennapi munkájával kapcsolatban. Igen alacsony szinten áll a lakosság nyelvtani és helyesírási tudása is. (Adatok a magyarországi nyelvi-kommunikációs kultúra állapotáról. In: Magyar nyelv az informatika korában. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1999. 155-175.)⁸⁸

Az 1985/86. évi országos reprezentatív felmérés adatai szerint a Magyarországon a 18. életévét betöltött felnőtt lakosság 5,3%-a egyáltalán nem olvas – funkcionális analfabéták; 6,5% - félalnfabéta: csak napilapokat olvas. Számuk megközelítően azonos, összesen mintegy egymillió fő. Az 1986. január 1-jén regisztrált 7,64 milliós népességnek mintegy 1/8 részét teszik ki.⁸⁹ Tehát a funkcionális analfabéták tudnak ugyan olvasni, de mivel az iskolai tanulmányok befejezése után nem gyakorolták az olvasást, felnőtt korukban egyáltalán nem, vagy csupán alig olvasnak valamit. Olvasásuk csak a legszükségesebb információk megszerzésére szorítkozik (utcai feliratok, használati utasítások, a félalnfabéták esetében legfőljebb az újságolvasásra). Ezek az emberek hátrányba kerülnek olvasó társaikkal szemben.⁹⁰

De miért nem olvas a gyermek?

A gyerek tényleg nem, vagy alig-alig olvas. Ezt igazolja Benczik Vilmos a következő gondolatával: „A megjelenő gyermekkönyvek példányszáma az elmúlt két évtizedben a negyedére apadt, miközben a 6-14 éves korosztályok létszáma mintegy 18 százalékkal csökkent csupán. Másként szólva: 1980-ban egy gyerekre számítva 12 gyermekkönyv

⁸⁷ Benczik Vilmos: im. 6. o.

⁸⁸ A magyar olvasástánítás története : az olvasásról az olvasásért: az élő ábécé. Szerk.: Adamikné Jászó Anna. Budapest, Osiris, 2001. 279. o.

⁸⁹ Gereben F: Olvasók és nem olvasók. In: Gereben – Nagy: Olvasás és társadalom. Budapest, OSZK KMK 1992. 23-24. o.

⁹⁰ Bocskák – Benkő – Hölgyesi: im. 13. o.

jelent meg, 1998-ban viszont már csak 4. Ez azt sugallja, hogy a mai gyerek csak mintegy harmadannyit olvas, mint húsz évvel ezelőtt. Gyanítható, hogy a romlás még ennél is nagyobb mértékű, hiszen a mai könyvtermésben a húsz év előttinél lényegesen nagyobb arányszámot képviselnek az olyan képeskönyvek, amelyekben szöveg csak mutatóban fordul elő... a magyar könyvtáraknak 1980-ban 2 millió 222 ezer beiratkozott olvasója volt, 199-ben viszont csak 1 millió 431 ezer. Tehát a gyerek csakugyan nem olvas.”⁹¹

Valóban érzékelhetően kevesebbet olvasnak s még ennél is kevesebbet beszélgetnek könyvélményeikről a mai tizenévesek, mint a 70-es években.⁹²

Az olvasottakkal kapcsolatos eszmecserék nemcsak rövidülnek, hanem eltűnőben vannak. A megkérdezettek 40%-a senkivel nem osztja meg élményeit olvasmányairól. A kortárs csoporttal is alig harmada beszélget a megkérdezett tanulóknak 1997-ben.⁹³ Pedig a közös olvasás a szülővel meghitt beszélgetések forrása lehet, melynek hatására szülő és gyermek érzelmileg még közelebb kerülhetnek egymáshoz.⁹⁴

Manapság jóval kevesebb az olvasásra szánt idő, mint az elmúlt években, évtizedekben, és ráadásul az olvasottakkal kapcsolatos eszmecserék is egyre ritkábbá válnak – olvashatjuk Ábrahám Mónikától is, aki a táblázatban Nagy Attila imént említett két vizsgálatának eredményét veti össze sajátjával.

Kivel szoktál könyvekről beszélgetni?	1977	1997	2004
Senkivel sem beszélget	27,0	40,0	53,1
Baráttal, osztálytárssal, testvérrel	79,0	31,0	32,5
Anyával, apával	43,0	22,0	16,3
Könyvtárossal	11,0	0,1	0,0
Pedagógussal	7,0	3,0	3,8
Rokonnal	0,0	2,0	2,4

24. táblázat Beszélgetés az olvasott könyvről – 1977., 1997., 2004. évi összesített adatok

2004-ben a gyerekek 53,1%-a senkivel sem osztja meg olvasmányélményeit. A jelenlegi és már a korábbi (1977 és 1997) felmérések (Nagy Attila) is azt bizonyítják, hogy a diákok a velük közel azonos korú társaikkal beszélgetnek legszívesebben az olvasott könyvről, melyek elsősorban ifjúsági és kalandregények. A gyerekek a 2004-es felmérés során csak nyolc alkalommal említették a pedagógussal való párbeszédet, könyvtárossal egy gyermek sem beszélgetett az olvasmányairól. Ábrahám azt is megemlíti, hogy a gimnazisták több

⁹¹ Benczik Vilmos: im. 5-6. o.

⁹² Nagy Attila 1999. im. 32-33. o.

⁹³ Nagy Attila 1999. im. 28. o.

⁹⁴ Bocskák – Benkő – Hölgyesi: im. 9-12. o.

mint 60%-a osztja meg valakivel az olvasott könyvvel kapcsolatos gondolatait, a periférián élő gyerekek 78%-a pedig senkivel sem beszél az olvasmányairól.⁹⁵

Nagy Attila a 2003 őszén végzett vizsgálatában ismét visszatér az olvasmányok megbeszélésére.

Szoktál-e könyvekről beszélgetni?	%
Igen	46,7
Nem	53,3

25. táblázat Beszélgetés az olvasott könyvről (Újbuda, 10-14 évesek, 2003)

Megállapítja, hogy „A kiegyenlített összkép radikálisan felbillen, ha a nemenkénti arányokat vesszük szemügyre: a fiúk mindössze jó harmada (35%), a lányok többsége (60%) szokott a jobb megértés, az élménymegosztás, az ajánlás céljából, kortárs csoport tagjaival, barátokkal, barátnőkkel az éppen olvasott könyvekről beszélgetni. Tehát egy újabb mozzanattal erősödik a lányok már eddig is előnyösebbnek látott helyzete. Nem egyszerűen többet, választékosabban, de egyúttal nagy valószínűséggel intenzívebben is olvasnak, hiszen a magányos élményt rendszerint kiviszik a szociális mezőnybe, tehát saját benyomásaikat kontrollálják, bővítik a társak eltérő véleményeivel, reflexióival.”⁹⁶

A Makláry Iskola tanulói fele nem beszél meg az olvasottakat senkivel, így nincs is kontrollja az olvasmányélményeivel kapcsolatban, magára marad a feldolgozásban, a megértésben. Ebből következően előfordulhat, hogy egy-egy elolvasott mű nem sarkallja olvasóját továbbgondolásra, a beleélés, átélés élménye elmarad, esetleg rossz irányba terelődik el a helytelen értelmezés miatt, vagy a hibás olvasmányválasztás következtében.

Az olvasottak megbeszélése tekintetében a fiúk zárkózottabbnak tűnnek – 56%-uk, míg a lányoknak 43,4%-a dolgozza fel önállóan az olvasmánnyal kapcsolatos gondolatait. Ez a mutató picit jobbnak tűnik a 2003-ban és 2004-ben az ország kisebb területeire kiterjedő mérési eredményeknél, de a fiatalok zárkózottsága, magába fordulása mégis szembetűnő jelenség.

⁹⁵ Ábrahám Mónika: im. 20-22. o.

⁹⁶ Nagy Attila 2006. im. 36. o.

	Összes lány	Összes fiú	Össz. ált. iskolás	Össz. gimnazista
nem	55,5	62,9	58,2	60,2
anyával	28,3	11,5	18,6	21,2
apával	11,0	6,5	7,0	10,5
baráttal	28,3	13,15	18,6	22,9
nagyszülővel	6,7	3,15	7,0	2,9
testvérrrel	9,6	4,8	7,0	7,4
rokonnal	0,0	7,9	6,3	1,7
osztálytárssal	2,9	0,0	0,0	2,9
tanárral	0,0	1,65	0,0	1,7

26. táblázat Beszélgetés az olvasott könyvről (hajdúnánási Maklár Iskola, iskolatípusonként, 2006)

A 7-8. évfolyamokon még nagyobb a befelé fordulás aránya mindkét nem esetében (fiúk 62,9%, lányok 55,5%). Ugyanezen évfolyamok általános és gimnáziumi osztályait vizsgálva megállapítható, hogy az általános iskolai tagozatra járók nyitottabbak.

Ha megbeszélik olvasmányélményeiket, akkor azt barátaikkal, ill. édesanyjukkal teszik, testvéreikkel azonban csak elvétve. Furcsa, de az osztálytársaikkal ugyanúgy, mint ahogy az őket tanító pedagógusokkal sem osztják meg gondolataikat e téren, pedig a barátságok sok esetben az osztályközösségben kötnek. Úgy látszik, az olvasmányélmények megosztása nem tartozik a baráti meghitt, titkos beszélgetések, a társalgás körébe ennél a korosztálynál.

Az előző kérdésből szinte következik az, hogy kinek a javaslatára olvas a gyerek? Ajánl-e neki valaki, s ha igen, ki? Milyen elvek alapján választják ki tanulóink az olvasnivalójukat? Az erre a kérdésre kapott válaszok feldolgozása szintén meglepetéssel szolgált számomra. Tanulóinknak a harmada ugyanis azt állítja, hogy senki nem ajánl számára olvasnivalót. Ezt bizton állíthatom, hogy nem így van, ugyanis épp bent voltam az osztályteremben, amikor az egyik kolléga épp a kötelező olvasmányok listáját diktálta le tanítványainak. Igaz, ez valóban nem tekinthető érdeklődést felkeltő könyvajánlásnak, aminek megfelelő formájához a negyedszázada az Értékközvetítő és Képességfejlesztő Program szerint működő iskolánkban hozzászokhattak diákjaink. Talán ezért is hagyták figyelmen kívül. De valós könyvajánlás is rendszeresen történik minden osztályban a különböző tevékenységeket végző tanítási órákon.

A másik 2/3 résznek elsősorban édesanyja, a testvére, vagy a barátja ajánl. Elvétve találunk utalást osztálytársra, vagy pedagógusra.

Gimnazistáink körében sincs ez másként.

Minek alapján választod ki az olvasnivalódat? Tanulóink szinte teljes egészében a címe alapján, vagy a külleme alapján veszik a kezükbe a későbbi olvasmányaik. Mindössze 2 tanuló jelezte, hogy belelapoz, ill. elolvassa a fülszöveget. Szomorúan kell belátnunk, hogy a megjelenésnek, a csomagolásnak nagyobb a vonzereje, mint a tartalomnak. Ez így van nemcsak a vásárolt, de a kölcsönzött könyvek esetében is. Szinte kizárólag csak a szép küllemű, tetszetős, ép és tiszta könyvet kölcsönzik a diákok. Ebből egyfajta igényre is következtethetnénk, ez az igény azonban nem a tartalomra, hanem csupán a megjelenésre vonatkozik. Jó lenne, ha tartalom iránti igényességüket sikerülne egy kicsit magasabb szintre emelni, mert az nem csupán szépérzéküket, hanem lelki világukat, ismereteiket is fejlesztené, belső harmóniájukat növelhetné, ezáltal nyugodtabbak, kiegyensúlyozottabbak lehetnének, ami napjaink rohanó, zaklatott világában „hiánycikk”. Arról nem is beszélve, hogy képi gondolkodásuk, a verbális kifejezőképességük is fejlődne, szókincsük gyarapodna, mely nagyobb önbizalmat, magabiztosságot kölcsönöz a szóbeli megnyilvánulások alkalmával.

5.6. Miért olvas(na) a gyermek?

Mert:

- kíváncsi a világ dolgaira
- lelki problémáira keresi a választ
- unatkozik.

A Makláry Iskolába járó felső tagozatosok könyvválasztási szokásait erősíti meg Mistéth Erika gyakorló könyvtáros is, aki szerint a gyerekek főként a szép küllemű, színes képekkel illusztrált ismeretterjesztő műveket veszik szívesen a kezükbe. A könyvekben a szépséget, nem az értéket látják meg. Ennek oka lehet, hogy szüleik sem a könyvekben fellelhető tartalmat tekintik a legfontosabb értéknek, nem ismertették meg őket a könyvek eredeti céljával, nem meséltek számukra meséket, történeteket. A tv által kínált lehetőségekkel elégtették ki gyermekük meseigényét, ezáltal nem alakították ki bennük a vágyat, az érdeklődést, a belső motivációt az olvasás iránt.⁹⁷

⁹⁷ Miért olvas(na)... = Fordulópont. I. évf., 1999/2-3. Miért (nem) olvas a gyermek? 21-22. o.

Azoknál a tanulóknál, akik ritkán, keveset olvasnak, az olvasásértés színvonalának csökkenése, a tanulás eredményének romlása várható, melynek következménye a továbbtanulási esélyek gyengülése. Ez a perifériára szoruló diákok számának gyarapodásával is közvetlen összefüggésben áll.⁹⁸

Már az 1970-es években végzett nemzetközi felmérés kimutatta, hogy:

- a magyar gyerekek olvasási technikája gyenge
- a teljesítmények közötti különbségek nagyok
- a tanulók szociokulturális háttérétől függően az eredmények jelentős mértékű szóródása jellemző.

A '80-as években végzett kutatások pedig kimutatták, hogy a 8. osztályos tanulók 1/3-a a saját tankönyveinek elolvasásával is alig képes megbirkózni.⁹⁹

Egy 1980-ban készített országos felmérés adatai kimutatják, hogy szövegértés tekintetében a negyedik osztályosok 22%-a nem érte el a 40%-os teljesítményküszöböt, vagyis a minimumszintet. Ez pedig azt jelenti, hogy a negyedik osztályosoknak csaknem egynegyede alkalmatlan a felső tagozatos tanulmányokra. Az Országos Pedagógiai Intézet által készített felmérések alapján a szakemberek a problémát nem a kezdeti szakaszban, az alsó tagozaton, hanem a felsőbb osztályokban keresték. Véleményük szerint nagyobb gondot kell fordítani a fejlesztésre, a gyakorlásra.¹⁰⁰ A kisgyermekkor mellett ugyanis nincs más olyan életkori szakasz, amely a lelki fejlődés szempontjából olyan lényeges, ugrásszerű minőségi változásokat hozna, mint a 12-13 éves kortól 15-16 éves korig tartó serdülőkor.¹⁰¹ Ebben a korban ugyanis a felszínes olvasást már kezdi felváltani az elmélyülő olvasás.¹⁰²

„Az ember... valamihez, valami helyett vagy valami ellen olvas, az olvasás válasz valamire, valami hiányra, kérdésre, mozgatóra.”¹⁰³

⁹⁸ Nagy Attila 1999. im. 23. o.

⁹⁹ Nagy Attila 1984. im. 264. o.

¹⁰⁰ A magyar olvasástánítás története. Szerk.: Adamikné Jászó Anna. 254. o.

¹⁰¹ Geréb György: Pszichológia. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994, 259. o.

¹⁰² Ábrahám Mónika: im. 3-4. o.

¹⁰³ Kamarás István: Olvasótábor tegnap – és ma? = Fordulópont. I. évf., 1999/2-3. Miért (nem) olvas a gyermek? 65-68. o.

5.6.1. Honnan szerzik be a diákok az olvasmányaikat?

Miután megvizsgáltuk, hogy mit és mennyit olvasnak a serdülőkorú gyerekek, vegyük szemügyre azt is, honnan szerzik be a gyerekek az olvasmányaikat, miért és milyen gyakran járnak könyvtárba.¹⁰⁴

Hogyan jutsz hozzá adatokhoz, információkhoz?	Gyakoriság %
1. Felnőttektől	62,9
2. Internetről	58,5
3. Társaktól, barátoktól	47,1
4. Saját könyvekből	46,3
5. Televízióból, rádióból	42,8
6. Saját újságokból, folyóiratokból	31,8
7. Könyvtári könyvekből	28,0
8. CD-ROM-ból	16,7

27. táblázat Olvasnivalók beszerzési forrása (Újbuda, 10-14 évesek, 2003)

A 2003-as adatokból egyértelműen kitűnik, hogy az újbudai gyerekek 63%-a a felnőtteket említi elsőként, de vajon hányan neveztek volna meg ezen belül az édesanyákat, édesapákat, a nagyszülőket, szomszédot, pedagógust, könyvtárost...? Szoros versenyben a második helyen már a számítógép, az internet szerepel. S ha a CD-ROM-okat a számítógépen is működő multimédiás információhordozónak tekintjük, akkor az összesítésben ez a csodálatos, ördögi masina a befutó. A számítógép lassanként gyakoribb, fontosabb(?) információforrás, mint a felnőttek egész társadalma. A kihívás félreérthetetlen.¹⁰⁵

„Milyen jövő vár a könyvtárakra és a hagyományos papíralapú információhordozókra a számítógépek világában? Mi köti össze az információs forradalmat a hagyományos információközlési módokkal? Ez az olvasás. Az olvasás az információszerzés legfőbb eszköze. Az olvasási készség, az értő olvasás fejlesztése Magyarországon különösen sok feladatot ró a könyvtárakra és iskolákra egyaránt. Kiemelten hangsúlyos szerepet kap az olvasás megszerettetése.

A tudásalapú társadalom megteremtéséhez az út az élethosszig tartó tanuláson át vezet, melynek megvalósítása az olvasás segítségével történhet.

A magyar lakosság egy része nem készült fel arra, hogy önállóan képes legyen új ismeretek megszerzésére. Ennek legfőbb akadálya a nem megfelelő olvasási készségükben

¹⁰⁴ Ábrahám Mónika: im. 15. o.

¹⁰⁵ Nagy Attila 2006. im. 29. o.

keresendő. Komoly kihívás az iskolák és a könyvtárak számára az olvasási készség fejlesztése.

A társadalom önmegújító képességét, az élethosszig tartó tanulást az olvasással lehet megvalósítani. Ehhez alapvető fontosságú, hogy az információhoz való hozzáférés mindenki számára lehetővé váljék. A hátrányok jelentős részének okai az információhoz való hozzá nem férésben, ill. a megszerzett információk nem megfelelő használatában keresendők. A lakosságot fel kell készíteni arra, hogy képesek legyenek az önálló információszerzésre és értelmezésre. Ez főként az olvasással történik.”¹⁰⁶

Hogyan jutottál a most vagy a legutóbb olvasott könyvhöz?	%
Ajándékba kaptam	25,3
Nemrég vásároltuk	24,2
Családi könyvtárunkban megvolt	28,9
Könyvtárból vettem kölcsön	11,8
Barátoimtól, ismerőstől kaptam kölcsön	8,5
Hiányzó adat	1,4

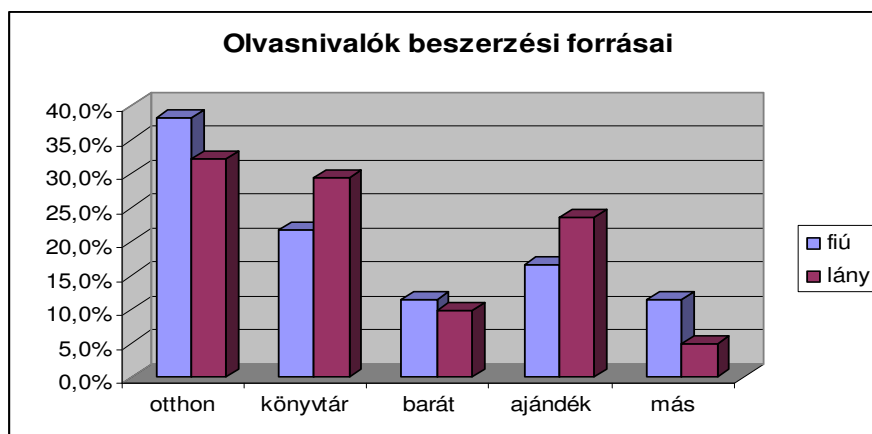
28. táblázat Legutóbb olvasott könyv beszerzési forrása (Újbuda, 10-14 évesek, 2003)

A könyvtári kölcsönzések alacsony szintjét (fiúknál 9, lányoknál 15%) a kerületi és iskolai könyvtárak választéka, szolgáltatóképessége, a könyvtárosok szakmai tudása és segítőkészsége jelentősen befolyásolja. Kapnak-e rendszeresen tanulóink „*Nézz utána, hasonlítsd össze, ellenőrizd, olvasd el és írd le véleményedet röviden, készíts néhány mondatos összegzést! Mit jelent számodra pontosan ez a mondat, ez a bekezdés, ki és miért állítja a következőket, hogyan igazolható/cáfolható az órán felmerült kérdés?*” típusú, könyvtárban megoldható feladatokat? Rész-e a pedagógiai munkának a kézikönyvek, sajtótermékek használatának gyakoroltatása, a számítógépes keresési lehetőségek megismertetése? – kérdezi Nagy Attila.¹⁰⁷

Amint a 6. diagram mutatja, a hajdúnánási gyerekek elsősorban a családi könyvtár állományából merítik olvasmányaikat. Az otthon és a könyvtár szinte kiegészítik egymást.

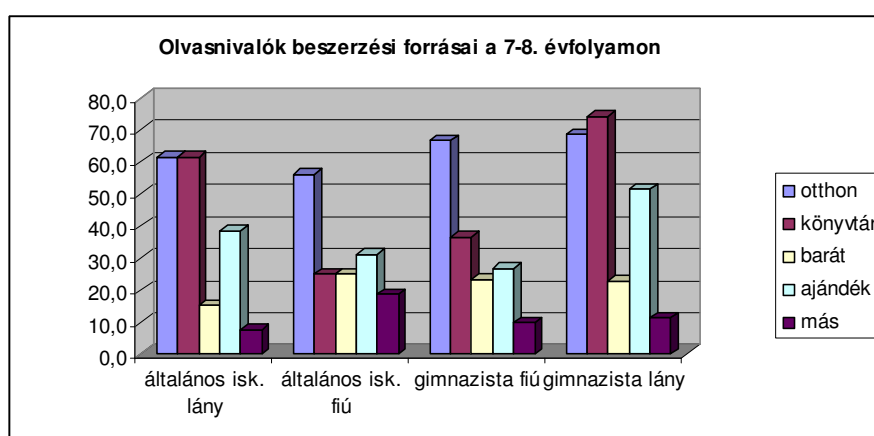
¹⁰⁶ Környei László: „Könyvtár az iskolában, iskola a könyvtárban” = Könyv és Nevelés III. évf. 2001/3. sz. 8. o.

¹⁰⁷ Nagy Attila 2006. im. 32. o.

6. diagram Olvasnivalók beszerzési forrása (hajdúnánási Maklárly Iskola, 10-14 évesek, 2006)

Míg a fiúk elsősorban otthonról válogatnak, a lányok nagyobb számban keresik fel a könyvtárakat. Számukra a házikönyvtár állományának választéka nem kielégítő, ami egyfajta ellentmondást is takarhat. Elképzelhető, hogy a család többi tagjának érdeklődése és a válaszadó olvasmányválasztási igénye nem egyezik, ezért inkább a könyvtárból kölcsönzi ki a kíváncsiságát kielégítő olvasnivalót. De az is elképzelhető, hogy olvasáséhségük nagyobb, mint amekkorát a családi könyvtár állománya ki tud elégíteni.

7. diagram Olvasnivalók beszerzési forrása (hajdúnánási Maklárly Iskola, iskolatípusonként, 2006)

A 7. diagram megerősíti az előző adatait, miszerint a lányok előnyben részesítik a könyvtárhasználatot, míg a fiúk főként a családi könyvtár állományában bújárkodnak. Egyértelműen leolvasható, hogy a barátok nem szívesen kérnek, ill. adják kölcsön kedvenc könyvet egymásnak egyik nem esetében sem. A lányok könyvek iránti vonzalmát is jól példázza ez a diagram, ugyanis főként ők azok, akik könyvet kapnak/kérnek ajándékba valamilyen alkalomra. Számukra a könyvek által közvetített információ hasznos, fontos, azaz érték.

5.7. Könyvtári tagság, könyvtárhasználat

A "Tagja vagy-e valamilyen könyvtárnak?" kérdésre az 1977-ben 70%-os igennel válaszolók aránya 1997-re 80 százalék fölé emelkedett. Valamivel többen használják az iskolai könyvtárakat, mint a közkönyvtárakat. A lányok itt is szorgalmasabb könyvtárba járók. Kelet-Magyarországon több a beiratkozott könyvtári olvasó, mint a középső vagy nyugati országrészen.¹⁰⁸

Tagja-e valamilyik könyvtárnak?	Újbuda %	Maklárý Iskola %	Maklárý Iskola nemenkénti megoszlásban %	
			fiú	lány
Igen	61,0	75,6	61,6	89,5
Iskolai könyvtárnak	31,9	41,9	35,4	48,3
Városi könyvtárnak	36,1	31,9	23,2	40,6
Nem	39,0	24,5	38,4	10,5
Összesen	100,0	98,2	97,0	99,4

29. táblázat Könyvtári tagság (Újbuda 2003, hajdúnánási Maklárý Iskola, 2006)

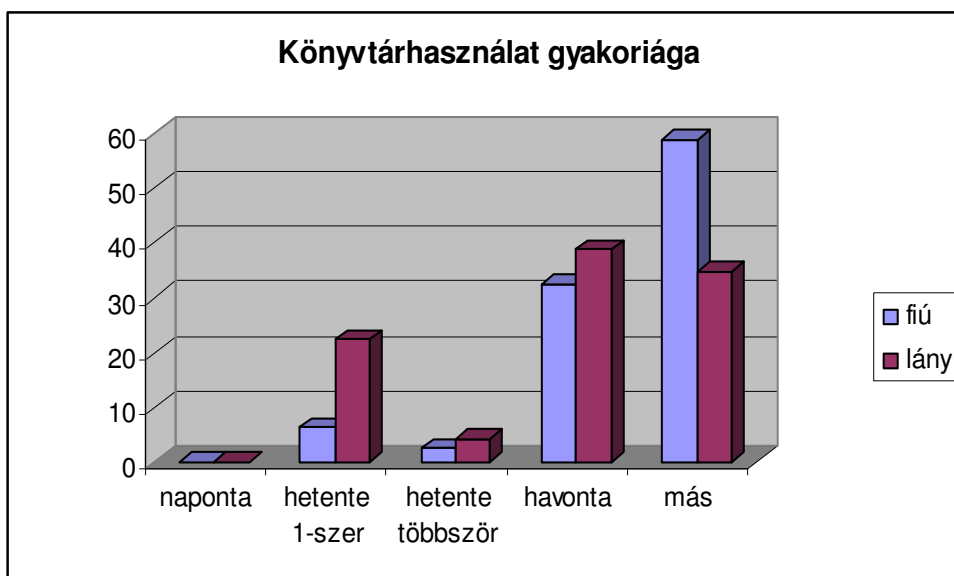
2003-ban Újbudán is jelentős mértékű a lányok előnye a könyvtárak használatát illetően: fiúk 55%, lányok 69%; különösen a közkönyvtári vonatkozásban (32–41%).¹⁰⁹

A hajdúnánási Maklárý Iskola adatai 2006-ban picivel pozitívabb képet mutat. A tanulók $\frac{3}{4}$ része tagja ugyan valamilyik könyvtárnak, akár többnek is, de a tanulók $\frac{1}{4}$ -e egyáltalán nem jár könyvtárba. Vajon valóban ennyire felszerelt lenne a házikönyvtárak, hogy nélkülözhessek az iskolai, városi könyvtárak széles és színes kínálatát? Amint azt az előzőekben láthattuk, nem így van. Akkor marad a másik lehetőség: ők azok, akik nem, vagy alig olvasnak. A hajdúnánásiak közül 3 nyolcadikos fiú és egy ötödikes lány a megyei könyvtárnak is tagja. Ez igen örvendetes!

A könyvtárlátogatás gyakoriságát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a tanulók zöme havonta, vagy még attól is ritkábban használja ki a könyvtár adta tanulási, információgyűjtési lehetőségeket. A diagram azt is szemlélteti, hogy elsősorban a fiúk járnak ritkábban könyvtárba, a lányok gyakrabban látogatják azt.

¹⁰⁸ Nagy Attila 1999. im. 27. o.

¹⁰⁹ Nagy Attila 2006. im. 32. o.

8. diagram

Könyvtárhasználat gyakorisága (hajdúnánási Maklárly Iskola, 10-14 évesek, 2006)

Komárom-Esztergom megyében a periférián élő gyermekeknek 50%-a, a kisközségekben megkérdezett 52 főből 3 gyerek kivételével mindenki tagja a könyvtárnak. A könyvtárlátogatások gyakoriságát illetően is eltérés tapasztalható: a hátrányos helyzetű gyerekek és a gimnazisták csak havonta vagy annál is ritkábban, a kisközségi gyerekek hetente akár több alkalommal is megfordulnak a könyvtárban. A nemek között mindösszesen 10% a különbség, ismét a lányok javára. A lányoknak ugyanis 79%-a, a fiúknak 69%-a könyvtártag.¹¹⁰

Milyen célból kerested fel legutóbb a könyvtárat?	Relatív gyakoriság Újbuda	Maklárly Iskola %		
		összesen	ebből fiú	ebből lány
1. Könyvek kölcsönzése	53,0	69,4	67,1	71,7
2. Tanulás, gyűjtőmunka	49,7	2,2	2,3	2,0
3. Számítógép használata	18,1	5,5	8,0	3,0
4. Olvasás helyben	13,3	-	-	-
5. Újság, folyóirat olvasása	10,4	-	-	-
6. Hang-, videokazetta kölcsönzése	9,4	-	-	-
7. Fénymásolás	9,1	13,4	10,5	16,2
8. CD kölcsönzése	8,9	-	-	-
9. Rendezvényen való részvétel	4,1	1,5	0,0	3,0
10. Beszélgetés	-	2,2	1,3	3,0

30. táblázat Könyvtárhasználat célja (Újbuda 2003, és hajdúnánási Maklárly Iskola 2006)

¹¹⁰ Ábrahám Mónika: im. 17. o.

A többszörös válaszlehetőségek miatt a százalékszámok összege értelemszerűen meghaladja a százat, annak ellenére, hogy a megkérdezettek egy része mivel nem használja a könyvtárat, feltehetően ezt a kérdést válasz nélkül átugrotta.

A megkérdezettek fele – ismét lányos többséggel – az iskolai feladatokat oldotta meg (44–57%) és/vagy kölcsönzött (46–60%) egyidejűleg. Vagyis a leghagyományosabb könyvtári funkciókat vette igénybe. Minden hatodik tanuló a számítógép használatának lehetősége miatt ment könyvtárba. Itt a fiúk dominanciája figyelhető meg: 20–16%.¹¹¹

Bár az elmúlt években egyre látványosabban szélesedik a könyvtári szolgáltatások köre, ennek ellenére a kölcsönzés még mindig őrzi abszolút dominanciáját. A második helyen különösen a kisközségi diákoknál az irodalomkutatás áll, a gimnazisták körében viszont egyre népszerűbb a számítógépezés, az internetezés. Olvasgatás, beszélgetés, fénymásolás vagy egyéb szolgáltatások igénybevétele miatt csak nagyon kevés gyerek megy könyvtárba. A megkérdezettek közül senki nem említette a rendezvények látogatását és a zenehallgatást sem.¹¹²

A Maklár Iskola adatait az újbudai adatokkal egy táblázatba rendeztem, hogy az összehasonlítás szemmel láthatóbb legyen. Jelentős különbségek mutatkoznak a fővárosi és a tiszántúli kisváros könyvtárhasználati szokásait illetően. A fővárosiak szélesebb skáláját használják ki a szolgáltatások körének. A hajdúnánási adatok inkább a Komárom-Esztergom megyei adatokkal mutat hasonlóságot. Mindkét mérés eredménye a könyvtári szolgáltatások széles köréről a kölcsönzés népszerűsége elvitathatatlanságáról tanúskodik. Bár a fénymásolt anyagokat valószínűleg a tanuláshoz, önművelődéshez használják fel tanulóink, mégis külön említésre méltónak tartották azt. A számítógép használatának alacsony arányú megemlítésének oka, hogy iskolánk tanulóifjúságának nagy része számítógéppel és internet-használati lehetőséggel rendelkezik otthon, az iskolában pedig mindenki számára elérhetőek ezek a szolgáltatások az intézmény teljes nyitvatartási idejében, ezért nincs szükség más intézményt felkeresni ilyen irányú igényeik kielégítése végett. Örvendetes, hogy diákjaink a könyvtár által szervezett rendezvényeken is megjelennek, jóllehet, még csak csekély arányban.

¹¹¹ Nagy Attila 2006. im. 33. o.

¹¹² Ábrahám Mónika: im. 18. o.

Tanulóinkat megkérdeztem arról is, hogy mi a véleménye arról a könyvtárról, melyikbe jár, milyennek képzei a jó könyvtárat. A válaszok arról tanúskodnak, hogy a könyvtárba járók $\frac{3}{4}$ -e elégedett azzal a könyvtárral, melynek szolgáltatásait igénybe veszi. Jól felszereltnek, igényesen kialakítottnak tekinti azt, melyben a tudományok minden területét felölelő, széles körű könyvválaszték szolgál a látogatók meglegedettségére. Néhányan az általa használt könyvtárat kicsinek és zsúfoltnak tartja. Ők valószínűleg nem az elmúlt években megújuló, szépen felújított városi könyvtárunkra, hanem funkciójából adódóan a méretében és gyűjtőkörében is lényegesen kisebbnek tekinthető iskolai könyvtárunkra gondoltak. Többen, s nem csak lányok a könyvtár tisztaságát, a könyvek rendezett, áttekinthető elhelyezését is megemlézték, ahol könnyen el tudnak igazodni a válogatás alkalmával. Örömmre szolgál, hogy a válaszolók mintegy ötöde a könyvtárosok segítőkészségét is fontosnak ítélte megemléteni. Természetesen kritikai észrevételek is érkeztek, miszerint az általa használt könyvtárban sok a régi, elhasználódott könyv, s kevés az új. Itt nem sikerült megállapítanom, hogy a városi, vagy az iskolai könyvtárról lehet-e szó, ugyanis mindkét intézmény jelentős összeget fordít minden évben új kiadványok beszerzésére, s nagy erőfeszítéseket tesznek a régi, sokat forgatott, de tartalmában értékes könyvek állagának megóvására.

Minél előbb ismeri meg a gyermek a könyvtárak nyújtotta lehetőségeket, minél előbb tanulja meg a könyvtárhasználatot, annál előbb alakul ki benne az önálló ismeretszerzés utáni vágy és ennek képessége. A könyvtárak önmagukban ugyan nem oldják meg az olvasóvá nevelés feladatait, de olvasóvá nevelés könyvtár nélkül elképzelhetetlen – olvashatjuk az Olvass nekem! Kalauz szülőknek, óvónőknek, tanítóknak a gyermekkönyvek útvesztőjében c. kiadványban.¹¹³

¹¹³ Bocsák – Benkő – Hölgyesi: im. 67-69. o.

6. Olvasni kell!

Nagy Attila elnökletével 1991. okt. 31-én a Nemzetközi Olvasástársaság magyarországi szervezeteként megalakult a Magyar Olvasástársaság, a HUNRA (Hungarian Reading Association) azzal a céllal, hogy az olvasás és írásbeliség színvonalának emelése érdekében összefogja mindazokat a szakembereket (pedagógusokat, könyvtárosokat, nyelvészeket, olvasás- és oktatáskutatókat stb.), akik az olvasással, az olvasás tanításával, népszerűsítésével foglalkoznak. Mivel a 20. század utolsó évtizedében megnőtt az érdeklődés e tevékenység iránt, több tudományterület is foglalkozik az olvasással, az olvasás problémáival, így pl.: a nyelvtudomány, a pszicholingvisztika, a pedagógia stb. Nagyobb hangsúlyt kap az átlagostól eltérő gyerekekkel történő foglalkozás is,¹¹⁴ ugyanis az olvasásra gyermekkorban lehet rászoktatni az embert. Ebben óriási szerep és felelősség hárul a családra és az iskolára egyaránt.¹¹⁵

6.1. Gondolatok az olvasás és az élethosszig tartó tanulás kapcsolatáról

Az olvasás segítségével történhet az élethosszig tartó tanuláson át a tudásalapú társadalom megteremtésének megvalósulása is. A magyar lakosság egy része nem készült fel arra, hogy önállóan képes legyen új ismeretek megszerzésére, melynek legfőbb akadálya a nem megfelelő olvasási készségükben keresendő. Komoly kihívás tehát az iskolák és a könyvtárak számára az olvasási készség fejlesztése, ugyanis a társadalom önmegújító képességét, az élethosszig tartó tanulást az olvasással lehet megvalósítani. Ehhez alapvető fontosságú, hogy az információhoz való hozzáférés mindenki számára lehetővé váljék, ugyanis a hátrányok jelentős részének okai az információhoz való hozzá nem férésben, ill. a megszerzett információk nem megfelelő használatában keresendők. A lakosságot, így a diákokat is fel kell készíteni arra, hogy képesek legyenek az önálló információszerezésre és értelmezésre, mely főként az olvasással történik.¹¹⁶

Mindezek megvalósítására napjainkban új tanári szerep kezd körvonalazódni. A pedagógusoknak a jövőben új tanítási és tanulási stratégiákat kell elsajátítaniuk annak érdekében, hogy az élethosszig tartó tanulás jegyében biztosítani tudják a diákok számára a

¹¹⁴ A magyar olvasástanítás története. Szerk.: Adamikné Jászó Anna. 256-279. o.

¹¹⁵ Benczik Vilmos: im. 10. o.

¹¹⁶ Környei László: im. 8-9. o.

sikeres európai állampolgárrá válásukhoz szükséges kulcskompetenciáknak a megismerését – nyilatkozta Milotai Nóra az OM fejlesztéspolitikai referense.¹¹⁷

Nagy Mária, az Országos Közoktatási Intézet főmunkatársa szerint a jövő pedagógusának képesnek kell lennie arra, hogy a kihívásokra önálló választ adjon. Ez a korábbiaknál aktívabb értelmiségi szerepet feltételez, mindez pedig új tanári kompetenciákat jelent. A jó tanárnak képesnek kell lennie az iskola és a tágabb gazdasági-társadalmi környezet közötti együttműködés elősegítésére, az egyéni tanulási utak felismerésére és támogatására az iskolában és azon kívül is.¹¹⁸

Az uniós oktatási és képzési politikák közös célja az élethosszig tartó tanulás, amelynek megvalósulásához szükséges kompetenciák és készségek fejlesztése az oktatásnak a feladata. Cél, hogy az élethosszig tartó tanulás során a pedagógus önmagát is állandóan képezni tudja, mert készséget csak olyan ember tud átadni, aki maga is ilyen beállítódású.¹¹⁹

Környei Lászlónak, az Oktatási Minisztérium közoktatási helyettes államtitkárának a 2001. augusztus 9-11. között Nyíregyházán megrendezett „Könyvtár az iskolában, iskola a könyvtárban” címen megrendezett konferenciát köszöntő, megnyitó gondolatai szerint: kihívás a tudásalapú társadalom felépítése és az élethosszig tartó tanulás megvalósítása. Cél: a tudásalapú társadalom, a cél megvalósításának eszköze pedig az élethosszig tartó tanulás.

A tudásalapú társadalom segíthet abban, hogy az Európai Unióban jó helyezést érjünk el az országok közötti versenyben a nemzetközi munkamegosztás tekintetében, mely előre viszi az országot. Ebben a folyamatban – melyben az összekötő kapocs az információ – az iskolának és a könyvtárnak egyaránt feladata, egyre növekvő szerepe van. E kettő együttműködése az iskolai könyvtár, mely információforrás a tanulók számára.

¹¹⁷ Oktatás és képzés 2010. Összefoglaló a „Pedagógusok képzése” és az „Információs és kommunikációs technológiák az oktatásban és képzésben” elnevezésű munkacsoportok eddigi eredményeiről = Új Pedagógiai Szemle 2005 április 93. o. Milotai Nóra az Oktatási Minisztérium fejlesztéspolitikai referense

¹¹⁸ Oktatás és képzés 2010. 94. o. Nagy Mária az Országos Közoktatási Intézet főmunkatársa

¹¹⁹ Oktatás és képzés 2010. 94. o. Milotai Nóra

Feladat:

- az iskolai oktatásban használni a könyvtárat
- az iskolában meg kell tanítani a könyvtár, mint eszköz használatát.¹²⁰

6.2. Az iskola feladata az olvasóvá nevelésben

„Az iskola arra való, hogy az ember megtanuljon tanulni, hogy felébredjen tudásvágya (...), megízlelje az alkotás izgalmát, megtanulja szeretni, amit csinál ...”

(Szent-Györgyi Albert)

Az oktatás fontos szerepet kell hogy játsszék, ha a Közösség teljes körű fejlődése és alapjainak megszilárdítása a cél.¹²¹

Felgyorsult társadalmunkban, az információs társadalomban az iskoláknak, az iskolarendszernek nem az a feladata, hogy a rohanó világunkban egyre gyarapodó tudáshalmazzal bombázza, óriási ismeretmennyiség befogadására, mind több ismeret elsajátítására kényszerítse a tanulót, hanem hogy olyan alapképességeket alakítson ki és fejlesszen benne, melyekkel biztonságosan eligazodik e hatalmas információhalmazban, képessé válik a releváns információ felismerésére, kiválogatására és alkalmazására, adaptálni tudja azokat saját maga számára, és képessé válik az összefüggések felismerésére, meglátására is.¹²²

Az iskoláskorú tanulók körében a 6-10 éves korosztályban dől el, hogy olvasóvá válik-e a gyerek, kialakul-e benne az önművelés igénye, mely a társadalom fejlődése szempontjából alapvető fontosságú. Olvasásszociológiai vizsgálatok megállapították, hogy az e korosztállyal foglalkozó tanítók az értelmiségi réteg legalacsonyabb szintjén állnak olvasási kultúra tekintetében. Ebből következően az olvasás iránti igénytelenségük áthagyományozódik tanítványaikra, s rajtuk keresztül a felnövekvő generációra is, pedig a közművelődésben gyorsan zajló változások, s az ebből következő feladatok megoldásában döntő szerepe és felelőssége van a tanítóknak. Csak azok a pedagógusok tudnak megfelelni

¹²⁰ Környei László: im. 7-8. o.

¹²¹ Ecosoc ülés, 1975. prilis 23-24. <http://www.altusoft.com/eurydice/dok/oktatas/4.htm>

¹²² Suppné Tarnay Györgyi 2004. im. 11. o.

az előttük álló feladatoknak, akik képesek a folyamatos megújulásra, az önállóságra és az alkotásra.¹²³

A tanár elvesztette az ismeretközvetítésben korábban betöltött, kitüntetett helyzetét. Nemcsak az a feladata, hogy vonzóbbá tegye az iskolában tanultakat a média közvetítette világ tanulságainál, hanem a választásra felkészítés is az információáradatban. Új típusú kapcsolatban tanítványaival segítse őket abban, hogy „fedezzék fel, építsék be és uralni tudják a tudást”. Ehhez azonban vezetnie kell diákjait a tanulás megtanulásának az útján, önálló gondolkodásra kell tanítani, s erre csakis az a tanár képes, aki az oktatást mint tudományt és művészetet gyakorolja. E funkció szempontjából személye az információs társadalmak körülményei között is pótolhatatlan, mással nem helyettesíthető.¹²⁴

Az iskola feladatai közé tartozik többek között, hogy bevezesse a gyermeket a könyvtárba, ahol az alsó tagozaton megismeri a könyvtár rendjét, megtanulja az alapvető szokásokat, megtanul tájékozódni a szabadpolcos rendszerben, s tud önállóan könyvet választani, kölcsönözni. Minél előbb tanulja meg a gyermek a könyvtárhasználatot, annál előbb alakul ki benne az önálló ismeretszerzés utáni vágy és ennek képessége. E tevékenységben fontos szerepe van a könyvtárostánár személyének, személyiségének, aki tájékozottságával, segítőkészségével és barátságos jellemével nem elriasztani, hanem megnyerni igyekszik a tanulókat.

Az iskolai könyvtár előnyei: közel van, kevesebb az állománya, mint a települési, kerületi közművelődési könyvtárnak, ezért könnyebben tud benne tájékozódni a tanuló. Mivel az iskolai munkára épít, ezért kiegészíti, megszilárdítja a tanórán szerzett ismereteket.¹²⁵

Megkérdeztem a Maklár Iskola tanulóit, hogy elégedettek-e az iskolai könyvtár állományával. Válaszaikhoz indoklást is kértem, hogy igényeiket az intézmény Pedagógiai Programjával összehangolva az iskolai könyvtár még inkább a tudásalapú társadalom felnövekvő nemzedékének művelődését szolgáló színterévé válhasson.

A válaszok alapján tanulóink egyértelműen (87,2%) elégedettek az iskolai könyvtár állományával, környezetével. Az elégedetlenkedők a könyvek állapotára panaszkodtak: sok az elhasználódott, „agyonolvasott” könyv, kevés az új, a frissen megjelent modern ifjúsági

¹²³ Suppné Tarnay Györgyi: A tanítójelöltek olvasáshoz, könyvtárhoz való viszonya az 1980-as években = Könyvtári Figyelő, 1988/4. sz. 273. o.

¹²⁴ Oktatás – rejtett kincs 119. o.

¹²⁵ Bocskák – Benkő – Hölgyei: im. 66-69. o.

irodalom, vagy kevés a kötelező olvasmányok, ill. a slágerkönyvek példányszáma. A 7-8. évfolyamon nagyobb az elégedetlenkedők aránya. A legelégedettebbek a gimnazista fiúk, a legelégedetlenebbek az általános iskolás lányok.

A könyvtáros személyével viszont 95,5% az elégedettségi mutató. A tanulók szinte mindannyian kedvesnek, segítőkésznek tartják az iskolai könyvtárost, akihez szívesen bejárnak akár csupán beszélgetni is. Az elégedetlenkedők viszont szigorúnak tartják, aki megköveteli a fegyelmet, a rendet, a csendet. Az elégedettek ellenben épp a csendet, a tisztaságot és a rendezett környezetet értékelik, ahol nyugodt körülmények között készülhetnek fel az órai tananyaghoz kapcsolódóan kapott, vagy önként vállalt kiselőadásukra, vagy akár csak egyéni kíváncsiságukat elégíthetik ki. Az iskolai könyvtár szerves része a pedagógiai munkának.

A Debreceni Egyetem informatikus könyvtáros hallgatók által végzett vizsgálatok azt támasztják alá, hogy az általános iskolás korosztály az iskolai könyvtárat köti ugyan az iskolához, de mégsem érzi szerves részének azt.¹²⁶ Talán azért, mert ma a gyerekek már nem nagyon olvasnak könyvet. Fantázia igényüket kielégíti a tévé, a film, a videó... Mit tehetnek a felnőttek, szülők, pedagógusok, hogy a gyermekekkel megkedveltessék a könyvet? A folyamat a mesével kezdődik. A tapasztalat azt mutatja, hogy az a gyermek, akinek a szülei olvasnak, hamar érdeklődik a könyv iránt. Még nem ismeri ugyan a betűket, de a könyvet már kezébe veszi és szeretné megfejteni, mit is mondanak azok a titokzatos jelek, melyek szüleit időnként mosolygásra készítetik, máskor könnyeket csalnak a szemükbe. A nevelés legjobb eszköze ilyenkor is a példaadás. És jól tudjuk, hogy az olvasás szeretete a tanulásnak és az intellektuális fejlődésnek is nélkülözhetetlen lelki előfeltétele.¹²⁷

Az olvasóvá nevelés az iskolában a kötelező olvasmányok révén történik. Fontos tehát a megfelelő művek kiválasztása, ugyanis a cél az, hogy a gyerek ne kényszerként, hanem szórakozásként élje meg a kötelező olvasmányok elolvasását. Régen, ha a gyerek nem élvezte a házi olvasmányt, más, őt jobban szórakoztató művet olvasott helyette. Ma azonban, ha a gyerek érdeklődését nem kelti fel az elolvasandó mű, nem mást olvas, hanem tv-t, videót néz helyette, olyan cselekvést végez, ami kevésbé megterhelő, kevesebb

¹²⁶ Suppné Tarnay Györgyi 2004. im. 14. o.

¹²⁷ Vikár György: Barátaink a könyvek. = Fordulópont I. évf., 1999/2-3. sz. Miért nem olvas a gyermek? 69-70. o.

energiát, erőfeszítést igényel tőle, vagyis szép lassan leszokik az olvasásról. Hogy miért nem szeretik a tanulók a kötelező olvasmányokat? Talán azért, mert nem tudnak azonosulni a szereplőikkel.

„Gyökeres szemléletváltásra lenne szükség: a házi olvasmányok kiválasztását és órai megbeszélését egyedül és kizárólag az olvasóvá nevelés céljának kellene alárendelni. Annak, hogy az olvasást a gyermek szórakozási formaként ismerje meg.”¹²⁸

Nagy a tét. Ha a gyerek leszokik az olvasásról, vagy rá sem szokik, „az évezredek folyamán fokozatosan elért interiorizált írásbeliség és a nyelvileg artikulált magas szintű gondolkodás megóvása” kerül veszélybe.¹²⁹ Ezt a gondolatot erősíti meg Ábrahám Mónika is, aki a kötelező olvasmányok listájának átgondolására hívja fel a figyelmet.¹³⁰

6.3. Mit tehet a könyvtár az olvasóvá nevelés érdekében?

A könyvtárak a tudásalapú társadalom olyan tudáshelyei, melyek az információhoz, tudáshoz való hozzáférés színterei, s a modern tájékoztatási technológia eszközeinek felhasználásával és segítségével az oktatás, a művelődés, az információ szétsugárzásának fontos központjai lehetnek. A könyvtárak tevékenységében is egyfajta paradigmaváltás zajlik le. Az információs társadalomban a tudás maga az erőforrás! Ennek megvalósulásához azonban alapvetően meg kell változniuk az információszerzési és használati módszereknek is. Az információs társadalom veszélyeit kutatók szerint ugyanis a társadalom 75-80 százalékát a végleges leszakadás veszélye fenyegeti. Ebben a világban pedig a könyvtáraknak az egyik legfontosabb szerepe a társadalmi esélyegyenlőség szolgálata!¹³¹

A könyvtár legyen alkalmas:

- az egész életen át tartó tanulás támogatására
- a szabadidő hasznos eltöltésének segítésére,
- az írni-olvasni tudás fejlesztésének segítésére.¹³²

¹²⁸ Benczik Vilmos: im. 11-12. o.

¹²⁹ Benczik Vilmos: im. 11-12. o.

¹³⁰ Ábrahám Mónika: im. 5. o.

¹³¹ A könyvtár jövője – a jövő könyvtára = Iskolakultúra 2000/4. sz. 51-56. o.

¹³² A könyvtári terület stratégiai céljai 2003 é 2007 között = Könyvtári Levelező/lap 2003. január 3-9. o.

Környei László hangsúlyozza, hogy a könyvtár feladata évezredek óta a kultúra közvetítése. Most is az a feladata. Akkor reagál jól a könyvtár a modern kor kihívásaira, ha a gazdasági nehézségek, valamint a csökkenő olvasási kedv ellenére nem bezár, hanem megnyit bizonyos kapukat, melyekkel az információt az olvasó rendelkezésére bocsátja. Pl.: új információhordozó eszközt, számítógépet visz a könyvtárba, ezzel reagál jól az információs társadalom, a tudásalapú társadalom kihívásaira.¹³³

A könyvtár tehát teret ad a tudásalapú társadalom tagjainak a művelődésre, az önművelésre. Fokozott kíváncsisággal vettem hát bele magam a Szerinted milyennek kellene lennie a jó könyvtárnak? kérdésre adott válaszok feldolgozásába. Ez ugyanis egy picit kitekintés is lehet a jövő felé, az olvasók, a könyvtárhasználók igényeit fogalmazza meg, melynek megismerése után ebbe az irányba lehet lépni a könyvtár fejlesztése során. Sajnos igazán ötletes, használható javaslatokat nem kaptam. Sokan úgy tartják jónak, ahogy van. Mások a jó könyvtárat az iskolai könyvtárunkkal azonosítják. Néhányan a tárgyi eszközök tekintetében tettek javaslatokat, miszerint legyen több számítógép a könyvtárban, melyen lehessen internetezni is. A fénymásoló szabad használatát is hiányolják. A könyvekre vonatkozóan minden korosztály számára szélesebb választékra tartanának igényt, több példányban, melyek legyenek újak, szépek. Voltak, akik a tudományos könyvek mennyiségét, vagy az újságok, folyóiratok választékát tartották kevésnek.

A könyvtár használatát illetően többen a csendre, nyugalomra, tisztaságra helyeznék a fő hangsúlyt, ahol segítőkész, kedves könyvtárosok segítségének igénybevétele mellett hangulatos környezetben, nyugodt körülmények között tudnak művelődni – elvégre a könyvtár a művelődés, a tudás, a tudomány „tárháza”.

Javaslatokat kértem az iskolai könyvtár fejlesztésére vonatkozóan is. A tanulóink $\frac{3}{4}$ része semmiféle jobbító szándékú ötletet nem tudott javasolni. Ők, különösen az alsóbb, vagyis az 5-6. évfolyam tanulói teljes mértékben elégedettek a jelenlegi helyzettel. A felsőbb évfolyamos tanulók javaslataiban találunk megfontolásra érdemeseket is. Szinte minden javaslattevő, azaz minden 5. tanuló a könyvállomány bővítését, a régi könyvek kicserélését, a kötelező olvasmányok példányszámának növelését, új könyvek vásárlását – különös tekintettel a modern ifjúsági irodalomra, ill. a slágerkönyvekre – szorgalmazná. A

¹³³ Környei László: im. 9. o.

javaslattevők szinte mindannyian a könyvtár helyiségét kicsinek, vagy zsúfoltnak tartják, ezért nem elég áttekinthető, nehéz hozzáférni a könyvekhez. Egy 8. a osztályos lány a probléma megoldására a tankönyvek másik teremben elhelyezését tartaná helyesnek, ezáltal szabadulna fel hely a többi könyv számára. Erre azonban az intézmény jelenlegi teljes kihasználtsága miatt nincs mód.

Néhány tanuló sporttal kapcsolatos kiadványokat, több újságot, fiataloknak szóló folyóiratot vásárolna. Kevésnek tartják a CD, DVD és video-anyagokat is, melyeket szívesen ki is kölcsönöznének, ha lenne rá lehetőség. Többen szeretnének számítógépezni, internetezni a könyvtárban, az órai munkához kapcsolódó cikkeket, anyagokat letölteni a világhálóról.

A válaszokból arra következtettem, hogy a diákok fontosnak, hasznosnak, a tanuláshoz pedig elengedhetetlenül szükséges terepnek tartják a könyvtárakat.

Mit tehet a könyvtár tudásalapú társadalom tagjainak olvasóvá nevelése érdekében?

Állományával, szolgáltatásaival kulturált környezetben megteremti a lehetőséget a művelődésre. Friss, naprakész információk szolgáltatásával hozzásegíti a felhasználót az élethosszig tartó tanuláshoz, az „életre tanuláshoz”, a szabadidő hasznos eltöltéséhez. A hazai és nemzetközi tudáshalmaz korlátlan és szabad hozzáféréseinek biztosításával lehetőséget teremt a gazdaságban, a piacgazdaság kérdéseiben való eligazodáshoz. A hátrányos helyzetű felhasználókat bevezeti az információszerzési technikák elsajátításába, megmutatja az információk felhasználási lehetőségeit. Ízlésformáló, kultúráközvetítő szerepet tölt be.¹³⁴

¹³⁴ A könyvtári terület stratégiai céljai 2003 és 2007 között = Könyvtári Levelező/lap 2003. január 3-9. o.

6.4. Mit tehet a szülő az olvasóvá nevelés érdekében?

Az előzőekben több helyen említésre került a személyes példamutatás fontossága. Most ezen túlmenően következzen egy konkrét példa arra, hogy az ógörög pedagógoszok mintájára hogyan csinált kedvet Bozóky Éva édesanya gyermekének az olvasáshoz: keksz-tésztából, mézes kalácsból betűket formáltunk, azokat tologattuk egymás mellé, aki a létrejött szavakat hibátlanul elolvasta, megehetette őket. Aki pedig még szívesen tartózkodott kicsit a konyhában, eleinte szótagolva, később mind több előadókészséggel, élvezetesen felolvasott – hogy édesanya ne unatkozzék munka közben.¹³⁵

Az olvasás megszerettetése, a könyvek iránti érdeklődés felkeltése a szülőknek, pedagógusoknak és a könyvtárosoknak egyaránt feladata. A család kultúraközvetítő, szokásokat, vélekedéseket, ízlést alakító és átadó funkcióját kellene a közoktatási és közművelődési intézményrendszernek komolyabban vennie, s céljai eléréséhez partnerként elsősorban a családot megnyernie.¹³⁶

Aki a könyvet szereti, sohasem lehet egészen boldogtalan. Mert sohasem lesz egészen magányos. Mindig körülveszik az örök barátok. Talán azért is olyan pesszimisták, búval béleltek hazánk mai fiai és lányai, mert keveset olvasnak...¹³⁷

¹³⁵ Bozóky Éva: im. 63. o.

¹³⁶ Nagy Attila 1984. im.

¹³⁷ Bozóky Éva: Az olvasás iskolája = Fordulópont I. évf. 1999/2-3. sz. Miért (nem) olvas a gyermek? 62-63. o.

7. Van jövője az olvasásnak?

Az olvasás sok ember számára szellemi élményt, kimeríthetetlen örömforrást jelent. Az olvasni szerető embert ezért meghitt, igaz barátság fűzi a könyvekhez. Számukra a könyv érték, igazi kincs, szellemi táplálék. Sajnos napjainkban egyre kevesebbet érint meg az élményt nyújtó olvasás öröme.

Ahogy az a felmérések eredményéből kiderül, az ország különböző területein, és a hajdúnánási Maklár János Általános, Művészeti iskola, Gimnázium és Pedagógiai Szakszolgálat 10-14 éves korosztályában végzett felmérések is alátámasztják, az olvasás nem tartozik a tanulók kedvenc időtöltései körébe. Rendkívül keveset, vagy egyáltalán nem olvas ez a korosztály. Szabadidejében leginkább tévét néz, ami nem baj, mert sok helyről, többféle megközelítésben juthat információhoz. Káros azonban abból a szempontból, hogy a tévéből mindig a műsort közlők szemszögéből láthatjuk az eseményeket, s kifejezetten veszélyes, ha nem információszerzésre, hanem tartalom nélküli műsorok, filmek, végeláthatatlan hosszúságúra nyúló, nem életszerű, a nem életközeli sorozatok kötik a „varázsdoboz” elé a tanulókat és szüleiket egyaránt. Ezek a műsorok nem csupán nem fejlesztők, de kifejezetten romboló hatásúak, ugyanis míg az olvasás által fejlődik a belső „képlátásunk”, addig a tv, a videó és egyéb képi formátumot közlő médiumok készen szolgáltatják azokat. Ezáltal gondolkodásunk nem fejlődik, hanem drasztikus tempóban visszafejlődik. Itt nem csupán a szabadidő helyes eltöltésének arányáról van szó. Nem csupán az olvasás háttérbe szorulásáról van szó. Itt sokkal többről van szó!

„Az információszerzés, a tájékozódás, a kommunikáció gyökeres megváltozását éljük át. S ez a világról alkotott képünk, a világlátásunk, gondolkodásunk, lelki-életünk átalakulását vonhatja maga után.”¹³⁸

Horváth Tibor abból az alapigazságból indul ki, hogy az európai kultúránk meghatározó vonása az írásbeliség. Nem kell félni az írásos közlés, de az olvasás jövőjét sem. Változások ugyan vannak, s lesznek is. „Digitalizálhatjuk ugyan klasszikusainkat, de az alkotás, az írás ugyanaz marad. Olvasni is fogunk, de másként. A különbség „csak” annyi, hogy más a közvetítő, a megjelenítő közeg... A számítógép az írásbeliség barátja, az írás hozzáférhetőségének a kiterjesztője, nem pedig ellensége.”

¹³⁸ Fülöp Géza im. 130. o.

Az írásbeliségre a képi közlés jelent veszélyt, ugyanis ez a gondolkodást visszakényszeríti az empiria szintjére, elsorvasztja a nyelvünket és a gondolkodást, beszűkül a szókincs. E veszély ellenszere az olvasás.¹³⁹

„Mert a válságból, a zsákutcából kivezető utat a jó irodalom, a jó könyvek mutatják, s csak az olvasó fiatalok, az olvasó felnőttek találják meg. Van hát az olvasásnak jövője, kell, hogy legyen az információs társadalomban is. És ha nem lesz, jaj az emberiségnek.”¹⁴⁰

Ahogy „Kodály mondta, hogy zene nélkül lehet élni, csak nem érdemes, ennek analógiájára ... olvasás nélkül lehet élni, csak nem érdemes.”¹⁴¹

Igen, az olvasásnak van és mindaddig lesz is jövője, amíg kommunikálni képes, beszélni és olvasni tudó, egymással szociálisan érintkezni vágyó ember él a földön.¹⁴²

¹³⁹ Horváth Tibor: Az olvasás jövőjéről. = Könyv és nevelés III. évf. 2001/3. sz. 10-11. o.

¹⁴⁰ Fülöp Géza im. 132. o.

¹⁴¹ Horváth Tibor im. 11. o.

¹⁴² Bagdy Emőke: im. 13. o.

Befejezés - összegzés

Nehéz időket élünk. Ma, 2007-ben, Magyarországon. És a világban. Ma, 2007-ben Magyarországon válságban van a gazdaság, válságban a társadalom, válságban a kultúra, az oktatás, válságban van az olvasás. Pedig az olvasás az alapja mindennek. Olvasás nélkül – értő olvasás nélkül nem fejlődik a gazdaság, nem fejlődik a társadalom, nem gyarapíthatjuk ismereteinket, nem fejlődik személyiségünk, ízlésünk... Csak rohanunk... előre... De hova?

Néhány tény:

- kb. 4-5 ezer éve ismert az írás, ennek ellenére a ma élő lakosság nagy része nem tud olvasni
- csak Közép-Európában több mint 100 millió analfabéta él
- A világ 40 államában a lakosság 50%-a analfabéta
- A funkcionális analfabéták száma is igen nagy, ők igaz tudnak írni és olvasni, de életük során nem használják azt. Számuk világszerte nő, ez összefügg azzal, hogy az írásbeliség egyre inkább háttérbe szorul az újabb és újabb technikai újdonságok miatt
- a XV-XX. század között a lineáris információszerzés a jellemző – ezt Gutenberg galaxis néven szokták emlegetni
- a XX. század utolsó negyedétől a megjelenő új technikai találmánynak köszönhetően a szöveg, kép és hang egyszerre jelenik meg. Ezt az interaktív ismeretszerzési módot Neumann galaxisként ismerjük.

Dolgozatomban a 10-14 éves korosztály olvasáshoz való viszonyát, az olvasmányválasztási szokásait vizsgáltam. Kiemelten foglalkoztam azzal, hogy milyen szerepe van az olvasásban, ill. a nem olvasásban a családi háttérnek, a személyes példamutatásnak. Olvasáskutatók országos szintű reprezentatív, ill. az ország kisebb területein végzett, ún. helyi felmérések vizsgálatainak eredményeit vetettem össze a hajdúnánási Maklár Lajos Általános, Művészeti Iskola, Gimnázium és Pedagógiai Szakszolgálat felső tagozatos diákjai körében készített mérés eredményeivel. A kapott információkból egyértelműen megállapítható, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők gyermekei többet és szívesebben olvasnak tanuló társaiknál.

Elgondolkodtató azonban az, hogy a megkérdezett diákok mintegy 1/3-a nincs tisztában szülei iskolai végzettségével sem.

A mérés adatai alátámasztják, hogy a lányok, ill. az anyukák szívesebben töltik szabadidejüket a könyvek forgatásával, mint a fiúk, s gyakran meg is vásárolják kedvenc könyvüket saját maguk számára. A családi könyvtárak nagysága jelentősen függ a család anyagi helyzetétől, a házikönyvtárak mérete azonban sajnos gyakran mindössze csupán néhány tíz kötetre tehető. Szomorú, de vannak olyan tanulók is, akik egyáltalán nem rendelkeznek saját olvasnivalóval, helyette tv-t néznek, számítógépen játszanak vagy interneteznek, barátokkal töltik a szabadidejüket.

Az olvasó tanulókat elsősorban a kíváncsiság motiválja. De mire kíváncsiak a mai tinédzserek? A kötelező olvasmányok mellett csupán egy-egy felkapott művet tudnak felsorolni. A fiúknál Rowling: Harry Potter, valamint Tolkein: A Gyűrűk Ura, a lányok esetében pedig Meg Cabot regényei vezetnek a listát. Többen képregényt vagy vicceket „olvasnak”. Hogy fejlődik így a személyiségük, az ízlésviláguk, a képzelőerejük, a gondolkodásuk...? Elgondolkodtató az is, hogy a tanulók 30 %-nak nincs kedvenc könyve.

A felmérésből az is kiderül, hogy míg olvasásra mindössze fél-1 órát fordítanak a tanulók, addig tv-nézésre napi min. 3 óra „jut”. Nem ritka, hogy a diákok az összes szabadidejüket (az alváson és az iskolában töltött időn kívül) tv-nézésre fordítják, a kedvenc műsoraik között pedig a napi, ill. a heti sorozatok, szappanoperák, akciófilmek szerepelnek. Az egyik diáklány szerint azért nézik ezeket a műsorokat, mert nincs más. Ez itt a probléma! No és az, hogy a megjelenő új könyvek sem mutatnak színes skálát. Főként hétköznapi „pletykákat” tartalmazó kiadványok látnak napvilágot, csoda-e hát, hogy ezeket forgatják a gyerekek – már ha könyvet vesznek a kezükbe egyáltalán. A probléma ott is megmutatkozik, hogy nem kapnak a diákok olyan javaslatot, ajánlást, mely valamilyen szempontból nagyobb érdeklődésre tartana számot az előbb felsoroltaktól.

Mindezek ismeretében csodálkozhatunk-e azon, hogy problémák vannak az értő olvasás tekintetében? Meglepő-e hogy a funkcionális analfabéták száma egyre gyarapszik? Ha alig vesz könyvet kézbe a gyermek, hogyan is értené meg mindazt, amit elolvas? Nincs rutinja benne. Olvasási rutint pedig csak olvasással lehet szerezni!

Dolgozatomban rávilágítottam arra is, hogy az iskolának, a könyvtárnak, az iskolai könyvtárnak, a pedagógusoknak, a szülőknek feladatai, sőt felelőssége van abban, hogy a felső tagozatos gyerekek könyvszerető és olvasó fiatalokká, felnőttekké váljanak, s hogy a gyerekek olvasóvá nevelését már egészen csecsemőkorban el kell kezdeni.

Foglalkoztam továbbá az olvasás – tanulás – tudás kapcsolatrendszerével is. Az Európai Unió kiemelten kezeli az élethosszig tartó tanulás ösztönzését, ugyanis a tudás minősége rendkívül meghatározó nem csupán a jelen, de a felnövekvő nemzedék gazdasági, társadalmi megítélése, jóléte szempontjából is. Nem csoda hát, hogy az Európai Unió oktatáspolitikai szemléletének tengelyében az egész életen át tartó tanulás stratégiája áll. Ennek megvalósulásához azonban még hosszú, göröngyös út vezet, melyen az első állomás az, hogy a gyerekek, a fiatalok, az állampolgárok értéknek tekintsék a tudást (melynek megszerzéséhez olvasni tudni kell!), s törekedjenek minél több releváns és pertinens információ megszerzésére – a saját jólétük fejlődése érdekében.

Ma a XXI. században a tudás alapú társadalom a cél. Információs szupersztrádákról beszélünk, világhálózaton közlekedünk, de gyakran megfélekedzünk arról, hogy mindez nem létezik olvasás, olvasni tudás, gondolkodás nélkül. Nem tudjuk, hogy milyen új technikák jönnek, de az biztos, hogy az olvasás és írás képessége amíg ember él, addig alapvető fontosságú lesz.

Hívhatunk egy intézményt információs központnak, beszélhetünk tudás alapú társadalomról, lehet a technika bármilyen fejlett, de olvasni, írni, gondolkodni akkor is tudni kell. Az írott szónak jelentősége volt mindig, az van ma és lesz a jövőben is.

Az olvasási készség csiszolása, az olvasás iránti érdeklődés elmélyítése nem egy pedagógus vagy tantárgy feladata, iskolarendszerünk egészében folyamatosan annak érdekében kellene dolgozni, hogy ez a tudás mindenkinek alapvető emberi joga legyen.

S nekünk – pedagógusoknak, könyvtárosoknak, kutatóknak, stb. –, akinek kezében van ezen információk átadásának, a tanításnak a lehetősége, ne csupán lehetőségünk, hanem egyben legyen kötelességünk is az emberek, a felnövekvő ifjúság tudatának formálása...

„... mindegy hogy mit, de olvass!”¹⁴³

¹⁴³ Ludlum, Robert: A Bourne rejtély. I. P. C. Könyvek Kft. 2005.

Irodalomjegyzék

1. 243/2003. Kormányrendelet a Nemzeti Alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
2. Ábrahám Mónika: 12–14 éves gyerekek olvasási, könyv- és könyvtárhasználati szokásai = Új Pedagógiai Szemle 2006. január 3-23. o.
3. Adamikné Jászó Anna: A Gutenberg-galaxis = Könyv és Nevelés III. évf. 2001/4. sz. 20-21. o.
4. Alkonyán a Guttenbeg-kornak = Hajdú-Bihari Napló. Független napilap LXIII. évf., 188. sz. 2006. augusztus 12. 3. o.
5. Bada István – Bada Johanna: Az olvasás öröme. Újvidék, Fehér Ferenc Könyvbarátok Köre, 1997.
6. Bagdy Emőke: Az olvasás jövőjéről = Könyv és Nevelés III. évf. 2001/3. sz. 11-13. o.
7. Baricné Kocsis Éva: Mit olvas a diák? = Iskolakultúra, 1998. 6–7. sz. 71-78. o.
8. Benczik Vilmos: Az olvasás alkonya? = Fordulópont. I. évf., 1999/2-3. Miért (nem) olvas a gyermek? 5-12. o.
9. Bettelheim, Bruno: A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek. Budapest, 1985.
10. Bocsák Veronika – Benkő Zsuzsanna – Hölgyesi Györgyi: Olvass nekem! Kalauz szülőknek, óvónőknek, tanítóknak a gyermekkönyvek útvesztőjében. Budapest, Trezor Kiadó, 1995.
11. Bozóky Éva: Az olvasás iskolája = Fordulópont I. évf., 1999/2-3. sz. Miért (nem) olvas a gyermek? 62-63. o.
12. The Community shall contribute to the development of quality education by encouraging cooperation between the Member States and, if necessary, by supporting and complementing their action while fully respecting the responsibility of the Member States for the content of teaching and the organisation of education systems and their cultural and linguistic diversity.” Treaty on the European Union, Article 126 (1).
13. Ecosoc ülés, 1975. prilis 23-24. <http://www.altusoft.com/eurydice/dok/oktatas/4.htm>

14. Az élethosszig tartó tanulás. Összeáll.: Csernyák Mariann Natália, Janák Katalin, Zaláné Olbrich Anikó. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2004. = Lifelong learning. Contributed by: Csernyák Mariann Natália, Janák Katalin, Zaláné Olbrich Anikó. Budapest, Hungarian Central Statistical Office, 2004.
15. <http://www.oki.hu/printerFriendly.php?tipus=cikk&kod=oktatas-xx-oktatas>
16. <http://www.om.hu/main.php?folderID=861>
17. M. W. Eysenck – M. T. Keane: Kognitív pszichológia. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003.
18. Fülöp Géza: Habent sua fata... (Az olvasás jövője) = Olvasásfejlesztés iskolában és könyvtárban. A Magyar Olvasástársaság, a Sárospataki Városi Könyvtár és az MKE Zempléni Könyvtárosok Szervezetének konferenciája. Sárospatak, 1999. május 28-30. 128-132. o.
19. Geréb György: Pszichológia. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.
20. Gereben Ferenc: Olvasók és nem olvasók = Gereben – Nagy: Olvasás és társadalom. Budapest, OSZK KMK 1992.
21. Gereben Ferenc – Katsányi Sándor – Nagy Attila: Olvasásismeret. Olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia. Egységes jegyzet, kézirat. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1992.
22. Harangi László: Két stratégiai dokumentum a felnőttkori tanulásról = Új Pedagógiai Szemle, 2000. 11. sz. 7-12. o.
23. Hársing László: Tudományelméleti kisenciklopédia. Miskolc, Bíbor Kiadó, 1999.
24. Horváth Tibor: Az olvasás jövőjéről = Könyv és Nevelés III. évf. 2001/3. sz. 10-11. o.
25. Ismeretek és kompetenciák. A Fővárosi Pedagógiai Napok (november 16.) keretében elhangzott előadás tömörített összefoglalója
http://www.fovpi.hu/szakteruletek/konyvtar/fpn_2004/komp.html
26. Kamarás István: Olvasótábor tegnap – és ma? = Fordulópont. I. évf., 1999/2-3. Miért (nem) olvas a gyermek? 65-68. o.

27. Kelemen Elemérné: Az 1777.évi Ratio educationis jelentősége a magyarországi oktatás történetében. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum 2002. dec. 11-én rendezett Ratio-emlékülésén elhangzott előadás szerkesztett változata.
<http://www.opkm.hu/konyvesnevelés/2003/1/Kelemen.html>
28. A könyvtár jövője – a jövő könyvtára = Iskolakultúra 2000/4. sz. 51-56. o.
29. A könyvtári terület stratégiai céljai 2003 és 2007 között = Könyvtári Levelező/lap 2003. január 3-9. o.
30. Környei László: „Könyvtár az iskolában, iskola a könyvtárban” = Könyv és Nevelés III. évf. 2001/3. sz. 7-9. o.
31. Kosik Szilvia: A tizenévesek és az olvasás = Könyv és Nevelés III. évf. 2001/3. sz. 48-54. o.
32. Kuhn, Thomas S.: A tudományos forradalmak szerkezete. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
33. Lapoznak – A nem olvasó ember. Műsorvezető: Györffy Miklós, a műsor vendégei: Nagy Attila, a Magyar Olvasástársaság elnöke, és Kádárné Fülöp Judit, az Oktatási és Kulturális Minisztérium tanácsadója = A szóolás szabadsága. 2006. augusztus 14. M1 (Magyar Televízió 1. csatorna). www.aszolasszabadsaga.hu
34. Ludlum, Robert: A Bourne rejtély. I. P. C. Könyvek Kft. 2005.
35. Magyar Nagylexikon 17. kötet. Budapest, Magyar Nagylexikon Kiadó, 2003.
36. A magyar olvasástanítás története. Az olvasásról az olvasásért. Az élő ábécé. Szerk.: Adamikné Jászó Anna. Budapest, Osiris, 2001.
37. Miért olvas(na)... = Fordulópont. I. évf., 1999/2-3. Miért (nem) olvas a gyermek? 21-22. o.
38. Nagy Andor: Médiapedagógia: televízió a családban és az iskolában. Pécs, Seneca, 1993.
39. Nagy Attila: A 13–14 éves gyerekek olvasási szokásai 1965-ben és 1979-ben = Könyvtáros, 1982. 11. sz. 669-675. o.
40. Nagy Attila: A 10-14 évesek olvasási kultúrájáról. In: Kortárs 1984. 2. sz.

41. Nagy Attila: A mesehallgató gyerekből lesz a felnőtt olvasó = Üzenő, 1998/1999. 2–3. sz.
42. Nagy Attila: Tiffany vagy Baradlay Jenő? = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1999/5. sz. 22-35. o.
43. Nagy Attila: Változás vagy folytonosság, avagy új/régi olvasók Újbudán? = Új Pedagógiai Szemle 2006. január 24-47. o.
44. Oktatás és képzés 2010 – összefoglaló a „Pedagógusok képzése” és az „Információs és kommunikációs technológiák az oktatásban és képzésben” elnevezésű munkacsoportok eddigi eredményeiről = Új Pedagógiai Szemle 2005. április 91-99. o.
45. Oktatás – rejtett kincs. A Jacques Delors vezette Nemzetközi Bizottság jelentése az UNESCO-nak az oktatás XXI. századra vonatkozó kérdéseiről. Budapest, 1977, Osiris Kiadó – Magyar Unesco Bizottság (UNESCO KÖNYVEK)
46. Az olvasási szokások változásai. Nagy Attila olvasáskutatóval beszélget Székely András Bertalan = Honismeret 1999/2. 86-90. o.
47. Suppné Tarnay Györgyi: A tanítójelöltek olvasáshoz, könyvtárhoz való viszonya az 1980-as években = Könyvtári Figyelő 1988/4. sz. 273-283. o.
48. Suppné Tarnay Györgyi: A gyermekkönyvtárak és az iskolai könyvtárak együttműködése az olvasóvá nevelésben = Az iskolai könyvtár új modellje a gyakorlatban.
Szerk.: Emmer Gáborné. Budapest, Könyvtárostanárok egyesülete, Flaccus Kiadó, 2004. 11-17. o.
49. Vikár György: Barátaink a könyvek = Fordulópont I. évf., 1999/2-3. sz. Miért (nem) olvas a gyermek? 69-70. o.
50. Világirodalmi lexikon. Főszerk.: Király István. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970. 9. köt. (N-O)

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat Kivel élsz együtt a családban? (hajdúnánási Maklárly Iskola, 10-14 évesek, 2006).....	26
2. táblázat Testvérek száma (hajdúnánási Maklárly Iskola, 10-14 évesek, 2006)	27
3. táblázat Nemolvasó családtagok (Komárom-Esztergom megye, 12-14 évesek, 2004)	27
4. táblázat Szülők iskolai végzettsége (Újbuda, 10-14 évesek, 2003)	28
5. táblázat Szülők iskolai végzettsége (hajdúnánási Maklárly Iskola, 10-14 évesek, 2006).....	28
6. táblázat Szülők foglalkozása (hajdúnánási Maklárly Iskola, 10-14 évesek, 2006).....	29
7. táblázat Családi könyvtár állománya (Újbuda, 10-14 évesek, 2003).....	32
8. táblázat Ki gyűjti a könyvet a családban? (hajdúnánási Maklárly Iskola, 10-14 évesek, 2006).....	33
9. táblázat Olvasási motívumok 1997-ben.....	34
10. táblázat Olvasási motívumok (hajdúnánási Maklárly Iskola, 10-14 évesek, 2006).....	36
11. táblázat Mit olvasnak a '80-as évek elején?.....	37
12. táblázat Mit olvasnak? (hajdúnánási Maklárly Iskola, 10-14 évesek, 2006)	39
13. táblázat Az olvasás gyakorisága – 1997., 2003., 2004. évi összesített adatok.....	42
14. táblázat Az olvasás gyakorisága (hajdúnánási Maklárly Iskola, 10-14 évesek, 2006).....	43
15. táblázat Olvasásra fordított idő a szülők iskolai végzettségének függvényében 1999-ben.....	44
16. táblázat Olvasásra fordított idő (hajdúnánási Maklárly Iskola, 10-14 évesek, 2006)	44
17. táblázat Olvasásra fordított idő (hajdúnánási Maklárly Iskola, iskolatípusonként, 2006)	45
18. táblázat Szabadidős tevékenységek (Újbuda, 10-14 évesek, 2003).....	46
19. táblázat Szabadidős tevékenységek (Komárom-Esztergom megye, 12-14 évesek, 2004).....	47
20. táblázat Tévénézésre fordított idő a szülők iskolai végzettségének függvényében 1999-ben	52
21. táblázat Tévénézésre fordított idő (Újbuda, 10-14 évesek, 2003).....	52
22. táblázat Tévénézésre fordított idő (hajdúnánási Maklárly Iskola, iskolatípusonként, 2006)	53
23. táblázat Legkedveltebb tévéműsorok (Újbuda 2003, és hajdúnánási Maklárly Iskola 2006).....	54
24. táblázat Beszélgetés az olvasott könyvről – 1977., 1997., 2004. évi összesített adatok	58
25. táblázat Beszélgetés az olvasott könyvről (Újbuda, 10-14 évesek, 2003)	59
26. táblázat Beszélgetés az olvasott könyvről (hajdúnánási Maklárly Iskola, iskolatípusonként, 2006)	60
27. táblázat Olvasnivalók beszerzési forrása (Újbuda, 10-14 évesek, 2003)	63
28. táblázat Legutóbb olvasott könyv beszerzési forrása (Újbuda, 10-14 évesek, 2003)	64
29. táblázat Könyvtári tagság (Újbuda 2003, hajdúnánási Maklárly Iskola, 2006)	66
30. táblázat Könyvtárhasználat célja (Újbuda 2003, és hajdúnánási Maklárly Iskola 2006).....	67

Ábrák jegyzéke

1. ábra Egyszerű szemantikai háló sematikus diagrammja	12
2. ábra Egy egyszerű produkciós rendszer sematikus diagrammja	14
1. diagram Olvasási motívumok (Komárom-Esztergom megye, 12-14 évesek, 2004).....	35
2. diagram Nincs kedvenc könyve (hajdúnánási Maklár Iskola, iskolatípusonként, 2006)	41
3. diagram Az olvasás gyakorisága (hajdúnánási Maklár Iskola, iskolatípusonként, 2006).....	43
4. diagram Szabadidős tevékenységek (hajdúnánási Maklár Iskola, 10-14 évesek, 2006).....	48
5. diagram Szabadidős tevékenységek (hajdúnánási Maklár Iskola, iskolatípusonként, 2006).....	49
6. diagram Olvasnivalók beszerzési forrása (hajdúnánási Maklár Iskola, 10-14 évesek, 2006).....	65
7. diagram Olvasnivalók beszerzési forrása (hajdúnánási Maklár Iskola, iskolatípusonként, 2006)...	65
8. diagram Könyvtárhasználat gyakorisága (hajdúnánási Maklár Iskola, 10-14 évesek, 2006)	67

Melléklet

Kedves Tanuló!

Az alábbi kérdőív kutatási célra készült. A kérdéseket értelemszerűen töltsd ki. Kérlek, őszinte, gyors válaszaiddal segítsd munkámat.

Válaszaidat előre is köszönöm!

Tóth Zsuzsa

2006. június

Nemed: fiú/lány

osztályod: osztály

- 1) Kivel élsz együtt a családban? A megfelelőt húzd alá, ill. egészítsd ki!
 - a) anya
 - b) apa
 - c) testvérek
 - d) nagyszülők
 - e) más, éspedig:
- 2) Hány testvéred van?
- 3) Van-e külön szobád?
 - a) igen
 - b) nincs
- 4) Édesanyád legmagasabb iskolai végzettsége:
 - a) kevesebb, mint 8 osztály
 - b) általános iskola
 - c) szakmunkásképző
 - d) szakközépiskola
 - e) gimnázium
 - f) főiskola
 - g) egyetem
 - h) több felsőfokú is
 - i) nem tudom

- 5) Édesapád legmagasabb iskolai végzettsége
- kevesebb, mint 8 osztály
 - általános iskola
 - szakmunkásképző
 - szakközépiskola
 - gimnázium
 - főiskola
 - egyetem
 - több felsőfokú is
 - nem tudom
- 6) Mi a foglalkozása édesanyádnak?
- 7) Mi a foglalkozása édesapádnak?
- 8) Van-e munkahelye édesanyádnak?
- van
 - nincs
- 9) Van-e munkahelye édesapádnak?
- van
 - nincs
- 10) Hány könyvetek van otthon?
- 11) Ki gyűjti a könyveket?
- 12) Vannak-e saját könyveid?
- igen, db
 - nincs
- 13) Miért olvasol?
- művelődés
 - kíváncsiság
 - kötelező
 - unaloműzés
 - szórakozás
 - öröm
 - ezt látom otthon
 - ezt látom a barátaimtól
 - izgalmas
 - más, éspedig:

- 14) Milyen témájú könyveket szeretsz olvasni?
- a) romantikus
 - b) kalandregény
 - c) klasszikus ifjúsági irodalom
 - d) modern ifjúsági irodalom
 - e) ismeretterjesztő irodalom
 - f) tudományos fantasztikus irodalom
 - g) krimi
 - h) mese
 - i) vers
 - j) más, éspedig:
- 15) Melyik a kedvenc könyved?
- 16) Miért?
- 17) Mikor olvastál utoljára?
- a) tegnap
 - b) múlt héten
 - c) 2 hete
 - d) nyáron
 - e) más, éspedig:
- 18) Mit olvastál utoljára?
- 19) Milyen időközönként olvasol?
- a) naponta
 - b) hetente 1-szer
 - c) hetente többször
 - d) havonta
 - e) nem olvasok
 - f) más, éspedig:
- 20) Mennyi időt olvasol naponta?
- 21) Megbeszéled-e valakivel az olvasottakat?
- a) igen, kivel?
 - b) nem
- 22) Minek alapján választod ki az olvasnivalódat?
- a) Ajánl-e valaki? Ki?

- 23) Honnan szerzed be az olvasnivalódat?
- a) otthon
 - b) könyvtár
 - c) barát
 - d) ajándék
 - e) más, éspedig:
- 24) Honnan szerezted be a legutóbbi olvasmányodat?
- 25) Kinek a javaslatára olvastad?
- 26) Tagja vagy-e valamelyik könyvtárnak?
- a) városi
 - b) iskolai
 - c) megyei
 - d) nem
 - e) más, éspedig:
- 27) Melyik könyvtárba jársz rendszeresen?
- 28) Milyen rendszerességgel jársz könyvtárba?
- a) naponta
 - b) hetente 1-szer
 - c) hetente többször
 - d) havonta
 - e) más, éspedig:
- 29) Milyen célból kerested fel legutóbb a könyvtárat?
- a) kölcsönzés
 - b) másolás
 - c) beszélgetés
 - d) rendezvény
 - e) más, éspedig:
- 30) Mi a véleményed arról a könyvtárról, amelyikbe jársz?
-
-
- 31) Szerinted milyennek kellene lennie a jó könyvtárnak?
-
-

- 32) Elégedett vagy-e az iskolai könyvtár állományával?
- a) igen, miért?
-
- b) nem, miért?
-
- 33) Elégedett vagy-e az iskolai könyvtáros személyiségével, munkájával?
- a) igen, miért?
-
- b) nem, miért?
-
- 34) Milyen javaslataid vannak annak érdekében, hogy jobb legyen a könyvtár?
-
- 35) Mivel töltöd legszívesebben a szabad idődet?
-
- 36) Mennyi időt töltesz a tv előtt naponta?
- 37) Melyek a kedvenc tv-műsoraid?
-
- 38) Miért ezeket a műsorokat kedveled?
-
- 39) Milyen műsort néznél szívesen, ha lenne rá lehetőség?
-
- 40) Miért nincs rá lehetőség?
-
- 41) Melyik a 3 kedvenc könyved?
-